

Zagadnienia Doradztwa Rolniczego

2'94⁽²⁾

**BIULETYN
CENTRUM DORADZTWA
I EDUKACJI W ROLNICTWIE**

Wydawca:

Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie
Oddział w Poznaniu,
ul. Winogrody 63

Zespół redakcyjny:

A.P. Wiatrak (redaktor naczelny),
J. Kania, E. Kmita, W. Kujawiński, E. Matuszak,
N. Sakson, A. Swulińska-Katulska, Z. Szalczyk,
D. Pruss Głowacka (sekretarz redakcji)

Druk:

Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie
Oddział w Poznaniu
61-619 Poznań, ul. Winogrody 63
tel: 232-081, 201-971, fax 201-971

Projekt graf., skład komputerowy:

Alicja Zygmanska

Nakład: 1200 egz.

SPIS TREŚCI

ARTYKUŁY

A. P. WIATRĄK: Polityka wiejska - cele, zadania i sposoby jej realizacji.....	5
E. KMITA: Agroturyzm jako szansa aktywizacji społeczno-gospodarczej środowisk wiejskich.....	14
R. STACH, Z. GÓRNIĄK: Wspieranie przeobrażeń społeczno-ekonomicznych w środowisku wiejskim. Aspekty psychologiczne problemu.....	21
L. OSTROWSKI: Procesy transformacji infrastruktury rynku na wsi i w rolnictwie	28
K. PIENIAŻEK: Stan i perspektywy rozwoju infrastruktury rynku rolno-żywnościowego (część II).....	38
W. KUJAWIŃSKI: Metody realizacji zadań edukacyjnych w procesie rozwiązywania problemów	43
N. SAKSON: Orientacja pedagogiczna	52
G. NIEWĘGŁOWSKA: Rachunek kosztów w gospodarstwie rolnym typu rodzinnego	57
V. W. HOUSE: Ekonomia produkcji mleka.....	62
R. JURGA, W. GÓRNIĄK: Współpraca nauki z producentami i przetwórcami zbóż.....	66
A. HOLEWIŃSKI: Kooperacje producentów owoców w Kanadzie	69

Z PRACY DORADCZEJ

A. PABICH: Informator o wynikach badań naukowych przeznaczonych do upowszechniania - analiza potrzeb.....	73
E. CHYŁEK: Polsko-Amerykański Program Doradztwa - dotychczasowa działalność i osiągnięcia	79
R. HAIN: Organizacja i prowadzenie Klubów Rolnika (KR) w województwie kaliskim.....	82
B. SZABLEWSKA: Działalność ODR w Lesznie w propagowaniu idei Klubów 4H w województwie leszczyńskim w latach 1992-1994	91
M. BĄK: Moje doświadczenia z pobytu w Stanach Zjednoczonych związane z działalnością Klubów 4H.....	97

INFORMACJE

J. RAY: System informacji rynkowej w Stanach Zjednoczonych	99
J. RASIŃSKI: Wyniki konkursu pt: „Najlepsza Gazeta Rolnicza”	101
M. SZNAJDER: Informacja o Stowarzyszeniu Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu.....	103
D. PRUSS-GŁOWACKA: Doradztwo rolnicze na Międzynarodowych Targach Rolno - Przemysłowych POLAGRA '94	106
NOWOŚCI WYDAWNICZE.....	111

TABLE OF CONTENTS

ARTICLES

A. P. WIATRAC: Rural policy - aims, tasks and ways of realization.....	5
E. KMITA: Agro-tourism as a chance of social and economic activity in the rural surroundings.	14
R. STACH, Z. GÓRNIAC: Social and economic transformation support in the rural surroundings. Psychological aspects of the problem.	21
L. OSTROWSKI: The process of market infrastructure transformation in the country and agriculture.....	28
K. PIENIAŻEK: State and development perspectives of agri-food market infrastructure. Part II.	38
W. KUJAWIŃSKI: Realization of educational tasks in solving problem process.....	43
N. SAKSON: Pedagogical orientation.	52
G. NIEWĘGŁOWSKA: Cost account in the family farm.	57
V. W. HOUSE: Economics of milk production.	62
R. JURGA, W. GÓRNIAC: Science and grain crops growers cooperations.	66
A. HOLEWIŃSKI: Fruit growers unions in Canada.....	69

FROM EXTENSION SERVICE WORK

A. PABICH: The guide of science researches results for the benefit of agriculture - the analysis of needs.....	73
E. CHYLEK: The Polish-American Extension Project - the past activities and achievements.	79
R. HAIN: Farmer's Clubs management and organization in the province of Kalisz.....	82
B. SZABLEWSKA: ODR Leszno activity of 4H Clubs promotion in 1992-1994.....	91
M. BAŁ: My experiences from visit to USA connected with 4H Club activity.	97

INFORMATION

J. RAY: Market information system in USA.....	99
J. RASIŃSKI: Results of competition „The Best Agricultural Newspaper”.....	101
M. SZNAJDER: Information about the Polish Association of Agriculture and Agrobusiness Economists.	103
D. PRUSS-GŁOWACKA: Extension Service on the International Agro - Industrial Fair Polagra '94.	106
PUBLISHING NEWS.	111

ARTYKUŁY

ANDRZEJ PIOTR WIATRAK
Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie
w Brwinowie

POLITYKA WIEJSKA - CELE, ZADANIA I SPOSOBY JEJ REALIZACJI

poa do 3. *poa do 5*

1. Obszary wiejskie - pojęcie i części składowe

Wieś, która stanowi historycznie wykształconą jednostkę osadniczą, związaną głównie z funkcją pozyskiwania żywności, w wyniku uprzemysłowienia i urbanizacji przekształciła się w jednostkę wielofunkcyjną. Poziom swego ogólnego zagospodarowania zawdzięcza wielu czynnikom, które oddziałując z mniejszym lub większym natężeniem w poszczególnych okresach i regionach, znacznie różnicowały poziom zagospodarowania przestrzennego obszarów wiejskich.

Pojęcie *obszary wiejskie* jest szersze niż wieś, aczkolwiek często jest z nią utożsamiane lub też zawężane do rolnictwa. Jeśli za obszary wiejskie przyjąć wszystkie obszary poza miastami, tzn. około 93% powierzchni Polski, to są nimi:

- tereny ^{*bud. 2*} zabudowane,
- tereny rolne (grunty orne, łąki, pastwiska i sady),
- lasy,
- wody (w tym rybołówstwo śródlądowe),
- nieużytki.

Funkcjonalny podział obszarów wiejskich jest nieco inny i pozwala wyodrębnić:

1. osadnictwo związane z obszarami wiejskimi (wsie oraz małe miasta funkcjonalnie powiązane ze swoim wiejskim zapleczem),
2. tereny rolne związane z użytkowaniem i uprawianiem ziemi rolniczej,
3. tereny ^{*poa do 1*} wiejskie zajęte przez inną działalność produkcyjną i usługową (przemysł, rzemiosło itp.),

poa do 6

4. tereny parków krajobrazowych, rezerwatów i uzdrowiskowe,
5. tereny rekreacyjne,
6. pozostałe tereny wiejskie, tj. komunikacyjne, magazynowe, składowe itp. oraz nieużytki.

Z przedstawionych klasyfikacji obszarów wiejskich wynika, że mogą one spełniać różne funkcje, a ich odpowiednie wykorzystanie pozwoli lepiej zagospodarować te tereny i stworzyć warunki do uzyskiwania dochodów z różnych źródeł. Analizując więc obszary wiejskie należy uwzględnić różne aspekty ich przestrzennego zagospodarowania i wykorzystania, a wraz z tym zróżnicowania oddziaływania na rozwój tych obszarów.

2. Cele i zadania polityki wiejskiej

Wieś współczesna staje się - o czym była już mowa - w coraz większym stopniu jednostką wielofunkcyjną, wymagającą rozwoju specyficznych dla rolnictwa elementów infrastruktury (melioracje szczegółowe, elewatory, punkty skupu płodów rolnych, bazy napraw sprzętu rolniczego itp.) oraz zewnętrzne (przemysł, budownictwo nierolnicze, rekreacja, miejsce pracy i życia ludzi utrzymujących się z pracy poza rolnictwem itp.). W *wielofunkcyjnym rozwoju wsi*, a zwłaszcza w rozwoju przemysłu rolno-spożywczego i infrastruktury obszarów wiejskich widzę największe możliwości zdynamizowania produkcji rolniczej, a przez to rozwoju obszarów wiejskich oraz poprawy warunków pracy i życia na wsi.

Rolnictwo, przemysł rolno-spożywczy i infrastruktura obszarów wiejskich są - w moim przekonaniu - podstawowymi dziedzinami określającymi rozwój obszarów wiejskich, przy czym w niektórych jednostkach przestrzennych - w zależności od miejscowych warunków - wzrastać może znaczenie innej działalności gospodarczej, a zwłaszcza rekreacji i turystyki oraz przemysłu opartego na surowcach minieranych (np. wytwarzanie materiałów budowlanych) lub też na surowcach pochodzących z gospodarki leśnej, a także przemysłu wytwarzającego mniej skomplikowane środki produkcji dla gospodarki żywnościowej oraz części zamienne. Inne dziedziny działalności gospodarczej powinny być rozwiązane w zależności od potrzeb regionu, potrzeb wynikających z możliwości kooperacji z zakładami usytuowanymi w pobliskich miastach⁽¹⁾.

(1) Por. M. Adamowicz, A.P. Wiatrak: *Zmiany strukturalne w procesie modernizacji wsi i rolnictwa „Zmiany społeczno-ekonomiczne w procesie modernizacji wsi i rolnictwa”*. IRWiR PAN, Warszawa 1991, s. 160-165, W. Stola: *Klasyfikacja funkcjonalna obszarów wiejskich. Próba metodyczna*. Ossolineum, Wrocław 1987 i W. Stola: *Struktura przestrzenna i klasyfikacja funkcjonalna obszarów wiejskich*. IGIz PAN, Warszawa 1993, seria: *Dokumentacja Gospodarcza*”, z.3.

Przedstawione uwarunkowania wielokierunkowego rozwoju obszarów wiejskich wskazują, że rozwiązywanie problematyki rozwoju rolnictwa powinno być powiązane z rozwojem działalności produkcyjnej poza rolnictwem, działalności usługowej itp. na wsi, a polityka rolna z polityką wiejską⁽²⁾, która do tej pory w Polsce jeszcze się nie rozwinęła.

Ustalając cele i zadania polityki wiejskiej należy uwzględnić, że działalność gospodarcza na obszarach wiejskich związana jest głównie z przestrzenią (jak gospodarka rolnicza, gospodarka leśna, turystyka, tereny rekreacyjne itp.), której poziom zagospodarowania jest przestrzennie zróżnicowany. U podstaw tego zróżnicowania leżą różne grupy czynników. Najważniejsze z nich są następujące:

- zróżnicowanie przestrzenne warunków klimatycznych, rzeźby i ukształtowania terenów oraz jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej,
- przestrzenne zróżnicowanie rozwoju gospodarczego poszczególnych regionów (województw), a zwłaszcza przemysłu i infrastruktury,
- drogi rozwoju obszarów wiejskich (ze szczególnym uwzględnieniem dróg rozwoju rolnictwa) w różnych regionach kraju.

Związywanie działalności gospodarczej obszarów wiejskich z przestrzenią, jak też regionalne zróżnicowanie tych obszarów powoduje, że polityka wiejska ma charakter polityki przestrzennej i jest podporządkowana jej zasadom i instrumentom realizacji.

Polityka przestrzenna obejmuje całokształt działalności w trzech sferach: *gospodarczej, społecznej i ekologicznej*, które powinny być ze sobą wzajemnie powiązane, nie powodując zakłóceń w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju i danej jednostki przestrzennej. Oznacza to, że w gestii polityki przestrzennej znajduje się zapewnienie ładu przestrzennego i harmonii układów przestrzennych poprzez racjonalne wykorzystanie przestrzeni, jej zagospodarowania i zasobów czynników wytwórczych oraz dostosowanie do nich nowych inwestycji i nakładów. Podstawowym zadaniem tej polityki jest więc ustalenie celów, sposobów i środków kształtowania zagospodarowania przestrzeni i racjonalnego jej użytkowania⁽³⁾. Ogólnym przy tym celem polityki przestrzennej „jest zaspokojenie potrzeb społeczeństwa, lecz tylko w takiej mierze, w jakiej zależy to od

(2) Por. M. Drabenstott, M. Henry and L. Gibson: The Rural Economic Policy Choice. „*Economic Review*, Federal Reserve Bank of Kansas City, January 1987.

(3) Zob. R. Domański: Zasady polityki przestrzennej - nowy kierunek badań (w:) *Zasady polityki przestrzennej*. PWN, Warszawa 1989, „Biuletyn KPZK PAN”, z. 143, s. 6, J. Goryński: Polityka przestrzenna. PWE, Warszawa 1982, s. 11 oraz K. Secomski: Teoria regionalnego rozwoju i planowania. PWE, Warszawa 1987, s. 27.

struktur przestrzennych i relacji między jej elementami”⁽⁴⁾. Podkreślić przy tym należy, że polityka przestrzenna państwa ma charakter nadrzędny w stosunku do pozostałych przestrzennych polityk działań i gałęzi. Oznacza to, że przestrzenna polityka wiejska powinna być zgodna z zasadami ogólnej polityki przestrzennej i sprzyjać osiągnięciu jej celów. Z drugiej strony ogólna polityka przestrzenna powinna być korygowana, jeśli powodowałaby degradację środowiska przyrodniczego i regres obszarów wiejskich.

Treścią przestrzennej polityki w odniesieniu do obszarów wiejskich powinny być sposoby i środki prowadzące do:

- racjonalnego wykorzystania zasobów czynników wytwórczych w układach przestrzennych i dostosowania do nich rodzaju prowadzonej działalności gospodarczej;
- zapobiegania ekstensyfikacji obszarów wiejskich (w tym i regresu w województwach, w których proces ten występuje);
- ochrony środowiska przyrodniczego oraz rozważnego gospodarowania ziemią użytkowaną przez rolnictwo i leśnictwo, jak też ziemi przeznaczanej na te cele;
- dostosowania struktury prowadzonej działalności do potencjału przyrodniczego;
- rozwijania technicznej, ekonomicznej i społecznej infrastruktury obszarów wiejskich sprzyjającej poprawie warunków pracy i życia mieszkańców wsi;
- zapobiegania pogarszania warunków życia ludności wiejskiej, a w miarę możliwości dążenie również do ich poprawy oraz do wyrównywania różnic między ludnością wiejską i miejską.

Przedstawione cele przestrzennej polityki w odniesieniu do obszarów wiejskich dotyczą całego kraju, przy czym w poszczególnych regionach - ze względu na środowisko naturalne i ich dotychczasowy rozwój - potrzeba ich realizacji jest różnorodna. W związku z tym celowe byłoby wyodrębnienie różnych regionów, w których podobne byłyby zarówno cele polityki wiejskiej, jak i środki jej realizacji. Wydaje się, że można wyodrębnić siedem rodzajów regionów ze względu na celowość przestrzennego zróżnicowania polityki w odniesieniu do obszarów wiejskich:

I. Regiony rolnicze, w których ponad połowę ludności wiejskiej zawodowo czynnej pracuje w rolnictwie, natomiast w żadnej pozostałej działalności odsetek zatrudnionych (osobno biorąc) nie przekracza 10%. Wśród regionów rolniczych

(4) B. Malisz: *Gospodarka i polityka przestrzenna* (w:) „*Planowanie przestrzenne*”. PWE, Warszawa 1985, s. 72.

można wyodrębnić dwa podregiony: *rolnictwa podupadającego* (charakteryzuje się niskimi, a nawet zmniejszającymi wynikami produkcyjno-ekonomicznymi) i *rolnictwa rozwijającego się* (charakteryzującego się dobrymi wynikami produkcyjno-ekonomicznymi, kształtującymi się na poziomie przeciętnym oraz wyższym od przeciętnego);

II. Regiony turystyczne, w których co najmniej 25% ludności wiejskiej zawodowo czynnej na wsi pracuje w turystyce, rekreacji itp.;

III. Regiony przemysłowe, w których co najmniej 25% ludności wiejskiej zawodowo czynnej na wsi pracuje w przemyśle;

IV. Regiony usługowe, w których co najmniej 25% ludności wiejskiej zawodowo czynnej na wsi pracuje w usługach;

V. Regiony o działalności wielokierunkowej, w których osoby pracujące w rolnictwie stanowią poniżej 50% ludności zawodowo czynnej na wsi, ale jednocześnie nie ma jasno zarysowanej specjalizacji w pozostałych dziedzinach działalności gospodarczej;

VI. Regiony sypialnie miast, w których ponad 50% ludności zawodowo czynnej pracuje w miastach (w innych układach osadniczych, a mieszka na wsi);

VII. Regiony specjalne, w których co najmniej 25% gruntów (użytków rolnych, leśnych itp.) w danej jednostce przestrzennej jest zdegradowana lub skażona.

3. Instrumenty polityki przestrzennej obszarów wiejskich

Zregionalizowanie polityki w odniesieniu do obszarów wiejskich wymaga przestrzennego zróżnicowania sposobów i środków oddziaływania na działalność gospodarczą na wsi i jej mieszkańców. Najogólniej mówiąc, środki te można podzielić na pięć grup⁽⁵⁾:

1. **środki przymusu** - ustalone w aktach prawnych (zakazy, nakazy, przepisy miejscowe, plany przestrzennego zagospodarowania itp.);
2. **środki stymulujące** lub **zniechęcające** określoną działalność gospodarczą jak zróżnicowanie obciążeń podatkowych, taryf przewozowych i opłat komunalnych w zależności od prowadzonej działalności (rolniczej, pozarolniczej związanej z wytwarzaniem i zagospodarowaniem produktów rolnych itp. oraz bezpośrednia pomoc finansowa na wymienione, alterna-

(5) Zob. B. Malisz: *Gospodarka i polityka przestrzenna...*, j.w., s. 103-106 i A.P. Wiatrak: *Polityka gospodarcza państwa a rolnictwo* (głos w dyskusji), Wyd. SGGW, Warszawa, 1991, s. 131 i następne.

tywne do rolnictwa formy działalności (jak częściowe pokrywanie wydatków inwestycyjnych, ułatwienia kredytowe, obniżenie cen gruntów i odwrotnie);

3. *środki materialnego kształtowania przestrzeni*, do których należą głównie inwestycje w zakresie infrastruktury i rozwijania działalności pozarolniczej związanej z rolnictwem;
4. *środki instytucjonalne* - związane z instytucjami działającymi na rzecz rozwoju rolnictwa (np. szkolna i pozaszkolna oświata rolnicza, doradztwo rolnicze, spółdzielczość rolnicza itp.) wraz z zapewnieniem pomocy dla ich rozwoju i działalności;
5. *środki informacyjne*.

Wszystkie z wymienionych pięciu grup środków oddziaływania mają do spełnienia określoną rolę i powinny być ze sobą powiązane, przy czym podstawą powiązania powinny być środki stymulujące lub zniechęcające do określonej działalności gospodarczej w danym województwie (regionie). Środki te opierają się na wykorzystaniu instrumentów ekonomicznych, z którymi powinny być powiązane pozostałe instrumenty oddziaływania na obszary wiejskie. Działalność gospodarcza na wsi i jej funkcjonowanie w ujęciu przestrzennym powinno być oparte na systemie⁽⁶⁾, w którym:

1. środki prawne i organizacyjne tworzą warunki systemowe jej funkcjonowania i określają ramy prowadzonej działalności gospodarczej;
2. środki ekonomiczne będą stymulować realizację pożądaných społecznie rozwiązań;
3. środki materialnego kształtowania przestrzeni i informacji ułatwiać będą funkcjonowanie i rozwijanie działalności gospodarczej na wsi, zwiększać dostępność terenu, poprawiać warunki pracy i życia oraz informować o możliwościach rozwoju określonej działalności gospodarczej.

Środki stymulujące lub zniechęcające do prowadzenia określonej działalności gospodarczej to przede wszystkim - o czym była już mowa - instrumenty ekonomiczne, które mogą być przestrzennie zróżnicowane dla wywołania określonego procesu rozwoju. Wśród instrumentów ekonomicznych wykorzystywanych do przestrzennego zróżnicowania polityki w odniesieniu do obszarów wiejskich widzę głównie *kredyty* i *podatki*, a częściowo również *dotacje*. Wymienione instrumenty mogą być wykorzystywane w polityce przestrzennego zróżnicowania

(6) J. Kołodziejski: Planowanie jako podstawa polityki rozwoju w reformowanym systemie gospodarowania (w:) „*Zasady polityki przestrzennej*”..., j.w., s. 87.

wania obszarów wiejskich. Zasady ustalone w polityce finansowej państwa wobec wsi - jednolite dla całego kraju - mogą być zróżnicowane na określony czas w danym regionie dla realizacji wyodrębnionego działania, związanego z aktywizacją i specjalizacją regionu. Zmiany te powinny być jednym z czynników szerszego planu działania. W pierwszej kolejności powinna być ustalona *polityka i program przemian strukturalnych wsi*, a w ramach tego - polityka przemian strukturalnych rolnictwa (zmian obszaru gospodarstwa i własności ziemi, wyposażenia w środki produkcji, struktury produkcji rolniczej itp.) i wzajemnie powiązana z nią *polityka zmian infrastruktury obszarów wiejskich i ich wielofunkcyjnego rozwoju*, a dopiero potem powinny być określone i wprowadzone - w oparciu o realizowaną politykę strukturalną i społeczną - zmiany w *polityce finansowej obszarów wiejskich*.

Zmiany finansowe w wypadku stosowania *kredytów* powinny dotyczyć głównie regionów, które są słabo rozwinięte gospodarczo, działalność gospodarcza w nich podupada, warunki pracy na wsi są niezadawalające, a poziom życia jest w nich niższy niż w innych jednostkach osadniczych. W związku z tym w tych regionach powinno określić się tytuły kredytowania, zwiększenie - zgodnie z przyjętymi tytułami kredytowania - podaży kredytów na rozwój określonej działalności gospodarczej, zmniejszenie oprocentowania kredytów lub (oraz) zwiększenie okresu ich karencji i spłat, a nawet umorzenia części kredytów po uzyskaniu określonego progu działalności produkcyjnej lub usługowej. Podobnie powinny działać *podatki* na wsi, które mogłyby być zmniejszane w przypadku uruchamiania określonej działalności gospodarczej (zgodnie z planami przestrzennego zagospodarowania danych obszarów wiejskich), przy czym skala tych umorzeń powinna zależeć od stopnia przydatności rozwoju tej działalności na obszarach wiejskich i powiązania jej z pozostałymi formami wytwórczości.

Przedstawione przykłady wskazują, że instrumenty ekonomiczne mogą być wykorzystane do aktywizowania rozwoju obszarów wiejskich i w związku z tym istnieje potrzeba stworzenia korzystnych warunków ekonomicznych (np. dla rozwoju określonego rodzaju przetwórstwa rolno-spożywczego, dzięki któremu można zagospodarować istniejącą podaż produktów rolniczych lub też rozwinąć określony kierunek produkcji rolniczej). Odwrotna sytuacja występuje wówczas, gdy nie jest wskazany rozwój danej działalności (np. ze względu na ochronę środowiska przyrodniczego). W tym wypadku stawki podatków powinny być podwyższone, a uzyskanie kredytów niemożliwe.

Natomiast ceny, będące wynikiem kształtowania podaży i popytu, informować powinny o możliwościach rozwoju danego rodzaju produkcji w danych warunkach produkcyjnych i przy istniejącym zapotrzebowaniu na nią. Oznacza to, że wybór działalności przez konkretne podmioty gospodarcze powinien zależeć od warunków ekonomicznych i rynkowych, ich dotychczasowej działalności

i posiadanego majątku trwałego. W następstwie tak ustawionych instrumentów ekonomicznych struktura działalności gospodarczej dostosowałaby się do struktury opłacalności w danych warunkach produkcyjnych⁽⁷⁾.

Środki przymusowe (środki prawne) tworzą warunki funkcjonowania podmiotów gospodarczych i wykorzystania przestrzeni. Środki te są instrumentami bezpośredniej realizacji polityki przestrzennej i obejmują zakazy i ograniczenia ogólne obowiązujące, przepisy miejscowe i plan przestrzennego zagospodarowania. *Plan przestrzennego zagospodarowania obszarów wiejskich* obejmować powinien zapewnienie właściwej organizacji przestrzennej i jej wykorzystania na różne cele. Proces urządzania przestrzeni obejmować powinien z kolei następujące jej elementy:

- rolnicze zagospodarowanie ziemi (w tym wymianę i scalanie gruntów oraz melioracje wodne);
- zalesienie i gospodarkę leśną;
- nierolnicze zagospodarowanie gruntów (przez przemysł, usługi, rekreację itp);
- zaopatrzenie w wodę, energię elektryczną, gaz, kanalizację i oczyszczalnie ścieków, wysypiska śmieci, drogi, systemy łączności oraz ochronę środowiska przyrodniczego i krajobrazu.

Środki prawne są z jednej strony jednolite dla całego kraju (zarządzenia i ustawy dotyczące zasad tworzenia podatków, gospodarowania przestrzenią, funkcjonowania samorządów itp.), a z drugiej strony są przestrzenie zróżnicowane przy ich uszczegółowianiu w poszczególnych regionach oraz uwzględnianiu specyfiki i stopnia ich rozwoju. Podobnie jest również w odniesieniu do pozostałych instrumentów, za pomocą których realizuje się politykę przestrzenną.

Przedstawione instrumenty realizacji polityki w odniesieniu do obszarów wiejskich (ośrodki prawne, środki stymulujące lub zniechęcające do prowadzenia określonej działalności gospodarczej oraz środki materialnego kształtowania przestrzeni) dotyczą przede wszystkim gospodarczej i ekologicznej sfery polityki przestrzennej. Podkreślić przy tym należy, że podstawą gospodarczej sfery polityki przestrzennej są przede wszystkim instrumenty ekonomiczne i częściowo środki materialnego kształtowania przestrzeni, natomiast środki prawne wspierają tę działalność tworząc określone ramy zachowań z punktu widzenia ochrony środowiska naturalnego i przestrzennego zagospodarowania. Z kolei w odniesieniu do sfery ekologicznej podstawową rolę mają środki prawne i plan przestrzennego zagospodarowania, a wspomagają ich realizację instrumenty ekonomiczne.

(7) Zob. A. Woś, J. S. Zegar: *Polityka rolna do końca XX wieku*. IERiGŻ, Warszawa 1992, s. 106 i następne.

Rozwijanie działalności gospodarczej na wsi oraz ochrona środowiska naturalnego wpływa na warunki pracy i życia mieszkańców wsi, przy czym zmiany strukturalne obszarów wiejskich - przy nieskoordynowaniu poszczególnych rodzajów działalności i niepełnym wykorzystaniu posiadanych zasobów - mogą prowadzić do zubożenia mieszkańców wsi. W związku z tym istnieje potrzeba pomocy socjalnej, która byłaby przeznaczona na przekwalifikowanie się części ludności wiejskiej (np. z likwidowanych gospodarstw rolniczych) i zapewnienia środków w okresie zmiany zawodu. Polityka socjalna wobec ludności wiejskiej powinna być powiązana z polityką ekonomiczną wobec obszarów wiejskich, ale nie mogą się one wzajemnie zastępować, powinny natomiast być komplementarne względem siebie. Aby tak jednakże było potrzebne są fundusze na pomoc socjalną.

ELŻBIETA KMITA
Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie
Oddział w Krakowie

AGROTURYSTYKA JAKO SZANSA AKTYWIZACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ ŚRODOWISK WIEJSKICH

Agroturystyka jedna z form pozarolniczej aktywności zarobkowej mieszkańców wsi, uznawana za impuls wielofunkcyjnego rozwoju wsi i jej szerokich przemian modernizacyjnych, zdobywa w Polsce coraz to szersze grono zwolenników. Spontanicznie rodzą się przedsięwzięcia agroturystyczne popularyzowane w środkach masowego przekazu. Dynamiczny i zintegrowany rozwój agroturystyki nie jest jednak możliwy bez umiejętnego kreowania i wspierania ze strony samorządów terytorialnych oraz instytucji i organizacji różnego szczebla, odpowiedzialnych za rozwój regionów.

Do tej pory rozwój ten najsilniej wspomagany jest przez specjalistów Ośrodków Doradztwa Rolniczego, zachęcających i przygotowujących rolników do organizacji wypoczynku dla turystów w gospodarstwach rolnych. O skuteczności działań tej grupy decyduje sprawnie funkcjonujący system szkolenia pracowników ODR, zapewniający im dobre przygotowanie merytoryczne. Jak dotąd brak natomiast adekwatnych działań ze strony lokalnych decydentów.

Mając na względzie potrzebę stałego doskonalenia doradców zamierzamy opublikować na łamach biuletynu cykl artykułów na temat agroturystyki. Licząc, że biuletyn dotrze do szerszego grona odbiorców, zaczynamy od wyjaśnienia problemów najbardziej podstawowych.

Redukcja liczby osób uzależnionych ekonomicznie od rolnictwa stanowi jedną ze zmian koniecznych do przeprowadzenia na polskiej wsi. W chwili obecnej liczba ta sięga 40 %, podczas gdy w Europie Zachodniej wynosi ona przeciętnie 6,5%, a w USA zaledwie 2%. Nie mamy potrzeby porównywać się ze Stanami Zjednoczonymi, jeśli jednak chcemy wejść do Uni Europejskiej jako partner, wskazane jest aby już w roku 1997 liczba osób czerpiących swe dochody wyłącznie z rolnictwa była poniżej 20%.

Mamy więc do pokonania duży próg w stosunkowo krótkim czasie. Jak go przekroczyć? Sytuacja na rynku pracy w przemyśle oraz sytuacja mieszkaniowa w mieście nie sprzyjają odchodzeniu ludności rolniczej od pracy w gospodarstwie rolnym. Wręcz przeciwnie stymulują wzrost liczby osób utrzymujących się wyłącznie z działalności rolniczej. Wpływa na to utrata pracy w sektorach poza-

rolniczych przez chłopów-robotników oraz powroty bezrobotnych absolwentów szkół ponadpodstawowych do rodzinnych gospodarstw. W tej kryzysowej sytuacji sposobów na zmianę struktury zatrudnienia na wsi poszukiwać należy w obrębie jej samej wykorzystując istniejący już potencjał. Działania podejmowane w tym celu zmierzać powinny do dywersyfikacji bazy ekonomicznej wsi i tworzenia warunków zatrudnienia dla jej mieszkańców w sektorach pozarolniczych na miejscu, w tym także poszukiwania i uruchamiania alternatywnych sposobów wykorzystania zasobów gospodarstwa rolnego.

Jedną z możliwości alternatywnego wykorzystania potencjału gospodarstwa rolnego jest agroturystyka, czyli organizowanie pobytu turystów przez rodzinę wiejską we własnym gospodarstwie rolnym. Istnieją wiarygodne przesłanki, iż agroturystyka może stać się motorem rozwoju wielu rejonów Polski. Wynika to z następujących uwarunkowań:

- 1) Atrakcyjne walory przyrodnicze i kulturowe polskiej wsi stwarzają szanse rozwoju turystyki wiejskiej na szerszą skalę.
- 2) Bazując na wartościach gospodarstwa rolnego oraz wykorzystując jego wolne zasoby można stworzyć unikalną, niepowtarzalną i atrakcyjną, a więc konkurencyjną, dobrze sprzedającą się ofertę turystyczną dla szerokiego grona odbiorców.
- 3) Turystyka jest dziedziną uznaną za istotny czynnik przełamywania recesji gospodarczej. Poprzez swój interdyscyplinarny charakter aktywizuje różne grupy zawodowe i społeczne.
- 4) Na całym świecie obserwuje się zapotrzebowanie, wręcz modę na turystykę wiejską.

Ad. 1

Atrakcyjność przyrodniczo-krajobrazowa Polski jest niezaprzeczalna. Urozmaicony krajobraz, bogate zbiory naturalnej fauny i flory, liczne powierzchnie chronione, szachownica pól spowodowana rozdrobnieniem gospodarstw, nie zniszczony przez zbyt intensywne rolnictwo charakter pól uprawnych, to typowe walory przyrodnicze Polski. Jeśli do tego dołożyć dziedzictwo kultury materialnej i folklor oraz zachowanie tradycyjnych form gospodarowania, to mimo świadomości istotnych zniszczeń dokonanych przez 50 powojennych lat, zwłaszcza w charakterze wiejskiej zabudowy, można mówić o potędze turystycznej polskiej wsi. Potencjał ten czeka na właściwe zagospodarowanie.

Ad. 2)

Istniejące na polskiej wsi wolne zasoby mieszkaniowe oraz nie w pełni wykorzystana siła robocza stwarzają duże możliwości świadczenia usług turystycznych w gospodarstwach rolnych.

Usługi agroturystyczne adresowane są do turystów indywidualnych, rodzin lub małych grup zwiedzających. Nie wymagają więc posiadania rozbudowanej bazy noclegowej, czy żywieniowej, lecz są organizowane w oparciu o istniejące wolne pokoje w domu gospodarzy, w niewykorzystanych osobnych budynkach znajdujących się w obrębie gospodarstwa, w zaadaptowanych pomieszczeniach, czy całych budynkach inwentarskich, oczywiście przy zachowaniu odpowiednich standardów. W gospodarstwach możliwe jest też wydzielanie małych pól namiotowych czy stanowisk na przyczepy kempingowe.

Przebywanie w gospodarstwach rolnych to atrakcja dla różnych grup turystów. W ramach agroturystyki możliwe jest np. organizowanie wakacji objazdowych, polegających na zwiedzaniu regionu z zatrzymywaniem się w kolejnych gospodarstwach na jedną lub dwie noce. W takim przypadku gospodarstwo może przedstawiać najprostszą ofertę, znaną na całym świecie jako B&B - Bed and Breakfast (Nocleg ze śniadaniem). Turyści korzystający z tej formy wypoczynku wymagają bowiem głównie dobrego standardu zakwaterowania. Nie oczekują natomiast organizowania swego wolnego czasu. Jeśli zwiedzającymi okolicę jest młodzież, wtedy standard kwater może być niższy. W Anglii istnieje np. sieć stodoł wiejskich oferujących noclegi dla tzw. turystów plecakovych.

W ostatnim czasie, zwłaszcza w Niemczech popularność zdobywa pewna odmiana wakacji objazdowych - podróżowanie bez bagażu. Turyści przemierzają trasę od gospodarstwa do gospodarstwa pieszo, rowerami, kajakami, czy konno, z niezbędnym tylko ekwipunkiem. Ich zasadniczy bagaż jest przewożony samochodem przez gospodarzy. Ta forma wymaga nieco większego wkładu pracy gospodarstw w organizację pobytu gości.

Ofertą agroturystyczną są też wakacje rodzinne, w trakcie których rodziny z dziećmi spędzają przynajmniej jeden tydzień w gospodarstwie. Rodziny oczekują dobrego poziomu zakwaterowania, całodziennego wyżywienia lub możliwości zakupu świeżych produktów z gospodarstwa do samodzielnego przyrządzenia posiłków. W tym przypadku samo gospodarstwo jest atrakcją, gdyż istotne znaczenie, zwłaszcza dla dzieci, ma możliwość obserwowania i uczestniczenia w pracach gospodarskich i kontakt ze zwierzętami domowymi.

Agroturystyka to także element szerzej rozumianych wakacji na wsi. Wybierający je, najczęściej osoby dorosłe bez dzieci, oprócz zakwaterowania i wyżywienia oczekują ciekawego programu, uwzględniającego rekreację oraz zwiedzanie najbliższej okolicy. W tym przypadku najlepiej realizowana jest idea agroturystyki. Ofertę stanowi bowiem cały pakiet propozycji aktywnego wypoczynku w danej wsi, gminie czy regionie.

Agroturystyka to również wypoczynek dla odbiorców o specjalnych zainteresowaniach np. myślistwem, wędkowaniem, jazdą konną, wycieczkami rowe-

rowymi, a także zielarstwem, obserwowaniem ptaków czy tzw. "bezkrwawym polowaniem" przy użyciu aparatu fotograficznego. Jest to wąski, ale bardzo ważny segment rynku dla agroturystyki.

W warunkach gospodarstw rolnych można organizować wczasy dla niepełnosprawnych, połączone z różnego typu terapią, wczasy dla dzieci bez opieki dorosłych oraz dla innych osób o specjalnych wymaganiach. Takie usługi wymagają jednak specjalnego przygotowania

Wszystkie wymienione segmenty rynku, niezależnie od specyficznych oczekiwań charakteryzuje pragnienie ciszy, spokoju, bliskości natury, wolności od tłumów i hałasu, przyjaznej atmosfery, serdecznego i osobistego kontaktu z ludźmi. Agroturystyka spełnia te oczekiwania i równocześnie dostarcza dodatkowych, właściwych tylko dla niej wrażeń.

Podstawowym czynnikiem decydującym o odmienności i unikalności agroturystyki jest gospodarstwo rolne. Rytm życia gospodarstwa, wyznaczany terminami prac polowych i porami obrządku przy zwierzętach gospodarskich, przejawiający się charakterystycznymi zapachami, dźwiękami, barwami np. dźwiękiem baniek przy udoju, odgłosami bydła wypędzanego na pastwiska, pianiem kogutów, zapachem świeżego mleka itp. stanowi niepowtarzalną cechę agroturystyki.

Drugim ważnym czynnikiem wpływającym na unikalność wypoczynku w zagrodzie wiejskiej są ludzie. Bliski kontakt z rodziną rolniczą, u której spędza się czas, możliwość poznania jej historii i zwyczajów, bezpośredniej rozmowy, podzielenia się własnymi troskami i doświadczeniami, serdeczna i gościnna atmosfera domu pozostają w pamięci dłużej niż anonimowy pobyt w najbardziej luksusowym hotelu. Domeną turystyki wiejskiej w ogóle jest przestrzeń zapewniająca swobodę poruszania się, organizowania czasu i uprawiania szeregu sportów na wolnym powietrzu, bez konieczności spotykania się z przypadkowym tłumem, tak jak to ma miejsce na terenach zurbanizowanych.

Z tej charakterystyki wynika, że dobrze przygotowana oferta agroturystyczna może stanowić istotną konkurencję dla turystyki masowej. Oczywiście pod warunkiem, że wykorzystane zostaną właśnie te cechy, dzięki którym może ona konkurować z innymi typami turystyki.

Ad. 3)

Turystyka ma duże znaczenie w aktywizacji gospodarczej. Jest to dziedzina dynamiczna, podlegająca szybkiej restrukturyzacji. Szacuje się, że utworzenie jednego miejsca pracy w turystyce wymaga zaledwie 40% nakładów niezbędnych do utworzenia nowego miejsca pracy w przemyśle przetwórczym.

Agroturystyka, zakładająca bardzo szeroki pakiet oferty wypoczynku na wsi daje możliwości zatrudnienia dla różnych grup zawodowych. Przede wszystkim miejsce pracy i źródło dochodów zyskuje rodzina rolnicza organizująca dwa

podstawowe składniki oferty turystycznej - zakwaterowanie i wyżywienie. Niezbędnym składnikiem turystyki, we współczesnym pojęciu, jest także organizowanie czasu wolnego turysty. Jest to dziedzina bardzo rozległa i dająca bardzo szerokie możliwości działania. Zalicza się tu bowiem wszelkie rodzaje rekreacji na wolnym powietrzu, rozwijanie zainteresowań, naukę, zwiedzanie, korzystanie z atrakcji kulinarnych, itp. Napływ turystów na tereny wiejskie stymuluje powstawanie na wsi ofert organizowania czasu wolnego, od prowadzenia wycieczek pieszych, rowerowych, konnych, poprzez organizowanie kuligów, ognisk, imprez artystycznych do prowadzenia pokazów i nauczania przyrządzania regionalnych potraw, tradycyjnych sposobów przetwórstwa, rzemiosła itp.. Agroturystyka sprzyja także sprzedaży wprost z gospodarstwa. Przedmiotem sprzedaży są produkty rolne, domowe przetwory, rękodzieło.

Turystyka wpływa też korzystnie na rozwój infrastruktury na wsi tj. handel, transport, budownictwo, rzemiosło, itp. Służą one nie tylko turystom, ale wszystkim mieszkańcom i wpływają korzystnie na jakość życia na wsi.

W ten sposób wykorzystywane są dodatkowe, inne niż wymienione wcześniej, zasoby materialne i umiejętności członków wiejskiej społeczności. Tworzone są nowe miejsca pracy i źródła dodatkowych dochodów. Turystyka przyczynia się do polepszenia sytuacji ludności wiejskiej, a zwiększenie dochodu sprzyja rozwijaniu dalszych inicjatyw gospodarczych na wsi.

Dodatkowym korzystnym aspektem agroturystyki jest stymulowanie rozwoju społecznego. Uznanie walorów gospodarstwa rolnego, wartości kulturowych wsi oraz jej walorów przyrodniczych przez ludzi z zewnątrz wpływa korzystnie na poczucie lokalnego patriotyzmu, a przez to zwiększa troskę społeczności wiejskiej o lokalną architekturę, rzemiosło, sztukę, kuchnię, itp. Obecność gości wzmacnia odpowiedzialność społeczności lokalnej za czystość i estetykę poszczególnych gospodarstw i całej wsi.

Tworzenie oferty agroturystycznej wymaga współdziałania rolników świadczących usługi dla turystów oraz instytucji lokalnych, a przez to rozwija umiejętności współpracy i odpowiedzialności za efekty wspólnego działania. Natomiast bezpośrednie kontakty z turystami, ludźmi reprezentującymi inne środowiska, odmienną kulturę, posiadającymi inne przyzwyczajenia wzbogacają osobowość mieszkańców wsi. Nie czują się oni odcięci od świata, gdyż świat przyjeżdża do nich. Klasyczna dyfuzja kultur odbywająca się za przyczyną turystyki niesie doświadczenia dla obu uczestniczących w niej stron.

Tak więc turystyka przysparza nie tylko korzyści finansowych mieszkańcom wsi, ale wzbogaca także ich życie społeczne i osobiste.

Ad. 4)

W całej Europie obserwuje się rosnące zapotrzebowanie na wiejski typ wakacji. Dawne tendencje do plażowania i relaksu zastępowane są chęcią aktywnego wypoczynku na świeżym powietrzu, poznania nowych miejsc i ludzi, doświadczenia nowych wrażeń. Następuje stopniowy odwrót od spędzania urlopu w specjalnie

przeznaczonych dla wczasowiczów obiektach, zakładach czy całych miejscowościach, pozbawionych intymności i kontaktu z miejscową ludnością. Wynika to ze wzrostu świadomości ekologicznej i docenienia roli aktywnego wypoczynku dla zdrowia, a także ze zmęczenia anonimowością życia w zurbanizowanej Europie. Nowym zapotrzebowaniom społecznym wychodzi na przeciw agroturystyka.

W agroturystyce nie ma anonimowych usługodawców i anonimowych turystów. Usługodawca jest gospodarzem, a turysta gościem. Taki układ nadaje relacji między tymi dwoma podmiotami zupełnie inną jakość i nowe wzajemne zobowiązania.

O skali zapotrzebowania na wypoczynek w gospodarstwie rolnym świadczy bogactwo przedsięwzięć podejmowanych przez rolników i innych mieszkańców wsi w wielu państwach Europy. W Wielkiej Brytanii np. w ruch "Wakacje w Gospodarstwie" włączyło się aktywnie 15% wszystkich farm, w Austrii ok. 10 % wszystkich gospodarstw przedstawia ofertę wypoczynku - stanowi to 2 800 gospodarstw, czyli 300 000 miejsc noclegowych. We Włoszech 6 800 gospodarstw posiada przeciętnie 10 miejsc noclegowych. Podobnie wygląda sytuacja we Francji i Niemczech. Wszędzie wykorzystanie bazy noclegowej kształtuje się przeciętnie na poziomie 100 dni w roku.

Rolnicy świadczący usługi agroturystyczne zakładają stowarzyszenia które dbają o utrzymanie jakości produktu, jego promocję i sprzedaż. Najsilniejsze ogólnokrajowe organizacje istnieją we Francji "Gite de France" - od blisko 40 lat, w Niemczech "Urlaub auf dem Bauernhof" - od ponad 20 lat, we Włoszech "Agritourist", także od ponad 20 lat. W Austrii funkcjonuje Federacja Kół Gościnnych Farm. Od 1990 roku istnieje też Europejskie Stowarzyszenie Turystyki Wiejskiej "Eurogite" powołane w celu popularyzacji idei turystyki wiejskiej w całej Europie, ochrony naturalnej przestrzeni wiejskiej, umacniania pokojowych więzi pomiędzy poszczególnymi państwami europejskimi oraz ujednolicenia standardów produktu agroturystycznego.

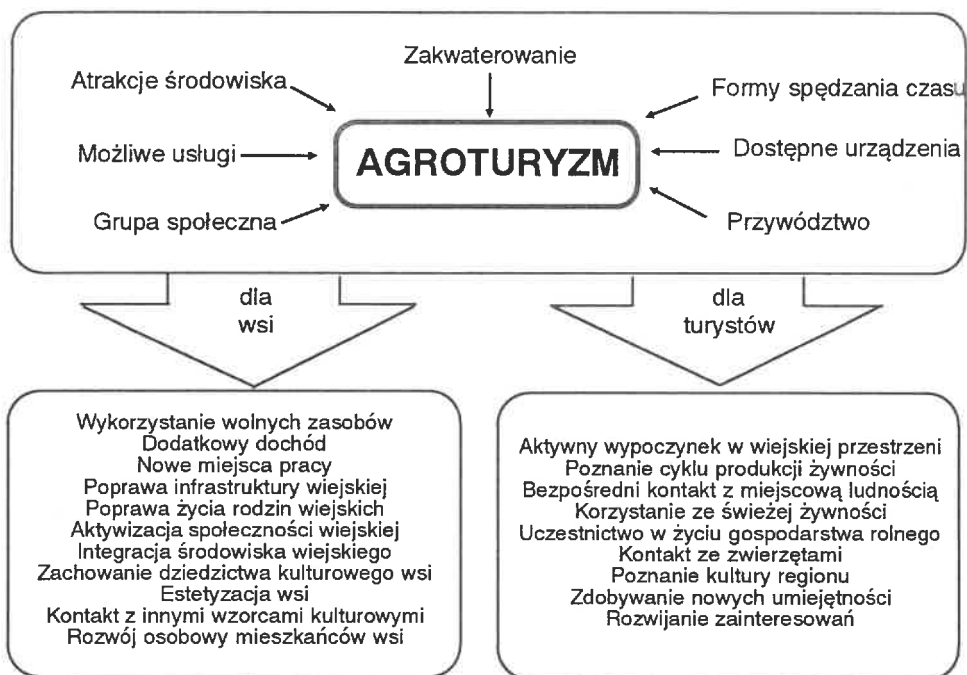
Rozwój wsi w wielu rozwiniętych krajach europejskich uzależniony jest od dochodów ze źródeł pozarolniczych. Szacuje się, że 40 - 60% rolników w krajach wysokoprzemysłowych czerpie dochody z pracy poza rolnictwem. W tym także, jak wynika z wyżej przytoczonych danych, z agroturystyki. Jest to także przyszłość polskiej wsi. Wg oceny Instytutu Turystyki 1/3 gmin w Polsce posiada odpowiednie warunki do aktywizacji poprzez turystykę.

Wyboru właściwych dróg rozwoju muszą dokonać same społeczności lokalne, starannie rozważając wszystkie możliwe strategie działania. Agroturystyka stanowi tylko jedną z opcji, która powinna być uwzględniona przy tworzeniu planów rozwoju wsi, gminy czy regionu.

LITERATURA:

1. R.Danman, M.Koscak: Rozwój turystyki wiejskiej w Polsce, raport PHARE, Warszawa, czerwiec 1993
2. J. Majewski: Źródła i warunki turystyki wiejskiej jako formy turystyki alternatywnej, Zeszyty Naukowe AR Poznań 1993
3. M.Meier-Gresshoff: Europejska Federacja Stowarzyszeń ds. Urlopu w Zagrodzie Wiejskiej i Turystyki na Terenie Wiejskim - EUROGITES, referat wygłoszony na forum EWG 1993
4. B. Weber: Turystyka wiejska a rozwój lokalny, CDiEwR Kraków 1993 materiały szkoleniowe.
5. Agroturyzm a rozwój wsi. Wprowadzenie do rozwijania przedsięwzięć agroturystycznych, CDiEwR Kraków 1993 (praca zbiorowa)
6. Agroturyzm jako dodatkowe źródło dochodu na wsi, CDiEwR Kraków 1992 (materiały szkoleniowe, praca zbiorowa)
7. Obsługa małego ruchu turystycznego na wsi, CDiEwR Kraków 1993 cz.I i II, (materiały szkoleniowe, praca zbiorowa)
8. Rozwój gospodarski turystycznej w Polsce, opis programu TURIN II

AGROTURYZM WYMAGANIA I KORZYŚCI

*RYSZARD STACH, LECH GÓRNIAK
Zakład Psychologii Społecznej Instytutu Psychologii
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie*

WSPIERANIE PRZEOBRAŻEŃ SPOŁECZNO-EKONOMICZNYCH W ŚRODOWISKU WIEJSKIM. ASPEKTY PSYCHOSPOŁECZNE PROBLEMU

1. Środowisko wiejskie wobec aktualnych przeobrażeń społeczno-ekonomicznych

Powodzenie przemian społeczno-ekonomicznych, które od kilku lat trwają w naszym kraju, w dużym stopniu zależy od tego, czy w równym stopniu uczestniczyć w nich będą wszystkie sektory gospodarki narodowej i środowiska je reprezentujące. Niewątpliwie, działalność gospodarcza mieszkańców wsi (produkcja rolnicza, pozarolnicza, lokalne usługi i handel) stanowi istotny składnik całej naszej gospodarki, stąd też należy zadbać o to, aby jej jakość, formy i zakres odpowiadały wymogom trwającego aktualnie procesu przeobrażeń.

Aktualny ogląd sytuacji wykazuje, że wśród mieszkańców wsi zmiany w sferze działań gospodarczych przebiegają wolniej niżby to wynikało z wielorakich możliwości tej grupy ludności. Jedną z przyczyn takiego stanu rzeczy jest fakt, że nie w pełni wykorzystują oni swoje możliwości podejmowania i realizowania inicjatyw preferowanych w istniejących warunkach, drugą natomiast są wciąż ograniczone możliwości korzystania z wzorów do naśladowania przy planowaniu i rozpoczynaniu nowych, korzystnych przedsięwzięć (w przypadku których dotychczas posiadane umiejętności okazują się niewystarczające).

Jest też i tak, że w wyniku długotrwałych i powtarzających się negatywnych doświadczeń wyłoniła się grupa osób, które nie są w stanie podjąć decyzji o zmianie sposobów działania. Ograniczają się oni tylko do dotychczasowych form aktywności, które w coraz mniejszym stopniu mogą zaspokoić podstawowe potrzeby.

Wspomniane wyżej, negatywne doświadczenia z przeszłości wyrażają się także niechęcią do podejmowania szczególnie pożądanых obecnie działań wymagających koordynacji różnych inicjatyw, współpracy z sąsiadami i innymi mieszkańcami wsi. Z drugiej strony, brakuje także odpowiednich ofert szkoleniowych zaadresowanych do środowiska wiejskiego, obejmujących przydatną wiedzę oraz podsuwających sposoby nabywania i rozwijania umiejętności zarówno w sferze konkretnych działań gospodarczych, jak i kontaktów międzyludzkich.

2. Propozycja działań wspierających - Projekt "Aktywizacja wsi"

Zespół Zakładu Psychologii Społecznej Instytutu Psychologii Uniwersytetu Jagiellońskiego (w skład którego wchodzi dwaj autorzy niniejszego artykułu) we współpracy z Krakowskim Oddziałem Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie opracował program aktywizacji społeczno-gospodarczej mieszkańców wsi. Jest on propozycją mającą uzupełnić wiedzę dotyczącą prawidłowości występujących w relacjach międzyludzkich oraz umiejętności ważnych dla działania i współdziałania.

Wspomniany rodzaj wiedzy i umiejętności ma stać się "narzędziem" sprzyjającym bardziej operatywnemu i efektywnemu funkcjonowaniu w społeczności wiejskiej w aktualnej sytuacji gospodarki wolno-rynkowej. Celem naszego programu jest także motywowanie mieszkańców wsi do bardziej intensywnej aktywności w możliwie wielu dziedzinach życia społecznego, gospodarczego i kulturalnego, aktywności wynikającej z realiów transformacji gospodarczo-ustrojowej. Istotną rolę we wspomnianym projekcie ma odgrywać aktywne zaangażowanie samych mieszkańców wsi. Od tego w jaki sposób uda się scalić ich dotychczasowe doświadczenia, wiedzę, umiejętności oraz pobudzić motywację do nowych działań wychodzących naprzeciw potrzebom własnym i lokalnej społeczności wiejskiej zależeć będzie tempo i zasięg przeobrażeń wsi.

Biorąc pod uwagę fakt, że nie każdy dorosły mieszkaniec wsi w równym stopniu i z równym powodzeniem będzie uczestniczył w urzeczywistnianiu przemian w swoim środowisku, dostrzegamy potrzebę wybierania właściwych osób, które mogłyby podjąć się zadania propagowania nowych idei i nowych sposobów działania, czyli lokalnych liderów. Warunkiem skutecznego ich działania jest zapewnienie im odpowiedniego do czekających ich zdań zasobu informacji i umiejętności.

3. Fazy realizacji opracowanego projektu

Zgodnie z założeniami prezentowanego programu zadanie wybrania (wyselekcjonowania) wspomnianych liderów poszczególnych wsi spoczywałoby na specjalistach z Ośrodków Doradztwa Rolniczego. Przed realizacją tego zadania powinni zapoznać się z teoretyczno-praktycznymi podstawami przewidywanych zadań, których ma dostarczyć szkolenie zorganizowane przez krakowskie Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie.

Celem tego szkolenia, opartego o najnowsze ustalenia psychologii społecznej i socjologii wsi, a także doświadczenia innych krajów europejskich, będzie wyposażenie doradców w wiedzę i umiejętności praktyczne potrzebne do dokonania wyboru kandydatów na lokalnych liderów programu oraz dostarczenie wskazówek, jak optymalnie realizować stojące przed nimi zadania.

Realizacja wymienionych założeń przebiegać będzie w trzech etapach:

- I. Przygotowanie doradców do dokonania wyboru liderów.
- II. Szkolenie doradców w zakresie możliwości skutecznego działania.
- III. Szkolenie liderów.

4. Omówienie ogólnych ram treściowych poszczególnych etapów

ETAP I

W etapie tym omówione zostaną następujące zagadnienia:

1. Z czego wynika i jak przebiega nasze działanie?

Temat ten obejmuje omówienie modelu funkcjonowania człowieka (człowiek w działaniu), a w szczególności: motywy podejmowania działań, fazy działania, efekty działania, sposoby wykorzystania efektów działań.

2. W jaki sposób właściwe informacje przyczyniają się do poprawy skuteczności działania?

Zawierają się tutaj następujące problemy: sposoby zdobywania i wykorzystywania informacji o ludziach i ich działaniach w różnych sytuacjach: źródła informacji o ludziach i ich działaniu, sposoby selekcji i uporządkowania informacji, sposoby wpływania na działanie innych ludzi w oparciu o posiadane informacje.

3. Kto i jak może organizować i koordynować działania różnych osób i grup w środowisku wiejskim?

Innymi słowy jest to temat przybliżający problem kierowania innymi, czyli wywiązywania się z ról przywódcy, menadżera i lidera. Obejmuje on: symulacje sytuacji kierowania, modele przywództwa, ocenę zdolności i umiejętności przywódczych, ocenę zdolności przyswajania nowych poglądów i sposobów działania, ocenę umiejętności radzenia sobie z sytuacjami trudnymi, rozpoznawanie i kształtowanie umiejętności społecznych, możliwości rozwiązywania konfliktów.

ETAP II

Jako, że wybór lokalnych liderów według wcześniej opracowanego i przyjętego modelu, naszym zdaniem, nie zapewnia automatycznie ich pełnych kompetencji, kolejnym krokiem programu jest poszerzenie możliwości i skuteczności ich działania. Temu celowi ma służyć cykl spotkań z doradcami, podczas których zostaną omówione i przepracowane zagadnienia wiążące się z kwestią właściwej realizacji zadań stojących przed poszczególnymi liderami. Doświadczenia nabyte przez doradców w tej fazie programu mają stanowić podstawę szkolenia liderów

w następnym etapie. W tym etapie, według nas, istotne będą następujące zagadnienia:

1. Jak doskonalić zdolności i umiejętności przywódcze?

W ramach tego tematu omówione zostaną: etapy stawania się liderem (warunki indywidualne, chęci, możliwości, zasoby, warunki zadania, zewnętrzne warunki działania), model efektywnego lidera - lista niezbędnych umiejętności, problem skutecznego kierowania zespołem ludzi.

2. Jak zachęcać ludzi do działania?

W tej części uczestnicy zapoznają się z metodami i sposobami motywowania do podejmowania nowych działań, a w szczególności z następującymi problemami: rozpoznawanie motywacji, przeciwdziałanie niechęci i apatii, budowanie i rozwijanie motywacji, czynniki motywujące.

3. Jak doskonalić umiejętności interpersonalne?

Temat ten obejmuje: ulepszanie form porozumiewania się z innymi, rozwijanie umiejętności rozładowywania napięcia psychicznego, pracę nad wytrwałością i konsekwencją (asertywnością) w realizacji własnych celów i innymi czynnikami warunkującymi dobry kontakt interpersonalny.

4. Jak rozwijać w sobie odporność na stres?

W ramach tego z kolei tematu uczestnicy szkolenia zapoznają się ze sposobami rozwijania odporności na stres związany z przejściowymi niepowodzeniami. Przedstawiony zostanie zarys psychologicznej teorii stresu z uwzględnieniem sposobów kształtowania umiejętności łagodzących nadmierny stres, takich jak adekwatna ocena sytuacji problemowej, ocena własnych możliwości (zasobów), adaptacyjne sterowanie poziomem mobilizacji zgodnym z sytuacją i własnymi zasobami.

Etap I i II realizowane będą w formie wykładów i ćwiczeń praktycznych indywidualnie angażowanych uczestników.

ETAP III

Głównym elementem etapu III będą spotkania przeszkolonych uprzednio doradców z grupami wybranych liderów, podczas których przekażą oni wiedzę i umiejętności zdobyte w etapie II programu lokalnym liderom. Aby ułatwić im to zadanie opracowany zostanie podręcznik obejmujący swym zakresem treści zajęć przeprowadzonych w ramach etapów I i II. Spotkania będą miały charakter wykładowo-ćwiczeniowy.

W ramach całościowej realizacji prezentowanego programu aktywizacji społeczno-gospodarczej mieszkańców wsi - w związku z utrzymaniem właściwej

jakości przedsięwzięcia - przewidujemy konieczność dokonywania okresowych podsumowań oraz ocen sposobu realizacji i skuteczności programu. Przez ocenę sposobu realizacji programu rozumiemy badanie opinii słuchaczy na temat merytorycznej i organizacyjnej strony szkolenia. Przez ocenę skuteczności rozumiemy badanie praktycznego wykorzystania umiejętności nabytych w czasie szkolenia.

5. Odniesienie zawartości merytorycznej programu do praktycznego przykładu

Jak można sobie wyobrazić praktyczną przydatność i zastosowanie w życiu codziennym, wiadomości i umiejętności nabytych dzięki uczestnictwu w proponowanym programie? Poniższy przykład ma zobrazować związek pomiędzy problematyką objętą ramami szkolenia a wymogami działania w konkretnych realiach życia. Przyjmijmy, że w jakimś określonym regionie Polski pojawili się ludzie, których nie zadawała ich dotychczasowe sposoby zarabiania na utrzymanie. Zmniejsza się zapotrzebowanie na ich pracę i pogłębiają się trudności ze sprzedażą tego, co się tradycyjnie do tej pory produkowało (tradycyjnie produkowanych towarów). W jaki sposób ludzie ci mogą starać się zmienić swoją sytuację?

Patrząc na problem od strony możliwości psychologicznych danych jednostek, pierwszą sprawą staje się brak własnej zgody na trwanie w dotychczasowej sytuacji oraz przekonanie, że można ją zmienić poprzez własne działanie na korzystniejszą. Warto w tym miejscu podkreślić rolę tzw. myślenia pozytywnego o wynikach podejmowanych działań i nie przywiązywanie wagi do pesymistycznych doświadczeń z przeszłości (na przeszłość nie można wpłynąć, zmienić możemy jedynie przyszłość!).

Kolejnym etapem zmiany swojego położenia jest zorientowanie się w sposobnościach jakich dostarcza najbliższe otoczenie. W związku z ekonomicznym charakterem zaistniałego problemu, wspomniana orientacja powinna dotyczyć niezaspokojonych potrzeb mieszkańców regionu (potrzeby wyznaczają konsumpcję, czyli wskazują dziedzinę usług i produktów, które można sprzedać). Biorąc pod uwagę, że żyjemy w okresie nieustannych przeobrażeń, z których wynikają wciąż nowe potrzeby dokonywania zmian na tzw. "własnym podwórku", wciąż możliwe jest obecnie doszukiwanie się lokalnych "braków". Może to być wznowienie wcześniej wykonywanej tradycyjnej działalności usługowej (jak np. kowalstwo), czy innej, przerwanej z powodu "przerostu" kosztów (z powodu nadmiernej biurokracji, marnotrawstwa itp.), albo też podjęcie się wykonywania usług, na które zapotrzebowanie powstało ostatnio (np. w związku z wzrostem ilości posiadanych przez mieszkańców samochodów). Może to być także wytwarzanie nowego produktu (np. elementów budowlanych z tworzyw sztucznych lub ho-

dowla nowej odmiany zwierząt czy roślin). Zatem, dzięki sprawnie przeprowadzonemu rozeznaniu wśród ludzi można ustalić, że rzeczywiście istnieją pewne potrzeby. Jednak, aby przejść do działań, należy jeszcze zapoznać się z zewnętrznymi warunkami przedsięwzięcia, czyli odpowiedzieć sobie na pytanie, kto może dostarczyć nam niezbędnych surowców lub materiałów, jakie istnieją sposoby finansowania danej działalności itd.

Większość tego typu przedsięwzięć wymaga najczęściej naszego współdziałania z innymi. Zatem następnym krokiem jest poszukiwanie i zjednywanie sobie ludzi zainteresowanych podjęciem takiej właśnie działalności. To poszukiwanie i motywowanie do współpracy, aby przyniosło oczekiwane rezultaty, powinno uwzględniać prawidłowości i specyfikę relacji międzyludzkich. Mamy tutaj na myśli sposoby przeciwdziałania niechęci i apatii, budowania motywacji, ukazywania różnorodnych korzyści związanych z wieloaspektowością złożonych przedsięwzięć, obniżania niepokoju i lęku przed niepowodzeniem itp. Może także powstać pytanie, kto z chętnych do współpracy najlepiej nadaje się do pokierowania przedsięwzięciem, a więc pojawia się uwzględniane w proponowanym programie problemy sposobu oceny zdolności menadżerskich, modelu efektywnego kierowania i rozwijania umiejętności kierowniczych.

Kolejną sprawą ważną z punktu widzenia powodzenia rozpoczynanego przedsięwzięcia jest odpowiednie wykorzystanie posiadanego potencjału (zarówno zasobów rzeczowych jak i umiejętności i zdolności zaangażowanych osób), oraz połączenie i koordynacja podjętych działań (czyli ich organizacja), na które składa się odwaga i rozważa przy podejmowaniu decyzji, właściwy przydział zadań, kontrolowanie ich wykonania, odpowiedzialność itp. Trafny dobór osoby do funkcji jakie ma ona pełnić (czyli odpowiednio uwzględniony czynnik ludzki) jest niezwykle istotną zmienną wpływającą na jakość współpracy, realizowanych zadań i uzyskiwane efekty. Aby wszystkie wymienione w tym podrozdziale kroki działania były skuteczne, wymagają zastosowania umiejętności kontaktowania i porozumiewania się z innymi ludźmi (tzw. umiejętności interpersonalnych i społecznych), również przepracowywane i ćwiczone w ramach prezentowanego programu.

6. Uwagi końcowe

Podsumowując, chcielibyśmy podkreślić, że proponując powyższy program staramy się wyjść naprzeciw pewnej konieczności wynikającej z zachodzących wokół nas przemian. Przemiany te wiążą się zarówno ze zmianą sposobu funkcjonowania gospodarki państwa jako całości, jak i z wymogiem innego sposobu myślenia o dbałości o własne interesy, efektywności działania i naszej przydatności społecznej.

Wszyscy coraz dobitniej zdajemy sobie sprawę z tego, że zadawalający poziom życia w warunkach gospodarki rynkowej musi się wiązać ze szczególną aktywnością i plastycznością polegającą na dostosowywaniu się do nowych sytuacji oraz reagowaniu na zmiany i wyzwania dostrzegane we własnym otoczeniu. Podejmowanie różnorodnych zadań, zmiany działalności, czyli aktywizację o której piszemy, wymusza już obecnie samo życie, bez specjalnie opracowanych programów.

Naszym celem jest, poprzez zwrócenie uwagi na duże znaczenie udziału tzw. czynnika ludzkiego w procesie doświadczanych przeobrażeń, ułatwienie i przyspieszenie zarazem wyjścia z trudnej fazy przejściowej, z którą obecnie mamy do czynienia. Opierając się bowiem na wiedzy i doświadczeniach innych osób profesjonalnie zajmujących się problemami, na które się natykamy możemy korzystniej i skuteczniej inwestować naszą energię i pomysły.

LECH OSTROWSKI

*Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej w Warszawie
Zakład Badań Społecznych*

PROCESY TRANSFORMACJI INFRASTRUKTURY RYNKU NA WSI I W ROLNICTWIE

1. Wstęp

Dokonująca się transformacja ustrojowa w Polsce ma swoje głębokie uwarunkowania w przedsiębiorczości, swobodzie ekonomicznej i samorządności rozwijanej na różnych poziomach: we wsi, w gminie, w regionie. Ten kierunek zmian dotyczy również infrastruktury rynku, której zasadnicze elementy to infrastruktura techniczna i społeczna oraz sieć placówek handlowo-usługowych. Na wsi instytucje, placówki i urzędy służące rozwijaniu produkcji oraz sfery usług bytowych i socjalnych są szczególnie silnie powiązane. Z doświadczenia wynika, że zaniedbania w polityce państwa w rozwoju jednej z tych dziedzin przynoszą niedobre rezultaty ekonomiczno-produkcyjne i np. sprzyjają wyludnieniu terenów wiejskich.

W unowocześnianiu wsi infrastruktura oraz sieć handlowo-usługowa stanowi zasadniczy czynnik wyznaczający tempo, kierunki oraz skalę strategii tego procesu. Zaniedbania w infrastrukturze rynku mają wpływ na postęp cywilizacyjny, a ich ograniczanie stanowi jedno z głównych zadań polityki społeczno-gospodarczej państwa. Obecnie rozwój infrastruktury oraz sieci handlu i usług dokonuje się na zasadach dyktowanych najpilniejszymi potrzebami, a np. infrastruktura wyraźnie za rzadko spełnia funkcje czynnika kreującego rozwój gospodarczy i społeczny wiejskich środowisk lokalnych. Wynika to przede wszystkim z ograniczeń finansowych, ale także prawnych i socjologicznych, w tym również ze słabej aktywności samorządów oraz z niskiego poziomu świadomości społecznej rozumianej w kategoriach jednostkowych - poszczególnych obywateli.

Rozwój infrastruktury obecnie coraz ściślej wiąże się z mechanizmem rynkowym. Jest to zjawisko korzystne, chociaż nadal pewne instrumenty nowego systemu nie zostały ukształtowane, a stary uległ zniszczeniu. Z tych względów budowanie infrastruktury rynku ma wiele cech przypadkowości. Sprzyja temu niedostatek środków finansowych, ale także zbyt wolno rodzą się koncepcje polityki rolnej i plany gmin, które integrowałyby interesy gospodarcze oraz społeczne wsi i rolnictwa. Infrastruktura społeczna i techniczna, a w wyraźnie mniejszym zakresie sieć handlowo-usługowa, jest słabo powiązana z typem gminy i często występuje rozdział między potrzebami a kierunkami inwestowania np.

w gminach rezydencjalnych, turystyczno - rekreacyjnych, typowo rolniczych, położonych w strefie klęski ekologicznej lub zorientowanych na rolnictwo o tzw. czystych technologiach. Analogiczne wady występują w rozwoju przestrzennym infrastruktury w układzie makroregionów i województw. To one między innymi spowodowały zaniedbania cywilizacyjne, w rezultacie których mamy tzw. obszary problemowe, o niskim zaludnieniu, wadliwej strukturze demograficznej, wysokiej śmiertelności, klęskach ekologicznych, niedostatku i rażąco niskim poziomie warunków bytu ludności.

Mimo tych mankamentów przechodzenie od gospodarki niedoborów do wolnego rynku przyniosło pozytywne zmiany dotyczące mechanizmów, instrumentów i struktur organizacyjnych otoczenia produkcyjnego wsi i rolnictwa. Te zmiany są silnie zróżnicowane w poszczególnych segmentach tej dziedziny życia gospodarczego i chociaż mają pozytywne tendencje, to jednak bez większych trudności można udowodnić, że w tej sferze są obecnie największe bariery transformacji rolnictwa do gospodarki rynkowej. Brakuje bowiem informacji dotyczących skupu, rynków zbytu, możliwości eksportu itp., a nieśmiało podejmowane inicjatywy lokalne tworzenia giełd towarowych i maklerskich oraz dobrze zorganizowanych hurtowni artykułów żywnościowych wymagają autentycznego, a nie deklaratywnego wsparcia władz państwowych i resortu rolnictwa.

2. Infrastruktura techniczna

W Polsce zaniedbania w infrastrukturze technicznej wsi o przewadze gospodarstw chłopskich są szczególnie duże. Wynika to z polityki okresu powojennego zakładającej uspołecznienie rolnictwa i stopniową likwidację nierozwiniętych wsi. Odejście od tych błędnych koncepcji w latach osiemdziesiątych nie zmieniło istniejącej sytuacji. Ostatnie 4 lata wprawdzie charakteryzowały się nowymi, lepszymi możliwościami rozwoju w tej dziedzinie, to jednak nie wywołały zmian skokowych.

Dostępność **sieci banków** dla ludności wiejskiej w ostatnich latach nie uległa zmianie. Taką placówkę, głównie bank spółdzielczy, ma na miejscu lub w odległości do 4 km - 41% wsi, w odległości 5-9 km - 45% i 10 km i więcej - 14%. Poprawie uległa obsługa klientów, a 10% niezadowolonych z pracy banku, jak wynika z badań IERiGŻ, wiązało swoją opinię z drogim kredytem, słabą aktywnością tych placówek w transformacji ustrojowej, mizernym doradztwem biznesowym itp. Reforma banków trwa i należy przypuszczać, że ta sytuacja się zmieni, głównie za sprawą ich oddłużenia oraz prywatyzacji, w tym również BGŻ i banków spółdzielczych. Obecnie na wieś wchodzi - szerzej, niż do tej pory - banki komercyjne, specjalizujące się w obsłudze finansowej wsi i rolnictwa, co również jest dobrym prognostykiem.

Ostatnie lata są bardzo korzystne dla budowy **wodociągów**. Ma je blisko 40% wsi, a niespełna 10% zbudowało je po 1988 r. Zainteresowanie budową tych urządzeń od wielu lat jest duże, a w roku ubiegłym ze środków krajowych i zagranicznych finansowano blisko 1600 wodociągów zbiorowych. To zainteresowanie wiąże się z tym, że 20% wsi odczuwa stałą, a dalsze 26% sezonowy brak wody. Usprawnienie realizacji tych inwestycji oraz zwiększenie środków budżetowych i pomocowych na ten cel powinno do 2000 roku zapewnić wodę z wodociągu zbiorowego 70% gospodarstw rolnych. Mankamentem budowy wodociągów na wsi jest to, że incydentalnie towarzyszy im budowa kanalizacji. Korzysta z niej ok. 2% gospodarstw, w tym 4% podłączonych do wodociągu. W polityce społeczno - gospodarczej dla wsi do 2000 roku zakłada się dynamiczny rozwój prostych oraz tanich w eksploatacji oczyszczalni ścieków zagrodowych i grupowych. Zwiększy to do ok. 14% odsetek gospodarstw objętych sanitacją płynnych odpadów komunalnych. Stan sanitarny wsi pogarsza również brak wysypisk śmieci (75% wsi) lub ich zły stan sprzyjający zanieczyszczaniu środowiska (5%). Potrzeby inwestycji ekologicznych na wsi są ogromne, ale w gminach brakuje środków na ich realizację.

Drogi w Polsce - a szczególnie te lokalne, ze względu na jakość nawierzchni i brak konserwacji - są kiepskie. Zdecydowanie gorszy jest stan dróg wewnątrz wsi, w tym dróg dojazdowych do grupy lub do pojedynczych gospodarstw. Są to zwykle drogi polne, a 20% rolników ze wsi o rozproszonej zabudowie ma stałe lub okresowe trudności z dojazdem do gospodarstwa. Szacuje się, że 65% dróg dojazdowych do wsi, tych lepszych niż ogół dróg wiejskich, wymaga pilnej naprawy, a zaniedbania w tym zakresie są największe w Polsce północnej i zachodniej, chociaż tam obiektywnie drogi są lepsze niż w pozostałych rejonach kraju.

Na wsi przybywa **telefonów**; tylko w 1992 roku ich liczba wzrosła o około 80 tys., tj. 5-krotnie więcej niż średniorocznie w latach 1986-1990. Mimo tych pozytywnych zmian ok. 2% wsi nie ma w ogóle telefonu, 17% - ma tylko 1 aparat, 35% - 2 do 5, 15% - 6 do 10, a 32% - wsi miało 11 telefonów i więcej. Część tych telefonów to aparaty służbowe, niedostępne dla mieszkańców po godzinach urzędowania. Działania organizacyjne i rozszerzana pomoc finansowa państwa oraz wzrost dotacji i kredytów zagranicznych na rozwój telefonizacji daje nadzieję, że liczba abonentów w 1995 roku zwiększy się do ok. 5, a w 2000 roku do ok. 10 na 100 mieszkańców wsi.

Na wsi odsetek mieszkań korzystających z **gazu przewodowego** jest niski (7% na wsi, w miastach 80%) i dotyczy miejscowości sąsiadujących z liniami przemysłowymi. Zainteresowanie doprowadzeniem gazu było zgłaszane przez wszystkie wsie, które miały po temu warunki. Obecnie niespełna 10% badanych wsi korzysta z gazu przewodowego i jest to odsetek prawie dwa razy wyższy niż

w 1988 roku. Tym pozytywnym tendencjom bardzo pomaga preferencyjny kredyt. Dynamicznie wzrasta także liczba gospodarstw korzystających z gazu płynnego, a plany w tym zakresie przewidują upowszechnienie dużych zasobników gazu obsługujących całą wieś lub grupę gospodarstw. Ważnym problemem wielu wsi jest konieczność przebudowy linii elektroenergetycznych. Postęp w tym zakresie jest niezwykle skromny, co stanowi zagrożenie dla rozwoju intensywnej produkcji i przetwórstwa rolnego.

Komunikacja publiczna w Polsce przeżywa trudności. Ograniczenie dotacji i wzrost cen biletów spowodowały, że przewozy pasażerów zmniejszyły się, a wiele linii w ruchu lokalnym uległo likwidacji. Przystanek PKS na miejscu lub w odległości do 1 km miało 90% badanych wsi. W 10% wsi do najbliższego przystanku PKS było od 2 do 5 km. W 1992 roku w opiniach badanych komunikacja publiczna pogorszyła się przede wszystkim za sprawą zmniejszenia liczby kursów autobusów i pociągów oraz wysokich cen biletów.

Wyniki badań pozwoliły na oszacowanie według metody punktowej klasy wyposażenia poszczególnych wsi w infrastrukturę techniczną. Z dokonanych porównań okazało się, że w latach 1988-1992 odsetek wsi z I - najwyższą klasą wyposażenia wzrósł z 19 do 24%, z II klasą odpowiednio - z 54 do 58%, a zmalał odsetek wsi najslabiej wyposażonych w badane urządzenia (kl.III) z 27 do 18%.

3. Placówki zaopatrzenia i usług produkcyjnych

Na wsi przybywa placówek zaopatrzenia i usług, a także reformuje się - chociaż wciąż zbyt wolno - spółdzielczość wiejska. Zmiany na tym rynku wiążą się głównie z prywatyzacją i likwidacją części placówek państwowych oraz spółdzielczych. W badaniach IERiGŻ rozpoznania tych zmian dokonano w 3 zakresach: (1) usług mechanizacyjnych, (2) innych usług produkcyjnych i punktów zaopatrzenia w środki produkcji oraz (3) punktów skupu produktów rolnych.

USŁUGI MECHANIZACYJNE

W roku gospodarczym 1991/92 w 97% badanych wsi takie usługi świadczyli sami rolnicy i była to najbardziej znacząca grupa usługodawców w gospodarce chłopskiej. Na drugim miejscu uplasowały się SKR, które swe usługi świadczyły w 82% wsi, prywatne, koncesjonowane zakłady usługowe działały w 25% wsi, a PGR oraz RSP łącznie - w 22% badanych wsi. W latach 1988-1992 zmiany w strukturze usługodawców polegały na: (1) ograniczeniu roli SKR (częściowa likwidacja), (2) wzroście roli usług świadczonych bezpośrednio przez samych rolników: odpłatnie, za odrobek i nieodpłatnie, (3) a także na zwiększeniu się liczby prywatnych, koncesjonowanych punktów usług mechanizacyjnych. Obecnie popyt na usługi mechanizacyjne jest zaspokojony, a jeszcze w 1988 roku w 80% wsi ich niedostatek był ważnym utrudnieniem w prowadzeniu gospodar-

stwa rolnego. Kierunki rozwoju usług mechanizacyjnych sprzyjają przedsiębiorczości i powstawaniu małego biznesu. W 1992 roku 18% gospodarstw świadczyło za pieniądze usługi kombajnem, ciągnikiem lub samochodem, a 3% sprzedawało usługi wykonywane koniem. Warto podkreślić, że w tym połowa gospodarstw, zwykle zwiększonych obszarowo, świadczyła za odrobną usługę mechanizacyjną sąsiadom. Oznacza to, że nieco ponad 1/5 gospodarstw w Polsce jest aktywna w świadczeniu usług mechanizacyjnych odpłatnie. Wskazując na te tendencje należy podkreślić, że pilnej odbudowy wymagają kółka rolnicze, których działalność w mechanizacji zespołowej wsi ma duże tradycje, a zainteresowanie rolników zespołowym zakupem i użytkowaniem maszyn jest nadal wyraźne.

PLACÓWKI ZAOPATRZENIA I INNYCH POZA MECHANICZNYCH USŁUG ROLNICZYCH

W tym przypadku obserwacją objęto 12 rodzajów zakładów ważnych dla rolników, a mianowicie: ośrodki doradztwa rolniczego, lecznice weterynaryjne, stacje i punkty unasienniania zwierząt, punkty sprzedaży nawozów, środków ochrony roślin, nasion, maszyn rolniczych i części zamiennych, drobnego sprzętu rolniczego, a także składy materiałów budowlanych i stacje paliw. Uspołecznienie tego segmentu rynku było szczególnie duże, a jego dostosowanie do nowego mechanizmu ekonomicznego przebiega wolno, zaś sam proces prywatyzacji ma charakter wybiórczy. Degradacja ekonomiczna spółdzielczości wiejskiej przeszła wszelkie oczekiwania, a nierówność sektorowa polegająca m. in. na wyszarpywaniu spółdzielniom wszystkiego co jest możliwe przez handel prywatny wcale nie leży w interesie rolników.

W latach 1988-1992 tylko droga do lecznicy weterynaryjnej, składu materiałów budowlanych i stacji paliw uległa skróceniu, co wiązało się z prywatyzacją tych placówek. Natomiast średnia długość drogi ze wsi do innych badanych placówek zaopatrzenia i usług produkcyjnych uległa wydłużeniu, szczególnie w makroregionach północno-wschodnim, północnym i południowo-zachodnim. Ogólnie ta sfera otoczenia rolnictwa prywatyzuje się wolno. Brakuje kapitału, tanich kredytów, kadry fachowców i pomieszczeń.

Mimo trudności transformacyjnych, badani w 1992 roku pozytywnie ocenili funkcjonowanie większości placówek zaopatrzenia i usług produkcyjnych. W odniesieniu do niektórych 1/4 lub 1/3 respondentów ich funkcjonowanie oceniła jako średnie, a pozostali (2/3 lub 3/4) uznali za dobre. Wyjątek stanowią oceny działalności ODR, które w opiniach wsi uzyskały tylko 30% ocen dobrych, 25% średnich i ponad 40% złych. Te krytyczne oceny wiązały się ze słabym doradztwem biznesowym, a przede wszystkim z nową formułą działalności ODR, które przestały doradzać wszystkim rolnikom, a skoncentrowały się na gospodarstwach ekspansywnych, silnie powiązanych z rynkiem.

SKUP I PRZETWÓRSTWO NA POTRZEBY GOSPODARSTWA ROLNEGO

Prywatny skup produktów rolnych (obróć targowiskowy i sąsiedzki) w latach 1988-1992 wzrósł z 12 do 42% wartości produkcji towarowej gospodarki chłopskiej. Zmiany te polegają przede wszystkim na włączeniu się do skupu dużej liczby przedsiębiorców prywatnych działających na giełdach, jarmarkach oraz bezpośrednio na wsi. Mimo ich aktywności wolno zmniejsza się na wsi liczba spółdzielczych punktów skupu. Są to jednak w opinii rolników w znacznym stopniu placówki martwe (o niskiej aktywności), co jest zrozumiałe wobec ogólnie trudnej sytuacji spółdzielczości wiejskiej.

Z badań wynika, że w latach 1988-1992 gęstość sieci punktów skupu produktów rolniczych uległa zmniejszeniu. Różnice te - co jest zrozumiałe - były niejednakowe w odniesieniu do 9 rodzajów badanych placówek. Sieć skupu żywności praktycznie nie uległa zmianom. Relatywnie niewielkie pogorszenie nastąpiło w dostępności punktów skupu mleka, buraków cukrowych, zbóż, owoców i warzyw. Taka sytuacja dotyczyła jednak tylko ok. 10% wsi, które wcześniej te punkty skupu miały na miejscu lub w odległości do 5 km, a obecnie mają je znacznie dalej. Po 1988 roku zlikwidowano najwięcej punktów skupu jaj, ziemniaków i drobiu, co wiązało się między innymi z większą aktywnością obrotu tymi produktami na targowiskach i w skupie prowadzonym bezpośrednio u rolników. Zmniejszanie gęstości sieci niektórych punktów skupu trzeba postrzegać nie jako proces destrukcji, lecz racjonalizacji i dostosowania się otoczenia wsi i rolnictwa do nowej sytuacji rynkowej. Problem polega jednak nie tylko na utrzymaniu sieci punktów skupu, ale przede wszystkim na tym, że rolnicy nie mają dostatecznych informacji na temat gdzie, za ile oraz w jakim terminie można sprzedać produkty rolne. Więzy kooperacyjne w handlu, a także między producentami i przemysłem praktycznie przestały istnieć, a „wolna amerykanka” uprawiana na rynku przez prywatnych handlarzy degraduje rolnictwo i jest obecnie jedną z głównych barier unowocześniania wsi.

4. Handel i usługi bytowe

Obecnie 92% wsi ma na miejscu 1 sklep spożywczy lub więcej. Sklep wielobranżowy ma na miejscu 1/3 badanych wsi, a 1/4 w odległości ponad 5 km i więcej. Sklepy na wsi uległy ogromnej modernizacji, zmieniło się ich wyposażenie techniczne, obsługa, a co najważniejsze są dobrze zaopatrzone. Te zmiany dokonały się między innymi pod wpływem prywatyzacji i handlu, który objął ok. 90% sklepów spożywczych i ok. 80% sklepów wielobranżowych.

Na rynku usług też nastąpiły pozytywne zmiany, chociaż nie są one tak jednoznaczne jak w organizacji placówek sklepowych. Otóż w latach 1988-1992 odległość z miejsca zamieszkania do pewnej grupy punktów usługowych zwiększyła się, ale opinie ludności wiejskiej o ich działaniu są wyraźnie lepsze niż

w 1988 roku. Poprawiła się jakość i terminowość usług, a co ważne można je kupić lub zamówić bez żadnych ograniczeń, zapisywania się, dawania łapówek itp. jak to miało miejsce przed 1990 rokiem. Obecnie zasadniczym hamulcem rozwoju usług na wsi są trudności ekonomiczne dotyczące klientów, którzy z braku środków rezygnują z wielu usług.

Ten sam hamulec działa po stronie rzemieślników. Nie mają oni kapitału na wyposażenie punktów usługowych, brakuje odpowiednich lokali, środków obrotowych itp. W ostatnich latach gęstość sieci usług RTV, stolarskich, elektrycznych i mechanicznych oraz punktów sprzedaży opału wzrosła, co wiązało się z rozwojem mechanizacji i motoryzacji gospodarstw domowych. Nie zmienił się natomiast odsetek wsi mających na miejscu lub w odległości do 1 km cieślę i kowala, a zmniejszył się odsetek wsi z fryzjerem, krawcem i szewcem na miejscu.

W uzasadnieniach brakujących usług respondenci wymienili 18 rodzajów placówek rzemieślniczych, których lista według malejącej liczby wskazań była następująca: szewc, magiel prasujący, piekarz, fryzjer, mechanik, kowal, pralnia chemiczna, zakład remontowo-budowlany, masarz, stolarz, cieśla, kominiarz, blacharz-lakiernik, krawiec, ZURiTV, elektryk i wulkanizator. Generalnie na wsi brakuje usług nowoczesnych, związanych z elektroniką, naprawą lepszych marek samochodów, a przede wszystkim usług wprost dotyczących funkcjonowania rynku, biznesu i obsługi finansowej.

Najlepiej wyposażone w placówki handlowo-usługowe były wsie zamieszkałe przez 121 rodzin i więcej, posiadające w strukturze od 26 do 50% rodzin bezrolnych oraz położone w odległości do 4 km od gminy. W ciągu 4 lat objętych badaniem 16% wsi zmieniło na wyższą klasę wyposażenia w placówki handlowo-usługowe, a równocześnie 10% wsi pogorszyło wcześniej osiągnięty standard. Na skali zmian klas wyposażenia badanych wsi w placówki handlowo-usługowe przeważała tendencja rozwojowa, ale jej tempo było dość ograniczone, głównie za sprawą słabego rozwoju usług.

Na wsi (ale nie tylko) ważnym ogniwem systemu handlu i w nieco mniejszym zakresie usług jest targowisko-jarkark. W gospodarce nakazowo-rozdzielczej targowiska zostały zdegradowane w sensie obrotów, oferty handlowej, a także technicznych warunków, w których prowadzono sprzedaż. Obecnie ta sytuacja uległa korzystnej zmianie, a gminy inwestują w urządzenie targowisk.

Z badań wynika, że dobry dojazd ma 88% targowisk, ustęp - 75%, ogrodzenie - 65%, stałe kramy z artykułami przemysłowymi - 63%, ale czysto utrzymanych jest tylko - 58%, wodociąg ma - połowa, utwardzoną powierzchnię tylko - 40%, stragany dla rolników - 44%, a miejsce przystosowane do sprzedaży mięsa z uboju gospodarczego ma niewiele ponad 1/3 targowisk gminnych (38%).

5. Prywatyzacja i mały biznes

Na wsi korzystniejszą niż w miastach bazę rozwoju przedsiębiorczości i pracy na własny rachunek stanowiła prywatna własność ziemi, działek budowlanych oraz różnego rodzaju budynków i budowli. Tworzyło to właścicielom tego majątku korzystniejsze warunki startu do zorganizowania własnego sklepu, hurtowni i zakładu usługowego niż rodzinom, które nie dysponowały taką własnością. Dodatkowo należy podkreślić, że blisko połowa placówek handlowo-usługowych na wsi jeszcze w latach osiemdziesiątych była prowadzona w odnajmowanych pomieszczeniach prywatnych. Te lokale zostały prawie w całości odzyskane przez właścicieli z przeznaczeniem na biznes rodzinny lub wynajęto je prywatnym kupcom i rzemieślnikom. W usługach produkcyjnych dla rolników udział zakładów prywatnych w 1992 roku można oszacować następująco: usługi mechanizacyjne - 73%, młyny - 80%, lecznice weterynaryjne 60%, punkty unasienniania zwierząt - 45%, a mieszalnie pasz, śrutownie, suszarnie zielonek i kaszarnie - ok. 20%. Odrębną kategorię w wiejskim biznesie stanowi handel przydrożny, co wiąże się nie tylko z miejscem aktywności gospodarczej, ale także z określoną filozofią działania.

Rozwój przedsiębiorczości i małego biznesu to także tworzenie na terenach wiejskich zakładów przemysłowych, hurtowni i innych przedsiębiorstw nie pracujących bezpośrednio na potrzeby wsi i rolnictwa, ale dających miejsca pracy okolicznej ludności. Należy podkreślić, że ten kierunek przedsiębiorczości wiejskiej - poza terenami, na których tradycyjnie rozwijano turystykę - obecnie rozwija się słabo.

Z badań wynika, że w latach 1988-1992 odsetek wsi, w których były przedsiębiorstwa produkcyjne, handlowe i usługowe praktycznie nie uległ zmianie i wynosi - 78%. Zwiększyła się natomiast łączna liczba przedsiębiorstw w tych 72 wsiach objętych obserwacją - z 187 do 338, tj. o 81%. W tym czasie zlikwidowano głównie zakłady spółdzielcze i państwowe zatrudniające wielu pracowników, a tworzone biznesy rodzinne dające 2-3 miejsca pracy. Skalę tych zmian charakteryzuje liczba zatrudnionych z 1 wsi, która w 1988 roku wynosiła 41 osób, natomiast w 1992 roku - tylko 25 osób, tj. 61% stanu sprzed 4 lat. Tę „złą statystykę” robią przede wszystkim zwolnieni z PGR, SKR i spółdzielczości wiejskiej. Jest to jedna z ważniejszych przyczyn narastającego bezrobocia w środowisku wiejskim.

6. Uwagi końcowe i wnioski

Obecnie infrastruktura rynkowa na wsi rozwija się korzystniej niż to miało miejsce w gospodarce nakazowo - rozdzielczej. Taki wniosek dokumentują obiektywne dane statystyki masowej i wyniki badań IERiGŻ. Jednak skala transformacji i rozwoju poszczególnych segmentów tej infrastruktury jest silnie zróżni-

cowana. Korzystniejsza jest sytuacja w grupie placówek i urzędów infrastruktury technicznej, natomiast wyraźnie gorzej do gospodarki rynkowej dostosowuje się infrastruktura handlowo - usługowa, a głównie ta jej część, która stanowi własność państwową i spółdzielczą.

Budowanie infrastruktury rynku - co jest zrozumiałe - w wielu zakresach miało charakter żywiołowy, a istotnymi wadami tego procesu było zniszczenie spółdzielczości wiejskiej i kółek rolniczych, gdzie zamiast reformy ekonomicznej zastosowano reformę polityczną. Nic więc dziwnego, że najtrudniejsza jest sytuacja w budowaniu infrastruktury obrotu produktami rolnymi. Brakuje informacji handlowej dotyczącej rynku krajowego i zagranicznego, giełdy i izby maklerskie są w początkowym stadium organizacji. Duże przedsiębiorstwa eksportowo - importowe są pod tym względem w korzystniejszej sytuacji i lepiej poruszają się na rynku, ale przeciętny rolnik, nawet ten z grupy aktywniejszych jest w szczególnie trudnej sytuacji. Nie ma dobrze zorganizowanych hurtowni produktów rolniczych, kooperacja z przemysłem też praktycznie nie funkcjonuje, a zapaść finansowa i organizacyjna spółdzielczości wiejskiej dopełnia obrazu barier jakie obecnie występują w infrastrukturze rynku.

Sprawy te są sukcesywnie porządkowane, a szczególną rolę w tych działaniach powinny odegrać takie dokumenty rządowe jak: „Strategia dla Polski”, „Program społeczno - gospodarczy na lata 1994 - 1997” i „Założenia polityki społeczno - gospodarczej dla wsi, rolnictwa i gospodarki żywnościowej do 2000 roku”. Te dokumenty porządkują wiele spraw, określają właściwą rangę infrastruktury rynku i jej cele w strategii rozwoju, a ponadto dają delegacje dla tworzenia instrumentów prawno - organizacyjno - finansowych ważnych dla postępu gospodarczego oraz cywilizacyjnego wsi. Realizacja tych założeń wymaga spełnienia wielu warunków, wśród których trzy natury ogólnej odgrywają zasadniczą rolę. Pierwszy - to utrzymanie dobrej koniunktury dla efektywnych, nowoczesnych gospodarstw rolnych, drugi - to rozwój samorządności lokalnej, a trzeci - dotyczy wzmocnienia finansowego gmin. Ten ostatni z wymienionych problemów jest aktualnie ważną barierą rozwoju infrastruktury.

Zróżnicowanie poziomu wydatków gmin na 1 mieszkańca sięga 15 razy. Własne dochody gmin stanowią 10-20% budżetu, a pozostałe kwoty pochodzą z budżetów wojewódzkiego i krajowego oraz ze środków zagranicznych (do 5%). W województwach rolniczych udział środków nie stanowiących budżetu gminy na rozwój infrastruktury sięga 90%, a nakłady pochodzące z innych źródeł (środki pomocowe, sponsoring) również nadal rosną niezwykle wolno.

Uznając infrastrukturę rynku za instrument kreowania przedsiębiorczości i kształtowania wielofunkcyjnego rozwoju terenów wiejskich - w kontekście zaprezentowanych wyników badań - można sformułować następujące wnioski.

1. Należy nadal aktywnie działać na rzecz rozwoju infrastruktury rynku, wzmacniać finansowo gminy i dać im większe niż dotychczas możliwości prawne, organizacyjne i finansowe w kształtowaniu tej dziedziny życia gospodarczego i społecznego.
2. Istnieje stała potrzeba wzmacniania działań promocyjnych na rzecz rozwoju infrastruktury wsi ze środków zagranicznych przeznaczanych na dotacje i tanie kredyty, a także należy dążyć do wzrostu realnych nakładów na tę grupę inwestycji ze środków budżetu centralnego. Taka pomoc jest potrzebna głównie na rozwój sieci elektroenergetycznej, gazyfikacji, telefonizacji, budowę wodociągów, kanalizacji oraz inwestycji ekologicznych.
3. Szczególnym problemem powinna być pomoc dla gmin słabych ekonomicznie, typowo rolniczych, w których rozwój infrastruktury rynkowej powinien stanowić ważny czynnik innych niż rolniczy kierunków rozwoju gospodarczego np. agroturystyki, drobnego przemysłu, rzemiosła, produkcji tzw. zdrowej żywności itp. Te działania powinny sprzyjać wyrównywaniu różnic w rozwoju przestrzennym i tworzyć lepsze niż obecnie szanse dla gmin problemowych, zaniedbanych, wyludniających się itp. W tych działaniach powinny aktywnie uczestniczyć odbudowane kółka rolnicze.
4. W polityce należy stymulować rozwój samorządów gospodarczych, izb rolniczych, rolniczo-przemysłowych, a także spółdzielczości i tworzyć korzystne warunki rozwoju drobnego i średniego biznesu w tym również handlu i usług produkcyjnych oraz bytowych. W tym wypadku potrzebna jest większa niż dotychczas pomoc kapitałowa i organizacyjna szczególnie dla przemysłu rolno-spożywczego, a także dla przedsiębiorców i rzemieślników wchodzących na rynek z nowoczesnymi wyrobami i usługami, których na wsi brakuje.
5. Transformacja ustrojowa wiąże się ze zmianą form własności. Na wsi i w rolnictwie procesy te przebiegają z podobnymi, a w pewnym sensie nawet większymi trudnościami niż w pozostałych działach i gałęziach gospodarki narodowej. W infrastrukturze rynkowej wciąż zbyt wolno reformuje się spółdzielczość wiejska, która w wielu gminach działa mało efektywnie przegrywając w konkurencji z firmami prywatnymi. Tak być nie musi, a zreformowane, ekspansywne spółdzielnie powinny stanowić trwały element życia gospodarczego na wsi. Te kierunki zmian wymagają bardziej energicznej i skutecznej niż dotychczas pomocy w polityce gospodarczej państwa.

KRYSTYNA PIENIAŻEK

*Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
w Warszawie*

STAN I PERSPEKTYWY ROZWOJU INFRASTRUKTURY RYNKU ROLNO-ŻYWNOŚCIOWEGO

Część II^(*). Możliwości rozwoju instytucji rynkowych w gospodarce żywnościowej

1. Rola hurtu w warunkach rynkowych

Ważnym elementem dokonujących się przeobrażeń gospodarki żywnościowej w okresie przechodzenia do regulacji rynkowej jest rozwój kanałów dystrybucji. Od strony organizacji istotne jest tworzenie infrastruktury dystrybucji fizycznej tj. miejsc i jednostek gospodarczych zajmujących się handlem oraz obsługą procesów wymiany (informacyjnej, finansowej w tym ubezpieczenia od ryzyka, łączności, transportu i przechowania produktów, promocji, badań rynkowych, standaryzacji i innych usług). Niezbędne są fizyczne miejsca, gdzie istnieją warunki negocjacji między dostawcami a odbiorcami (znane są: wielkość oferty sprzedaży, kupna, standardy handlowe oferowanego towaru, oferty cenowe obu stron itp.)

W przypadku produktów rolniczych i żywności występuje wyraźne zróżnicowanie organizacji kanałów dystrybucji w zależności od cen produktów i spełnianych przez nie funkcji (surowiec, produkt spożywczy). Cechą wspólną jest tylko znaczne rozproszenie podaży (rolnictwo) i popytu (konsumenci produktów finalnych). W dystrybucji produktów rolniczych i żywności efektywne jest zatem stosowanie długich i szerokich kanałów. Nie może się tu obejść bez dużego ich zróżnicowania koncentracji podaży (produkcja rolnicza) i głównych odbiorców (przetwórstwo przemysłowe, handel).

Do funkcji rynków hurtowych należy stabilizowanie cen, które dokonuje się między innymi przez koncentrację, standaryzację, zamianę asortymentu produkcyjnego na handlowy, w tym kompletowanie asortymentowe dostaw; ogólnie: zaspokajanie potrzeb konsumentów (odbiorców). Specjalizacja w tym zakresie pozwala na obniżanie kosztów handlowych, a większość występujących tu podmiotów zapobiega praktykom monopolistycznym.

(*) Część I artykułu pt. „Ocena głównych elementów infrastruktury rynkowej” zamieszczono w nr 1 „Zagadnień Doradztwa Rolniczego”.

Sieć zorganizowanych rynków hurtowych i giełd może być istotna dla sprawnego funkcjonowania handlu zagranicznego (wiarygodny i doskonalszy system informacji, łatwiejsze kompletowanie partii towarowych o jednolitych parametrach jakości, sprawniejsza obsługa celna, kontrola jakości itp.). Tworzenie się sieci rynków hurtowych i giełd wymaga dokonania posunięć organizacyjnych, uregulowań prawnych oraz nakładów inwestycyjnych o różnej skali - zarówno na adaptację jak budowę nowych przestrzeni handlowych (giełdy towarowe, aukcje, targowiska, hurtownie), jak i na ich wyposażenie w środki techniczne magazynowania, infrastruktury informacyjną i łączność z innymi tego typu podmiotami.

Obserwacje i sondaże opinii⁽¹⁾ wskazują, że organizatorami i udziałowcami rynków hurtowych i giełd są lub zamierzają stać się nie tylko osoby fizyczne, lecz głównie producenci (częściej ze sfery przetwórstwa niż rolnictwa) zgrupowani w konsorcja, spółki, związki branżowe (rolników), a także organizacje kupieckie, firmy handlu zagranicznego, banki komercyjne itp. W tym zakresie istnieje wiele inicjatyw lokalnych. Znacznej części z nich patronuje Polska Izba Producentów i Eksporterów Rolnych, inne wspomagane są przez lokalne ODR, uczelnie rolnicze. Stwarza to szansę na wspólne gromadzenie kapitału inwestycyjnego i doświadczenia.

Sieć rynków hurtowych ma szansę powstać na terenie całej Polski, choć ze względu na zróżnicowane potrzeby różna będzie ich skala, przedmiot i formy działania. Istnieje prawdopodobieństwo wykształcenia się ponadregionalnych rynków hurtowych w ośrodkach konsumpcji i ważnych węzłach handlowych (Trójmiasto, Szczecin dla transportu morskiego, a jako lądowa baza handlu ze wschodem m.in. takie miasta jak: Białystok, Biała Podlaska, Krosno, Przemyśl). Rynki hurtowe mogą powstać wokół miast o średnim stopniu zaludnienia (100-250 tys. mieszkańców) jeżeli ośrodki te charakteryzuje regionalna specjalizacja (turystyka, tereny rolniczej produkcji integrowanej itp.).

W rejonach dużej koncentracji podaży określonych produktów zarówno masowych (zboża, nasiona roślin oleistych), jak i specjalistycznych (ogrodnictwo, chmielarstwo) są szanse na uporządkowanie ich rynków lokalnych. Mają tu pole do działania spółdzielnie, grupy wspólnej sprzedaży, grupy marketingowe rolników, ogrodników.

Możliwości zmian uzależnione są przede wszystkim od tempa i poziomu rozwoju gospodarki narodowej. W dużym stopniu zależą też od usprawnień organizacyjnych i kontynuowania rozpoczętych procesów restrukturyzacji systemu bankowego, prywatyzacji części majątku zwłaszcza w przetwórstwie, handlu zagranicznym także pod kątem partycypacji rolników-dostawców w kolejnych ogniwach dystrybucji. Oczywiście występowanie indywidualne rozproszonych,

(1) Obserwacje i sondaże opinii przytaczane w niniejszej części artykułu pochodzą z badań Autorki prowadzonych w ramach tematu: „Funkcjonowanie i infrastruktura rynku rolnego”. IE iGŻ, Warszawa 1993.

drobnych producentów nie gwarantuje równowagi pomiędzy udziałowcami ewentualnych spółek czy spółdzielni. Ich integracja i występowanie jako podmiotu zbiorowego jest możliwe w przypadku uwiarygodnienia się funkcjonujących nadal branżowych i regionalnych zrzeszeń rolników. Mogłoby to nastąpić tylko w przypadku zaangażowania się tych organizacji w zorganizowanie branżowych systemów informacji rynkowej, organizowanie sieci hurtu i giełd z inicjatywy środowisk lokalnych.

2. Uporządkowanie regulacji prawnych

Dla wsparcia budowy obrotu hurtowego i giełdowego istotne jest uporządkowanie regulacji prawnych, tj. m.in.:

- a) formy przejmowania terenów pod budowę przestrzeni handlowej,
- b) zasad wnoszenia do budowanych nowych firm majątku skarbu państwa,
- c) wyjaśnienia zasad ustalania opłat za korzystanie z rynków hurtowych⁽²⁾,
- d) określenie wymogów licencyjnych dla agentów i biur maklerskich,
- e) uruchomienie działań w zakresie wprowadzania standaryzacji w obrocie,
- f) rozstrzygnięcie czy budżet partycypuje w sfinansowaniu lub współfinansowaniu szkolenia kadry zaprzysiężonych, towaroznawców w obrocie produktami rolniczymi,
- g) stworzenie podstaw prawnych dla powołania sieci laboratoriów i ekspertów upoważnionych do rozstrzygania sporów w zakresie klasyfikacji towarowej.

Obecnie działania te sfinansowane są ze środków budżetowych przez Komitet Badań Naukowych oraz ze środków pomocy zagranicznej na restrukturyzację.

Liczne inicjatywy lokalne w zakresie budowy zorganizowanych miejsc sprzedaży oraz systemu informacji rynkowej roją możliwość łączenia środków materialnych i doświadczenia dla przyspieszenia procesów inwestycyjnych, prowadzenia wspólnych badań rynkowych i budowania jednolitego systemu informacji. Problem ten mógłby być rozwiązany przez stopniowe wspomaganie konkretnych zadań celowych ze środków pomocy zagranicznej na rozwój infrastruktury rynku tu budowa sieci informacji rynkowej (branżowej, lokalnej), budowa sieci handlowej wspólnej (związkowej, spółdzielczej). Innym rozwiązaniem może być stosowanie zasady odpisu od podstawy opodatkowania określonych wy-

(2) Generalnie zakłada się, że źródłem dochodów rynków hurtowych będą opłaty pobierane od zajmowanej powierzchni, a przewidywane zyski przeznaczone na dalszy rozwój i poszerzenie zakresu działalności.

datków na działanie wspólne ponoszącym je podmiotom lub umożliwienie zaliczania niektórych tego typu nakładów do kosztów produkcji, co w konsekwencji niestety w bezpośredni sposób powodowałoby ich finansowanie przez wszystkich obywateli.

Aby poprawił się stan wyposażenia przedsiębiorstw przetwórczych we własny kapitał obrotowy, potrzebne są modyfikacje w podatkach i kredytach, m.in. obniżenie dywidendy od obiektów magazynowych, obniżenie podatku dochodowego, uregulowanie sprawy podwójnego opodatkowania spółdzielców (jako firmy i dochodów członków spółdzielni w postaci dywidend).

Osobną kwestią jest pojawienie się ekonomicznej motywacji do tworzenia się firm o zróżnicowanym profilu działalności. W żadnym z krajów o gospodarce rynkowej „jednobranżowe” podmioty gospodarcze nie są zdolne do ponoszenia skutków sezonowości produkcji rolniczej w zderzeniu z regularnym zapotrzebowaniem na nie przez konsumentów. Praktyką jest integracja pionowa, powiązania z rynkiem kapitałowym, powiązania z innymi działami gospodarki i gałęziami przemysłu. W każdym konkretnym przypadku powiązania te kształtują się ewolucyjnie, w oparciu o przyjętą strategię marketingową.

3. Rola zrzeszeń branżowych producentów (rolników, przetwórców)

W Polsce wszelkie formy współdziałania zostały zdeprecjonowane w poprzednim systemie. Obecnie są traktowane jako grupy nacisku politycznego. Dotychczasowe problemy współdziałania to:

- istnienie silnej bariery świadomościowej, co potwierdzają prowadzone w IERiGŻ (Zakład Badań Rynkowych) sondaże i badania,
- poważne trudności w finansowaniu działalności wspólnej, gdy skuteczniejsze są koneksje niż ponoszenie nakładów (np. na badanie rynku, powoływanie wspólnych przedsięwzięć, przedsiębiorstw itp.),
- ograniczenia formalno-prawne w korzystaniu z informacji źródłowych,
- niezauważanie i niejednoznaczność roli organizacji producentów i handlowców w opinii i świadomości administracji rządowej i terenowej,
- upadek zaś lub zła kondycja finansowa wielu spółdzielni ogranicza ich możliwości ponoszenia jakichkolwiek kosztów dodatkowych (choćby na rozwój badań rynku, budowanie systemu informacji na potrzeby spółdzielni jako przedsiębiorstwa itp.).

W warunkach rynkowych rola zrzeszeń branżowych rolników powinna ulec przeobrażeniu. Funkcja obrony ex post ich interesów wobec administracji ma ostatnio na ogół charakter roszczeniowy i nie może spotkać się z powszechną akceptacją. Potrzebna jest zatem obrona interesów grupowych przez wykorzysta-

nie efektu synergicznego, zaspokajanie tych potrzeb zrzeszonych podmiotów, które prowadzą do obniżania kosztów produkcji i zmniejszania ryzyka produkcji i zbytu. Do tych działań należy organizowanie systemów informacji rynkowej, gromadzenie wspólnie kapitału na budowę miejsc sprzedaży rynkowej; pokonanie - przez działanie przykładu - dotychczasowych oporów przed gospodarczym współdziałaniem w ramach grup interesów.

Przykładem działania grup interesów w rolnictwie mogą być grupy marketingowe powoływane dla wspólnego prowadzenia sprzedaży produktów rolniczych. Z badań przeprowadzonych w 1993 r. wynika, że idea grup marketingowych jest akceptowana przez rolników prowadzących gospodarstwa o uproszczonej strukturze, jednak nie najwyższej towarowości. Gospodarstwa wysokotowarowe dążą do bezpośrednich więzi z odbiorcą. We wschodniej części Polski trwałym i silnym nadal elementem kulturowym jest sprzedaż targowiskowa. Gospodarstwa tego regionu nie są wysokotowarowe (poza specjalizującymi się) i w większości ich właściciele wyrażają skłonność do sprzedaży targowiskowej niektórych produktów, innych zaś w bezpośrednich kontaktach z ostatecznym odbiorcą. Wydaje się słuszne wychodzenie naprzeciw tym tendencjom, stwarzanie warunków cywilizowanej sprzedaży targowiskowej przez współdziałanie samorządów lokalnych i zainteresowanych podmiotów gospodarczych. Mogą być różne rozwiązania, w tym też poprzez pomoc Skarbu Państwa (np. przez aport terenów, budynków i budowli będących w ich dyspozycji na danym terenie).

Przewijające się propozycje reaktywowania spółdzielni zbytu nie mają podstaw ekonomicznych, przynajmniej do momentu wprowadzenia w obrotie standardów handlowych. Obecnie hurt pierwotny jest najmniej rentowną i najbardziej ryzykowną działalnością.

4. Podsumowanie

Brak zrozumienia potrzeby elastyczności w produkcji rolniczej i jej doskonalenia może u nas wydłużyć okres nadprodukcji, co przy ograniczeniach eksportowych zwiększyć może ryzyko zbytu. Sytuacja może się zmienić, ale raczej nie powinno to się odbywać z inspiracji odgórnej. Wprowadzenie większego zakresu regulacji rynkowej jest najskuteczniejszym sposobem na pojawienie się tendencji integracyjnych, czego mamy przykłady zarówno w produkcji jak i w handlu, rzadziej wśród konsumentów dóbr finansalnych (zwykłych obywateli).

Dokonujące się przemiany mają charakter ewolucyjny i niekoniecznie ich obecny kształt jest formą ostateczną. Należałoby tu przestrzec przed tendencjami konstruktywistycznymi prowadzącymi do prób administracyjnego wdrażania jakiegoś jednego „optymalnego” modelu. Sytuacja poszczególnych rejonów Polski jest tak zróżnicowana, że przewidywać należy raczej wspieranie różnorodnych rozwiązań lokalnych i sektorowych (branżowych) niż ustalanie jednego wzorcowego modelu.

WENANCJUSZ KUJAWIŃSKI
Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie
Oddział w Poznaniu

METODY REALIZACJI ZADAŃ EDUKACYJNYCH W PROCESIE ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW

Nauczanie a wspieranie edukacyjne

W działalności doradczej - pojmowanej wąsko jako pomoc w zapobieganiu niepowodzeniom i rozwiązywaniu problemów (działanie podstawowe) oraz szerzej obejmującej również działania o charakterze oświatowym, innowacyjnym i informacyjnym - doradca rolniczy na etapie budowy programu i planu działania staje przed problemem wyboru najlepszego sposobu wspólnej realizacji nakreślonych w nim zadań. Jeśli zaś te zadania doradcze będą posiadać charakter edukacyjny, to sposoby wspólnej ich realizacji przez doradcę oraz jego rolniczego partnera (wykorzystywane w działaniu: systematycznie, świadomie i wielokrotnie) nazywają się metodami edukacyjnymi.

Rys. 1. Graficzne ujęcie pojęcia „doradztwo rolnicze” (rozumienie szersze)

Działalność edukacyjna doradcy może opierać się na śladach (najczęściej typu pamięciowego)⁽¹⁾ lub na oczekiwaniach (poznawczych i działaniowych).

(1) Poprzez ślady pamięciowe rozumie się zmiany powstałe w komórkach nerwowych, które uległy zanikowi z chwilą zaprzestania działania bodźców. (Encyklopedia Pedagogiczna pod red. W. Pomykało, Fundacja „Innowacja”, Warszawa 1993 s. 525)

W pierwszym przypadku doradca naucza partnerów procesu doradczego, natomiast w drugim wspiera rozwój ich oczekiwań poznawczych i działaniowych, a także rozwój aktywności edukacyjnej. W działalności edukacyjnej doradcy opartej na śladach mówimy o metodach nauczania, natomiast w tejże działalności ale opartej na oczekiwaniach mówimy o metodach wspierania aktywności edukacyjnej rolników.

Doradca wspierając wysiłki rolników będących w sytuacji problemowej wchodzi z nimi w pewien rodzaj interakcji społecznej, która może charakteryzować się tym, że:

- zostaje ona podjęta przez jedną lub obie strony uczestników tej interakcji,
- w jej toku dochodzi do wymiany informacji, wymiany emocjonalnej, wymiany instrumentów działania lub wymiany dóbr materialnych,
- wymiana ta może być jednostronna lub dwustronna (kierunek dawca - biorca może być stały lub zmieniać się w różnych czasowo odstępach, poczynając od bardzo małych),
- w dynamicznym układzie interakcji wspierającej można wyróżnić osobę wspierającą (pomagającą) i odbierającą wsparcie,
- dla skuteczności tej wymiany społecznej istotna jest odpowiedniość między rodzajem udzielanego wsparcia a potrzebami jego odbiorcy,
- jej celem jest spowodowanie u jednego lub obu uczestników tej interakcji zbliżenia do rozwiązywania problemu, czy osiągnięcia celu.⁽²⁾

W procesie doradzania dwustronne wspieranie edukacyjne z udziałem doradcy może zachodzić między:

- doradcą a grupą celową⁽³⁾ oraz między grupą celową a doradcą,
- doradcą a wyodrębnioną z grupy celowej grupą zadaniową⁽⁴⁾ oraz grupą zadaniową a doradcą,
- doradcą a rolnikiem (członkiem rodziny rolniczej) oraz rolnikiem (członkiem rodziny rolniczej) a doradcą.

Podobnie w obu kierunkach może przebiegać proces wspierania edukacyjnego, bez udziału doradcy, w grupie rolników (celowej, czy zadaniowej) między

(2) Helena Sęk, *Wsparcie społeczne - co zrobić, aby stało się pojęciem naukowym?* „Przegląd Psychologiczny” 1986, t. XXIX, nr 3 s. 793

(3) Uczestnicy grupy celowej są głównymi odbiorcami przygotowanego dla nich programu doradczego. Dobierani są oni z listy potencjalnych uczestników grupy celowej, tj. spośród rodzin rolniczych zidentyfikowanych jako mających dobry lub zadawalający potencjał rozwojowy.

(4) Grupy zadaniowe są to zespoły ludzkie wyodrębnione z grup celowych dla wspólnej realizacji określonych zadań doradczych.

poszczególnymi członkami grupy, członkiem grupy a całą grupą, lub jej częścią oraz między działającymi w ramach grupy podgrupami.

Wśród wielu czynników które mogą modyfikować (wpływać na) wsparcie edukacyjne na szczególną uwagę zasługują:

- **zmiennie procesualne wsparcia**, tj. przede wszystkim: cechy treściowe wsparcia, procesy emocjonalnej wymiany, procesy odbioru wsparcia, subiektywna ocena wsparcia, procesy przetwarzania i wykorzystania wsparcia oraz efekty wsparcia,
- **zmiennie kontaktów społecznych**, w których zachodzą takie interakcje wsparcia, jak: partnerskie - niepartnerskie, formalne - nieformalne, profesjonalne - nieprofesjonalne i inne. W grupie tej występuje jedna z najbardziej istotnych zmiennych. Jest nią poziom zaufania interpersonalnego, który dotyczy szczególnie biorcy wsparcia (rolnika, członka jego rodziny) względem doradcy.⁽⁵⁾

Podczas wspólnej realizacji zadań edukacyjnych z udziałem doradcy, szczególnie pożądanym jest takie wsparcie aktywności rolników (oczekujących wsparcia), które:

- zapewnia im skuteczną pomoc,
- jest przez rolników oczekiwane a jego treści i forma są akceptowane,
- wzbudza w rolnikach pozytywne emocje i wzmaga w nich pożądaną aktywność,
- umożliwia rolnikom prawidłowy odbiór, przetwarzanie i wykorzystanie treści wsparcia,
- wzbudza w rolnikach odpowiednio wysoki poziom zaufania interpersonalnego,
- zapewnia partnerskie stosunki między doradcą a rolnikami,
- stwarza sprzyjające warunki dla doznawania przez rolników poczucia podmiotowości,
- przebiega możliwie często dwukierunkowo, tzn. od doradcy do rolnika (rolników) oraz od rolnika (rolników) do doradcy.

W konkluzji można przyjąć, że istotą **pożądanego wsparcia edukacyjnego z udziałem doradcy jest dwustronne świadczenie skutecznej pomocy oczekiwanej - zwłaszcza przez rolników i członków ich rodzin - w warunkach interakcji społecznej, zapewniającej wzajemnie życzliwe stosunki partnerskie oraz doznawanie poczucia podmiotowości przez rolników oczekujących wsparcia.**⁽⁶⁾

(5) Helena Sęk, *Wsparcie społeczne co - zrobić, aby stało się pojęciem naukowym?* „Przegląd Psychologiczny” 1986, t. XXIX, nr 3 s. 794

(6) Jerzy Kujawiński, *Metody edukacji wczesnoszkolnej*, „Życie szkoły”, 1994 (w druku).

Klasyfikacja metod edukacyjnych

Istnieje wiele klasyfikacji metod edukacyjnych. I tak:

- według **kryterium dominującej czynności** można je dzielić na: metody oparte na słowie (*metody słowne*: wykład, opowiadanie, pogadanka, dyskusja, praca z książką), metody oparte na obserwacji (*metody oglądowe*: pokaz, pomiar) i metody oparte na działalności praktycznej osób uczących się (*metody praktyczne*: metoda laboratoryjna, metoda zajęć praktycznych)⁽⁷⁾.
- według **kryterium aktywności** na: *metody asymilacji* wiedzy (zwane też podającymi: pogadanka, dyskusja, wykład, praca z książką), *metody samodzielnego dochodzenia do wiedzy* (zwane też problemowymi: klasyczna metoda problemowa, metoda przypadków, metoda sytuacyjna, giełda pomysłów, mikronauczanie, gry dydaktyczne), *metody waloryzacyjne* (zwane też eksponującymi: metody impresyjne, metody ekspresyjne) oraz *metody praktyczne* (metody ćwiczebne, metody realizacji zadań wytwórczych)⁽⁸⁾.
- według **kryterium postawy osoby uczącej się** w procesie edukacyjnym na: *metody podające* (uczący się słucha i percypuje informacje podane mu w gotowej postaci przez nauczającego), *metody poszukujące* (uczący się nabywa wiadomości w rozmowie z nauczającym), *metody samodzielnej pracy uczącego się*, które można podzielić na *metody nauczania służące opanowaniu nowego materiału* podające (wykład, opowiadanie), poszukujące (pogadanka heurystyczna, dyskusja) i kierowania samodzielną pracą ucznia, w zakresie pracy umysłowej (praca z książką, wypracowanie pisemne) oraz w zakresie praktycznego działania (praca laboratoryjna, praca w warsztacie szkolnym, praca na działce), *metody utrwalania* (asymilacja treści utworu, ćwiczenia, nabywania nawyków) oraz *metody sprawdzania wyników nauczania*: (organizacji i techniki badania wyników nauczania).⁽⁹⁾

Przytoczone klasyfikacje dotyczą tylko jednej strategii, tj. nauczania. Z tego względu ich przydatność dla nowoczesnego doradztwa rolniczego, w którym doradca realizując zadania edukacyjne naucza i wspiera swych rolniczych partnerów, jest raczej niewielka. Warunek użyteczności dla doradztwa rolniczego spełnia podział metod edukacyjnych zaproponowany ostatnio przez Jerzego Kujawińskiego. Biorąc za podstawę kryterium roli pełnionej przez nauczyciela (w naszym przypadku przez doradcę) w procesie edukacyjnym J. Kujawiński wyodrębnia dwie następujące kategorie metod edukacyjnych: metody nauczania

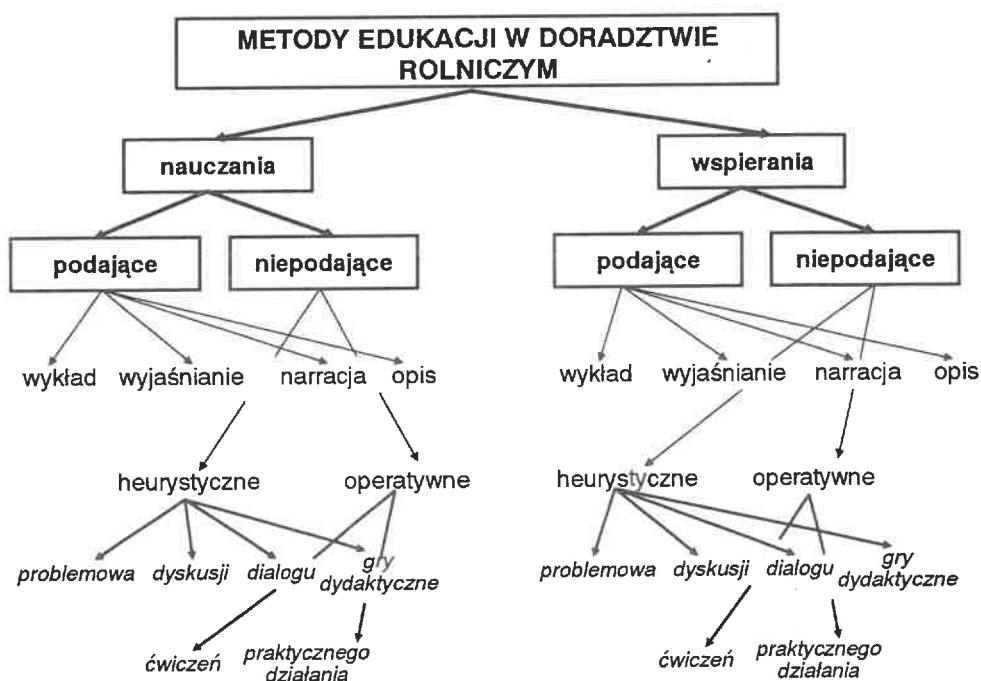
(7) Czesław Kupisiewicz, *Podstawy dydaktyki ogólnej*, PWN, Warszawa, 1988, s. 136, 137

(8) Wincenty Okoń, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, PWN, Warszawa 1987, s. 279

(9) Zob. Jan Zborowski, *Unowocześnianie metod nauczania*, PZWS, Warszawa, 1966, s. 58

i metody wspierania edukacyjnego, które dalej dzieli na metody podające (informacyjne) i na metody niepodające (heurystyczne i operatywne). W wyniku takiego podziału uzyskuje klasyfikację dwudzielną i rozłączną, ale - jak sam ocenia - nie wyczerpującą. Zdaniem J. Kujawińskiego: *"...taki podział nie obejmuje bowiem wszystkich metod wykorzystywanych w edukacji. Na przykład nie uwzględnia metod waloryzacyjnych (eksponujących)"*⁽¹⁰⁾, ponieważ zawierają one w sobie elementy wielu metod, tzn. podających, operatywnych i poszukujących, z przewagą heurystycznych w metodzie inscenizacji i metodzie ekspresyjnej, bądź z przewagą metod podających w metodzie impresyjnej (odbiór i wartościowanie)"⁽¹¹⁾.

Na załączonym rysunku (rys. nr 2) można zauważyć, że zarówno w podzbiorze metod wspierania edukacyjnego, jak i w podzbiorze metod nauczania występują metody o tych samych nazwach. Różnica między tymi metodami wynika z roli jaką pełni doradca podczas posługiwania się nimi w procesie edukacyjnym. Jeżeli występuje w roli kierownika procesu edukacyjnego, to wykorzystuje metody edukacyjne jako metody nauczania, a jeżeli pełni rolę równoprawnego partnera rolników (oczekujących wsparcia), to korzysta z nich jako z metod wspierania edukacyjnego. Zilustrujmy to na następującym przykładzie.

Rys. 2. Klasyfikacja metod edukacyjnych w doradztwie rolniczym⁽¹²⁾

(10) Metody waloryzacyjne można stosować zarówno jako metody nauczania, jak i metody wspierania edukacyjnego.

(11),(12) Jerzy Kujawiński, *Metody edukacji wczesnoszkolnej*, „Życie szkoły”, 1994 (w druku).

Istotą dyskusji jest inspirowana i kierowana, z zamiarem odkrycia jakiejś prawdy lub wytworzenia odpowiedniej metody postępowania, wymiana poglądów na temat jakiejś trudności teoretycznej lub praktycznej. Jeśli dyskusję inspirowuje i kieruje nią wyłącznie doradca, to wykorzystuje się ją jako metodę nauczania, a jeśli czynią to także rolnicy, to korzysta się z niej jako z metody wspierania edukacyjnego.

Przegląd wybranych metod edukacyjnych stosowanych w doradztwie rolniczym

I. GRUPA METOD PODAJĄCYCH

1. Opis

Opis jako metoda edukacyjna ma charakter statyczny. Jest to najprostszy sposób zaznajamiania, w formie słownej, jakiegoś audytorium z nieznanymi mu bliżej rzeczami, zjawiskami, wydarzeniami. Można posłużyć się samym opisem słownym lub wykorzystywać okazy naturalne bądź ich modele, a także ilustracje dla upogładwienia opisu.

2. Narracja

W przeciwieństwie do opisu narracja jest układem wieloprezydentowym i dynamicznym, rekonstruującym w żywy i barwny sposób przebieg zdarzeń z jego motywem głównym. Jest to typowe opowiadanie o faktach i zdarzeniach. Narracja może być prowadzona z wykorzystaniem określonych ilustracji (narracja ilustrowana), a także z wykorzystaniem możliwie barwnego słowa (narracja werbalna).

3. Wykład

Wykład jest metodą zbliżoną do narracji, lecz bardziej skomplikowaną. O ile występujące w narracji elementy wywołują pewne uczucia i wzmacniają uwagę, ułatwiając w ten sposób słuchanie i rozumienie, o tyle typowe dla wykładu elementy systematyczności i logicznej konsekwencji apelują przede wszystkim do intelektu, wymagają więc skupionej uwagi i rozwiniętego myślenia.

4. Wyjaśnianie

Wyjaśnianie jest nie tylko metodą przekazywania określonych faktów czy informacji o zjawiskach, ale przede wszystkim wskazywania ich wielorakich uwarunkowań. Poprzez stawianie pytań typu: *Dlaczego? Co należy zrobić, aby? Co by się stało, gdyby?* - i poszukiwanie na nie odpowiedzi - pozwala ukazać związki przyczynowo - skutkowe między wyjaśnianymi faktami i zjawiskami.

Wyjaśnianie może być werbalne lub ilustrowane. W pierwszym przypadku przekaz informacji odbywa się wyłącznie lub prawie wyłącznie przy użyciu słowa, natomiast w drugim jest ilustrowany odpowiednimi środkami dydaktycznymi.

II. GRUPA METOD NIEPODAJĄCYCH

II. 1. PODGRUPA METOD HEURYSTYCZNYCH

1. Metoda problemowa

Metoda problemowa umożliwia przekształcanie wiedzy biernej w wiedzę czynną, a także sprzyja wykrywaniu nowych wiadomości i stosowaniu ich w praktyce. Znajduje ona zastosowanie w sytuacji nieokreślonej, tj. w której nie wszystkie elementy są wiadome.

Metoda problemowa obejmuje zespół następujących czynności:

- wytwarzanie sytuacji problemowej,
- formułowanie problemów i pomysłów ich rozwiązywania
- weryfikację pomysłów rozwiązania (teoretyczną, eksperymentalną lub praktyczną),
- porządkowanie i stosowanie uzyskanych wyników w nowych zadaniach o charakterze praktycznym bądź teoretycznym .

2. Metoda dyskusji

Metoda dyskusji to wzajemna wymiana poglądów, która zmierza do odkrycia jakiejś prawdy lub prawideł działania w danym zakresie.

Efektywność metody dyskusji jest uzależniona od przygotowania jej uczestników do wymiany myśli na określony temat. Muszą oni umieć prowadzić dyskusję, tzn. muszą posiadać zdolność:

- jednoznacznego formułowania poglądów,
- jednoznacznego formułowania pytań wobec wypowiadających się uczestników dyskusji, bądź wypowiedzi doradcy,
- doboru odpowiednich argumentów uzasadniających wypowiadane poglądy,
- słuchania argumentów innych uczestników dyskusji,
- ewentualnego formułowania kontrargumentów modyfikujących wypowiedziane sądy w stosunku do diskutowanego problemu.

Dyskusję inicjuje jeden z jej uczestników przez sformułowanie problemu, który wymaga rozwiązania. W tym znaczeniu metoda dyskusji stanowi jeden ze sposobów rozwiązywania problemów, występuje więc w powiązaniu z metodą problemową.

Między metodą problemową a metodą dyskusji istnieją również pewne różnice. Sprowadzają się one przede wszystkim do tego, że czynność rozwiązywania problemów, inicjowana określonym układem treści w sytuacji problemowej, może mieć zarówno charakter indywidualny, jak i zbiorowy.

W pierwszym przypadku stosuje się wyłącznie, lub prawie wyłącznie metodę problemową, natomiast w drugim metodę problemową w powiązaniu z metodą dyskusji.

3. Metoda dialogu

Metoda dialogu to po prostu rozmowa co najmniej dwojga osób, podczas której wymiana informacji (w przeciwieństwie do dyskusji) odbywa się bez udziału przewodniczącego. Uczestnicy dialogu mają bowiem równe prawa do przekazywania i otrzymywania informacji. Jednakże posiadanie formalnych praw nie oznacza jeszcze, że wszyscy uczestnicy rozmowy potrafią jednakowo z nich korzystać. Łatwiej bowiem prowadzić rozmowę tej osobie, która na przykład względem swych partnerów:

- posiada więcej informacji na rozpatrywany temat,
- dysponuje większą umiejętnością społecznej ekspozycji swych poglądów,
- odczuwa większe poczucie bezpieczeństwa w trakcie społecznej wymiany poglądów,
- jest w danym dniu najlepiej fizycznie i (lub) psychicznie dysponowana itp.

4. Gry dydaktyczne:

4.1 Metoda symulacyjna

Metoda symulacyjna charakteryzuje się tym, że odnosi się do określonego fragmentu rzeczywistości, który uczestnicy sesji mają możliwie dokładnie odtworzyć. Posiada także jednolitą strukturę, tzn. podlega ściśle sprecyzowanym regułom. Metoda ta wymaga ze strony objętych nią osób dużej aktywności.

4.2. Metoda sytuacyjna

Metoda sytuacyjna polega na zespołowym analizowaniu i rozwiązywaniu przez wszystkich uczestników sesji pewnych, zazwyczaj fikcyjnych choć prawdopodobnych, złożonych sytuacji, za którymi przemawiają jakieś racje za i przeciw. Zadaniem uczestników jest zrozumieć tę sytuację oraz podjąć decyzję w sprawie jej rozwiązania, a następnie przewidzieć skutki tej oraz innych ewentualnych decyzji. Metoda sytuacyjna wymaga wcześniejszego przygotowania obszernych i dokładnych opisów.

4.3. Giełda pomysłów

Metoda ta, zwana również burzą mózgów, polega na zespołowym wytwarzaniu, w atmosferze swobody i współzawodnictwa, możliwie największej liczby nowych (często zaskakujących) pomysłów rozwiązania jakiegoś zadania oraz ich ocenie przez cały zespół. Ocena ta dokonywana jest dopiero po zebraniu wszystkich wytworzonych pomysłów, co zapobiega jej hamującemu wpływowi, który pojawia się zwykle wtedy, gdy dokonuje się natychmiastowej oceny pierwszego pomysłu.

II. 2. PODGRUPA METOD OPERATYWNYCH

1. Metoda ćwiczeń

Metoda ćwiczeń sprowadza się do kształtowania umiejętności i nawyków pracy umysłowej, niezbędnych przy wykonywaniu różnych zadań teoretycznych.

2. Metoda praktycznego działania

Metoda praktycznego działania jest sposobem opanowywania nowych wiadomości, a zarazem nabywania umiejętności (sprawności) posługiwania się nimi w działaniach praktycznych.

NIKODEM SAKSON

Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie

Oddział w Poznaniu

ORIENTACJA PEDAGOGICZNA

Proces przekształceń rolnictwa rozpoczął się wraz z erą industrialną wieku dziewiętnastego. Powstanie dużych miast spowodowało wzrost popytu na żywność, a odpływ ludzi do miasta zapotrzebowanie na nowoczesne technologie w produkcji rolnej. Sytuacja ta ujawniła poważną przeszkodę w realizacji tych zadań ze względu na niski poziom wykształcenia ogólnego i zawodowego na wsi. Dotychczasowy model stawania się rolnikiem poprzez naśladownictwo rodziców lub sąsiadów przestał wystarczać. Ten model nie mógł sprostać wymaganiom nowych czasów, gdyż produkcja rolna stała się zbyt skomplikowana i zależna od otoczenia (od zasilania w środki produkcji). Sytuacja ta to początek masowego ruchu oświatowego na wsi. To właśnie działalność oświatowa spowodowała przekształcenie się chłopą w rolnika, a rolnictwo uzyskało podstawy do intensywnej modernizacji w momencie rozwoju nauk rolniczych i rozwoju produkcji rolniczych środków produkcji.

Z punktu widzenia teoretycznego podejście pedagogiczne osadzone jest w procesie nauczania i uczenia się oraz procesie wychowawczym. W związku z tym, że procesy te mają charakter celowy, systematyczny i zorganizowany, to z punktu widzenia działalności praktycznej określane są jako kształcenie i wychowanie. Ich celem jest nabywanie wiedzy, kształtowanie umiejętności zarówno umysłowych, jak i manualnych oraz kształtowanie postaw. Cechą charakterystyczną tego podejścia są relacje występujących między uczestnikami wymienionych procesów, określane jako nauczyciel i uczeń. Przypisane tym rolom zachowania są dość jednoznacznie określone i charakteryzują się brakiem symetrii. Istnienie tych ról jest podstawowym czynnikiem, który pozwala łatwo zidentyfikować tę orientację.

Interpretacja procesu kształcenia (nauczania i uczenia się) w andragogice polskiej oparta była o *teorię odbicia*. Składa się ona z szeregu ogniw, których osiągnięcie pozwoli na zbliżenie się do założonych celów kształcenia i wychowania.

- „1) Zetknięcie się z nowym materiałem za pomocą słów mówionych lub pisanych, obserwacji przedmiotów i zjawisk, wykonywania określonych czynności;
- 2) Uogólnienie opracowanego materiału - kojarzenie nazw z przedmiotami, kształtowanie pojęć naukowych i osądów, zrozumienie związków między pojęciami;

- 3) Utrwalanie wiadomości - systematyzowanie i klasyfikowanie pojęć, wiązanie wiadomości nowych z tym, co już było znane;
- 4) Kształtowanie umiejętności, nawyków i postaw przez uświadamianie uczniom istoty i znaczenia danej umiejętności, formułowanie reguł postępowania, wskazywanie wzorów określonych czynności i wykonywanie ćwiczeń;
- 5) Wiązanie teorii z praktyką - stosowanie zdobytej wiedzy w myśleniu i działaniu praktycznym;
- 6) Kontrola i ocena osiągniętych wyników.’’(1)

Natomiast proces wychowania w andragogice określano wg Turosa (1980) jako „proces nieustannego przygotowywania do życia społecznego, umożliwiający twórcze wykonywanie pracy zawodowej, aktywne uczestnictwo w życiu społecznym oraz pełne zaangażowanie się jeśli chodzi o korzystanie i tworzenie wartości kulturowych’’(2). Systemem praktycznego działania, który budowano i rozwijano w praktyce była oświata rolnicza. W oświacie rolniczej wyróżnia się oświatę szkolną i pozaszkolną. Systemy rolniczego upowszechniania obejmują oświatę pozaszkolną dla dorosłych i młodzieży. Dziedziną wiedzy, która opisuje tę działalność i stanowi zespół twierdzeń wyjaśniających jest andragogika rolnicza. Jej rozwój w Polsce związany jest z osobą Cz. Maziarza.

W koncepcji Cz. Maziarza sferą działalności praktycznej andragogiki rolniczej jest pozaszkolna oświata rolnicza, która swe cele umiejscawia w sferze wychowania społeczno - zawodowego dorosłych rolników włączając w to podnoszenie kwalifikacji zawodowych i aktywizację ich postawy zawodowej i społecznej.(3)

Podstawowe cele oświaty rolniczej w tej koncepcji opisuje Turos jako przygotowanie do:(4)

- zawodu rolnika,
- unowocześniania technik produkcyjnych na wsi,
- działalności społecznej w środowisku wiejskim,
- współżycia społecznego,
- życia rodzinnego,

(1) Cz. Maziarz: Andragogika rolnicza. PWN, Warszawa 1979, s. 353-354

(2) L. Turos: Andragogika. PWN, Warszawa 1980, s. 76

(3) Cz. Maziarz: Andragogika rolnicza. PWN, Warszawa 1979, s. 353-354

(4) L. Turos: Andragogika. PWN, Warszawa 1980, s. 76

W ujęciu Maziarza cele pracy oświatowej - wychowawczej realizowane były w trzech płaszczyznach.⁽⁵⁾

1. Cele pedagogiczne

- podnoszenie kwalifikacji fachowych,
- aktywizowanie postawy zawodowej i społecznej.

2. Cele gospodarcze

- zmiany w metodach gospodarowania,
- wzrost produkcji,
- wzrost dochodów.

3. Cele społeczne

- udoskonalanie życia zbiorowego na wsi,
- kształtowanie stosunków międzyludzkich zgodnie z przyjętymi wzorcami.

Działalność w sferze oświaty i wychowania dorosłych w rolnictwie zgodnie z zasadą łączenia procesów oświatowo - wychowawczych ujmowana była w cztery grupy:

- formy systematyczne, w nich to realizowano kursy kwalifikacyjne mające z założenia zastępować zasadniczą szkołę rolniczą,
- formy oparte o samokształcenie kierowane, w ramach których najpełniej rozwinęły się zespoły przysposobienia rolniczego i młodych rolników oraz uniwersytety ludowe,
- formy oparte na popularyzacji wiedzy, nazywane niekiedy masowymi, takie jak jesienno-zimowe szkolenie rolnicze, audycje radiowe i telewizyjne, czytelnictwo prasy, wystawy,
- formy oparte o działalność produkcyjną takie jak demonstracje, pokazy, konkursy, lustracje.

W zależności od ilości uczestników i organizacji klasyfikowano oddziaływania oświatowe jako masowe, grupowe i indywidualne. Uczestnikami pozaszkolnej oświaty rolniczej z założenia mieli być zarówno młodzież przygotowująca się do zawodu rolnika w formach pozaszkolnych, aktywni zawodowo rolnicy i gospodynie wiejskie. Kadrami dydaktycznymi wychowawczą stanowili instruktorzy rolni, instruktorzy WGD, specjaliści RRZD, nauczyciele szkół rolniczych i kadra inżyniersko-techniczna instytucji i przedsiębiorstw rolnych.

(5) Cz. Maziarz: Andragogika rolnicza. PWN, Warszawa 1979, s. 353-354

Kolejną swoistą cechą oświaty rolniczej dla dorosłych są zasady nauczania oraz stosowane metody nauczania⁽⁶⁾:

Zasady nauczania:

- pogładowość,
- łączenia teorii z praktyką,
- aktywność uczestników,
- dostępność wiedzy.

Stosowane metody nauczania określane jako *podające* (wykład, opowiadanie, praca z książką), *poszukujące* (pogadanka, dyskusja, ćwiczenia, praca w zespołach programowych) oraz *metody aktywizujące* (sytuacyjne, przypadków, inscenizacyjne, gry kierownicze, burze mózgów).

Tak w bardzo ogólnym opisie wygląda orientacja pedagogiczna zarówno w swej warstwie teoretycznej - andragogika rolnicza, jak i warstwie praktycznej - jako pozaszkolna oświata rolnicza. Orientacja ta wywarła bardzo duży wpływ na funkcjonowanie rolniczego upowszechniania w Polsce. Jej okres rozkwitu przypadał na koniec lat pięćdziesiątych i lata sześćdziesiąte. W początkowym okresie jej rozwój wynikał z autentycznego zapotrzebowania wsi na działalność oświatową. W końcowej fazie była w dużej mierze stymulowana przez działalność administracyjną państwa. Czynnikiem, który w szczególny sposób sprzyjał działalności oświatowej WOPR był formalny wymóg posiadania kwalifikacji rolniczych w obrocie ziemią. Odnosiło się to zarówno do następców gospodarstw rolnych, jak i każdego kto chciał nabyć ziemię uprawną, której wielkość przekraczała przyjętą normę dla gospodarstwa rolnego. Sytuacja ta doprowadziła w konsekwencji do formalnego traktowania zdobywania kwalifikacji rolniczych w systemie pozaszkolnym i szeregu nieprawidłowości związanych z samym trybem ich zdobywania. W latach siedemdziesiątych cała działalność w zakresie oświaty pozaszkolnej znalazła się w WOPR, po włączeniu w ich działalność zespołów przysposobienia rolniczego oraz zespołów młodego rolnika, które uprzednio znajdowały się w gestii kółek rolniczych oraz w latach późniejszych instruktorów gminnej służby rolnej.

Zniesienie ograniczeń w obrocie ziemią, zmiany na wsi oraz zmiany w systemie planowania i organizacji działania państwowej służby doradczej spowodowały silne ograniczenie działalności oświatowej w szczególności w formach masowych.

Została ona zawieszona między oświatą szkolną a doradztwem rolniczym. Spowodowało to, że do andragogiki nie przeniesiono najnowszych osiągnięć

(6) Cz. Maziarz: Andragogika rolnicza. PWN, Warszawa 1979, s. 353-354

pedagogiki zarówno w sferę teorii, jak i praktyki. Nie dokonano zasadniczej transformacji w sferze celów wychowania społecznego, które zarówno w andragogice ogólnej, jak i rolniczej formułowane były z pozycji istniejącego w Polsce systemu społecznego.

Przechodząc do kwestii końcowej, jaką jest próba odpowiedzi na pytanie o perspektywę tej orientacji należy dokonać jej umocowania w teorii edukacji. Obecnie wyróżnia się dwie podstawowe teorie określone jako *teoria urabiania* i *teoria rozwijania ucznia*⁽⁷⁾. Dotychczasowe działania edukacyjne w rolnictwie w Polsce oparte były głównie o teorię urabiania. Systemy edukacyjne oparte o tę teorię nazywa się tradycyjnymi; klasowo - lekcyjnymi. Idąc dalej wskazanym śladem nowych inspiracji należy szukać w edukacji alternatywnej opartej o teorię rozwijania ucznia. Treści i wskazania praktyczne dla działalności oświatowej w rolnictwie omawiane będą w ostatniej części cyklu, gdzie podjęta będzie próba wskazania perspektywy rozwoju teoretycznych podstaw rolniczego upowszechniania i wynikających z nich implikacji praktycznych.

(7) Por. B. Śliwierski: Edukacja alternatywna. Dylematy teorii i praktyki. IMPULS, Kraków 1992

GRAŻYNA NIEWĘGŁOWSKA
Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
w Warszawie

RACHUNEK KOSZTÓW W GOSPODARSTWIE ROLNYM TYPU RODZINNEGO

Już od wielu lat stykamy się z problemem podejścia do kosztów poniesionych przez rolnika na wyprodukowanie jednostki produktu. Przyjrzyjmy się rachunkom i rodzajom kosztów.

Podstawowe kategorie

Koszty całkowite poniesione na jednostkę produkcji dzielą się na:

- *Koszty zmienne*, których wielkość zależy od rozmiaru produkcji. Należą one do kosztów podstawowych (bezpośrednich), obejmują głównie koszty materiałów produkcyjnych (nasion, nawozów, środków ochrony roślin, najmu siły pociągowej, najmu maszyn i narzędzi, najmu siły roboczej, sznurka do snopowiązałki, ubezpieczenia roślin, paliwa, smarów i olejów do ciągnika i silników, naprawy i konserwacji ciągnika i maszyn używanych tylko w uprawie określonej - rozpatrywanej produkcji. Z kolei w produkcji zwierzęcej są to koszty pozyskania młodych zwierząt do dalszego chowu, koszty pasz treściwych, koszty zmienne pasz objętościowych, koszty leczenia, krycia samic (inseminacji), pracy produkcyjnej, itp. W poszczególnych gospodarstwach mogą występować różne pozycje kosztów zmiennych. Jedno gospodarstwo może np. ponieść koszty związane z siłą roboczą wynajętą do zbioru ziemniaków, podczas gdy inne wynajmie kombajn do tego celu. W produkcji zwierzęcej natomiast jedno gospodarstwo może kupować warchlaki do dalszego chowu a inne produkować warchlaki na miejscu, w gospodarstwie.
- *Koszty stałe*, które są ponoszone niezależnie od wielkości produkcji, ale przy jej wytwarzaniu uczestniczą; stąd też nie ulegają zmianom w krótkim czasie. Koszty te są ponoszone w związku z samym faktem posiadania gospodarstwa, budynków, maszyn, niezależnie od rodzajów produkcji w gospodarstwie. Zaliczamy do nich: koszty remontu budynków, maszyn i narzędzi używanych w różnych gałęziach produkcji, koszty własnej siły pociągowej służącej do wykonywania prac ogólnych (dowóz pasz, wywóz obornika, transport zewnętrzny), czynsze, podatki, ubezpieczenie, amortyzacja sprzętu i budynku (amortyzacja jest tu kosztem specyficznym, gdyż jest on jedynie obliczany, a nie ponoszony). Wyraża on zużycie budynków i maszyn w ciągu roku. Amortyzacja środków trwałych

umożliwia określenie i gromadzenie funduszy potrzebnych do odtworzenia zużytej części majątku produkcyjnego.

W celu obliczenia *marży brutto gospodarstwa*, będącej różnicą między wpływami, które ono uzyskuje a kosztami zmiennymi, należy wyszczególnić wpływy gospodarstwa. Kwoty marży brutto ulegają zmianom zależnie od rozmiarów produkcji roślinnej oraz zwierzęcej i stąd ich nazwa. Marże brutto ulegają zmianie w miarę upływu czasu. Przyczyną są wahania plonów i wydajności jednostkowych zwierząt, zmiany cen produktów, cen środków produkcji, technologii pozyskiwania produktów i związanych z nimi nakładów środków produkcji oraz pracy żywej. Przyczyną wahań kwot marż brutto mogą być też zmiany struktury przychodów. Tam, gdzie np. można sprzedać każdą ilość obornika, wówczas do przychodów uzyskiwanych z produkcji zwierzęcej trzeba wliczyć odpowiedni przychód; analogicznie w produkcji roślinnej - jeśli można sprzedać każdą ilość słomy żytniej, wówczas w przychodach pozyskiwanych z żyta należy uwzględnić odpowiednią pozycję itp.

Dochód całego gospodarstwa można obliczyć odejmując koszty stałe od ogólnej kwoty marży brutto. Do kosztów stałych wliczamy koszty: podatków, ubezpieczeń, oleju napędowego, energii elektrycznej, utrzymania koni, napraw maszyn i budynków, nawożenia gleb nawozami wapniowymi i magnezowymi oraz nawozami organicznymi, rentę płaconą za dzierżawione grunty, koszty obsługi kredytu itp. Do kosztów stałych można też doliczyć koszty kalkulowane, takie jak koszty amortyzacji środków trwałych, oprocentowania zainwestowanego kapitału, koszt własnej siły roboczej rodziny rolnika. Użycie w rachunku tej grupy kosztów wymaga wszakże dodatkowych ustaleń, dotyczących np. stop służących do obliczania kwot amortyzacji, opłaty jednostkowej własnej siły roboczej itp. Te dodatkowe ustalenia są zazwyczaj bardzo dyskusyjne i w związku z tym łatwo jest popełnić błąd, podważający sens rachunku. Pewniej jest stosować w rachunku wyłącznie te pozycje, które mają swą cenę rynkową, czy też wynikają z przepisów podatkowych i innych.

Rachunek kosztów w gospodarstwie

Niech modelem będzie przeprowadzenie kalkulacji kosztów w gospodarstwie posiadającym typową fermę kur niosek, gdzie produktem finalnym są jaja spożywcze. Posłużymy się tu rachunkiem kosztów według cen z II kwartału 1994 r.

Rachunek przeprowadzono dla dwóch wariantów produkcji jaj, które różnią się wynikami techniczno-produkcyjnymi. Jeden wariant obejmuje chów kur w przeciętnym gospodarstwie chłopskim prowadzącym towarową fermę drobiu nieśnego, natomiast w drugim zastosowano dane techniczno-produkcyjne charakterystyczne dla stacji testowych kur niosek towarowych. Produkcja prowadzona jest racjonalnie w typowych kurnikach (budynek o średniej wielkości 1000 m²

powierzchni produkcyjnej, wyposażony w nowoczesne urządzenia, typowe dla produkcji jaj spożywczych).

W obu wariantach technologicznych zastosowano mieszanki pełnoporcjowe, sypkie, standardowe, typu: DKM1, DKM2, DJ (cena DKM1 4900 zł/kg, DKM2 4600 zł/kg, DJ 4300 zł/kg). Przedstawione kalkulacje są wyliczone w/g ceny piskląt 13500 zł/pisklę; ceny jaj spożywczych 2250 zł/jajo; ceny żywca z likwidacji stada 14500 zł/kg żywca.

Wyniki produkcyjne uzyskane w przeciętnej fermie towarowej drobiu nieśnego różnią się od wyników normatywnych, otrzymywanych w stacjach testowych drobiu nieśnego, przy czym oba warianty techniczno-technologiczne mają następującą charakterystykę:

Wyszczególnienie:	Wariant I	Wariant II
liczba kur wstawionych na 1 m ² pow. prod. (szt)	7	9
liczba jaj od 1 nioski (szt)	235	280
długość cyklu prod. (dni)	525	525

Wyniki normatywne uzyskiwane w testowych stacjach drobiu nieśnego są zbliżone do rezultatów osiąganych w krajach o wysokim poziomie produkcji drobiarskiej.

Nasuwa się podstawowe pytanie aktualne dla producenta jaj konsumpcyjnych: czy w dzisiejszych warunkach cenowych opłaca się produkować jaja i jaki należałoby wybrać optymalny model produkcji. Znaczny import tanich jaj do Polski oraz konkurencja jakościowa jaj z gospodarstw drobnotowarowych prowokuje producenta fermowego do produkcji taniej i dobrej jakościowo.

Wyniki obrazujące opłacalność produkcji jaj spożywczych zestawiono w tabelach 1 i 2, przy czym w ramach obu wariantów rozpatrzono dwie wersje:

- 1 - uwzględniając niezbędne nakłady bezpośrednio związane z produkcją,
- 2 - obejmując pełne koszty produkcji, łącznie z kosztami przeprowadzenia pełnego programu profilaktyczno - weterynaryjnego oraz obsługi kredytu, kosztami ubezpieczenia itp.

Wersja pierwsza rachunku opiera się na akceptacji zwiększonego stopnia ryzyka. Założono przy tym, że producent posiada własny kapitał na pokrycie kosztów produkcji.

Wersja druga uwzględnia realia wszystkich producentów zmuszonych do korzystania z kredytu.

Przeprowadzony rachunek kosztów obrazuje nam iż producent zajmujący się w dzisiejszych warunkach produkcją jaj spożywczych uzyskuje zysk w przypadku otrzymywania wyników normatywnych (II wariant techniczno - technologiczny).

Natomiast w warunkach akceptacji zmniejszonego czy też zwiększonego stopnia ryzyka przedstawia się to inaczej w wariancie I (tab.1). W tym wypadku producent otrzymuje dodatni wynik finansowy przy uwzględnieniu niezbędnych nakładów poniesionych na produkcję, a przy uwzględnieniu pełnych kosztów produkcji producent ponosi stratę. Natomiast w przypadku produkcji na stacji testowej i otrzymaniu wyników normatywnych oraz przy zastosowaniu rachunku uwzględniającego tylko koszty bezpośrednio związane z produkcją (przy akceptacji zwiększonego stopnia ryzyka) - produkcja jaj spożywczych jest wysoce opłacalna.

Powyższy wynik - przy otrzymaniu normatywnych wyników produkcyjnych gwarantuje rolnikowi spodziewaną rentowność z prowadzenia fermowej produkcji jaj spożywczych.

Tabela 1

KOSZTY PRODUKCJI JAJ SPOŻYWCZYCH NA PODSTAWIE ŚREDNICH WYNIKÓW
W PRZECIĘTNEJ FERMIE TOWAROWEJ (W MLN ZŁ NA CYKL PRODUKCJI)

Wyszczególnienie	Pełen rachunek kosztów	Rachunek kosztów w oparciu o niezbędne nakłady
Koszty zmienne:		
- pisklęta	110,1	110,1
- pasze	1611,7	1611,7
- opieka wet.	919,1	,0
- transport	264,6	264,6
- energia elektryczna	54,7	54,7
- opał	183,7	183,7
- PZU - drób	9,2	,0
- PZU - pasze	2,5	,0
- oproc.kred.obrot.	172,2	,0
- podatek	36,4	36,4
- robocizna własna	515,4	515,4
SUMA KOSZTÓW ZMIENNYCH	3879,6	3041,2
Koszty stałe:		
- amortyzacja	252,0	,0
- PZU - obowiązkowe	8,2	8,2
- PZU - sprzętu	2,8	,0
- ZUS - roln. i żony	6,1	6,1
- remonty bieżące	70,0	70,0
- inne koszty	5,4	3,5
SUMA KOSZTÓW STAŁYCH	344,6	87,8
SUMA KOSZTÓW OGÓŁEM	4224,2	3129,0
Wpływ ze sprzedaży żywca	238,5	238,5
Wpływ ze sprzedaży jaj	3701,2	3701,2
Wartość produkcji	3939,7	3939,7
MARŻA BRUTTO	60,2	898,6
WYNIK FINANSOWY	-284,5	810,7

Tabela 2

KOSZTY PRODUKCJI JAJ SPOŻYWCZYCH NA PODSTAWIE WYNIKÓW NORMATYWNYCH
UZYSKANYCH W STACJI TESTOWEJ (W MLN ZŁ NA CYKL PRODUKCJI)

Wyszczególnienie	Pełen rachunek kosztów	Rachunek kosztów w oparciu o niezbędne nakłady
Koszty zmienne:		
- pisklęta	141,6	141,6
- pasze	2072,2	2072,2
- opieka wet.	1181,7	,0
- transport	340,2	340,2
- energia elektryczna	70,3	70,3
- opał	236,2	236,2
- PZU - drób	11,8	,0
- PZU - pasze	3,2	,0
- oproc.kred.obrot.	221,4	,0
- podatek	36,8	36,8
- robocizna własna	662,7	662,7
SUMA KOSZTÓW ZMIENNYCH	4978,1	3559,9
Koszty stałe:		
- amortyzacja	252,0	,0
- PZU - obowiązkowe	8,2	8,2
- PZU - sprzętu	2,8	,0
- ZUS - roln. i żony	6,1	6,1
- remonty bieżące	70,0	70,0
- inne koszty	6,2	5,7
SUMA KOSZTÓW STAŁYCH	345,4	90,0
SUMA KOSZTÓW OGÓŁEM	5323,5	3650,0
Wpływ ze sprzedaży żywca	306,7	306,7
Wpływ ze sprzedaży jaj	5670,0	5670,0
Wartość produkcji	5976,7	5976,7
MARŻA BRUTTO	998,6	2416,7
WYNIK FINANSOWY	653,2	2326,7

Powyższy przykład rachunku kosztów został przeprowadzony przy uwzględnieniu pełnych kosztów poniesionych przez producenta. Jeżeli więc czytelnik chciałby znaleźć odpowiedź na pytanie: ile pieniędzy otrzyma w wyniku przeprowadzenia konkretnej działalności produkcji rolnej, powinien przeprowadzić podobny rachunek kosztów.

Przeprowadzenie rachunku kosztów w gospodarstwie jest przydatne do:

- oceny efektów ekonomicznych pozyskiwanych przez gospodarstwo,
- projektowania organizacji i reorganizacji gospodarstwa,
- wyboru technologii produkcji dla określonych warunków,
- oceny projektów inwestycyjnych sporządzanych przy okazji ubiegania się w banku o kredyt.

VERNE W. HOUSE⁽¹⁾

Clemson University - South Carolina (USA)

EKONOMIKA PRODUKCJI MLEKA

Ekonomikę produkcji mleka określa jedno słowo - restrukturyzacja. Restrukturyzacja oznacza, że powstaną większe zakłady mleczarskie i będzie ich mniej. Dotyczy to zarówno mleczarstwa w Stanach Zjednoczonych, jak i w Polsce. Przemysł mleczarski w obydwu tych krajach znajduje się na różnych etapach restrukturyzacji lecz w gruncie rzeczy chodzi o to samo. W moim komentarzu skoncentruję się na tendencjach i alternatywach⁽²⁾.

Po pierwsze przedstawię „Raport” opublikowany w maju br. „Rynek mleka - stan i perspektywy”⁽³⁾. Zawarte są tam dane dotyczące 1993 roku i przewidywania na 1994. Po drugie pokrótce przedstawię kierunki polityki gospodarowania mlekiem USA w oparciu o dwa nowe źródła^(4,5). Po trzecie przedstawię alternatywne rozwiązania polityki w tej dziedzinie w Stanach Zjednoczonych tak, że Państwo będziecie mogli je porównać z możliwościami odpowiednimi dla Polski.

Spojrzenie na problemy polskie

Restrukturyzacja nigdzie nie cieszy się popularnością, ale odbywa się. Często już słyszałem, że polskie mleczarstwo musi się zmienić. „Raport” zawiera dane potwierdzające, że ta zmiana już zachodzi. konsumpcja spadła, chociaż ceny też spadły. W 1993 konsumpcja masła i mleka spadły odpowiednio o 4% i 3,7%. Spadł również eksport chudego mleka w proszku. Jednocześnie Agencja Rynku Rolnego skupiła w 1993 r. dwukrotnie więcej chudego mleka i masła jak w roku poprzednim. Stado krów mlecznych - jak się ocenia - zmniejszyło się z 4,3 mln krów w 1992 do 3,84 miliona w pierwszym kwartale 1994. Jednocześnie zwiększyła się

- (1) .Profesor ekonomiki rolnictwa przebywający w ODR Częstochowa w ramach Polsko-Amerykańskiego Programu Doradztwa Rolniczego.
- (2) Wykład przygotowany na spotkanie z OSM w Krzepicach, Częstochowie, Pajęcznie i Kłobucku, 12-20 lipca 1994
- (3) Smoleński Z., Seremak-Bulge J., Świetlik K., Orzylowska A.: Rynek mleka - stan i perspektywy. Instytut Ekonomiki Rolnictwa i GŻ. Agencja Rynku Rolnego. 1994, 6, 34
- (4) Cropp B. i Stephensen M.: Dairy, draft in process, 1994, 12
- (5) Manchester A., Weimar M., Fallert R.: The USA Dairy Pricing System. Ag Info Blt 695, Economic Research Service, USA Dept of Agriculture. Apr 1994, 11

liczba gospodarstw z obsadą 10 i więcej krów. Ponieważ zwiększyła się także średnia wydajność od krowy, dostawy do spółdzielni mleczarskich spadły tylko o 2%.

Jakie są inne cechy stanu obecnego w Polsce? Wydaje się, że produkcja przesuwana się od masła, śmietany i serów twarogowych do napojów mlecznych i serów twardych. Poprawia się jakość serów. Ceny handlu detalicznego wzrosły bardziej niż ceny skupu mleka od rolników.

Co uczyni polski przemysł mleczarski w 1994 r., gdy przewiduje się obniżenie produkcji mleka o dalsze 2,5%⁽⁶⁾, zmniejszenie liczby krów, oraz zwiększenie wydajności od krowy - występują podobnie jak w roku 1993. Oczekuje się dalszego wzrostu cen produktów mlecznych, lecz mniejszego niż cen innych produktów żywnościowych.

Mleczarstwo w USA

Mleczarstwo w USA ciągle się zmienia. Częściowo dlatego, że dotacje rynkowe są mniejsze niż wzrost kosztów produkcji. Obecnie siły rynkowe determinują ceny na poziomie gospodarstwa. Rząd skupuje tylko masło i dąży do zmniejszenia swoich obciążeń, więc ceny są mniej stabilne. Wielu producentów już wycofało się z mleczarstwa. Od 1982 liczba mleczarni spadła o 42%, zaś liczba krów o 12%.

Restrukturyzacja mleczarstwa Stanów Zjednoczonych wynika z trzech czynników: ekonomiki, technologii przetwórstwa mleka oraz jakości i wymagań zdrowia.

Technologia umożliwia producentom obniżenie kosztów. To zwiększa konkurencyjność. Farmerzy i producenci wprowadzają nowe technologie, aby utrzymać się w branży. Jakość to jest to, czego konsumenci szczególnie wymagają od mleka. Wybierają mleko zdrowe, o dobrym zapachu, ładnie opakowane.

Zdrowie, zgodnie z wyobrażeniami specjalistów od dietetyki, znaczy przede wszystkim mniej tłuszczu - łącznie z tłuszczem mleka. Gdyby amerykańskie krowy produkowały mleko o zawartości tłuszczu do 3,0%, nie byłoby problemu nadwyżki. Niestety, one ciągle dają mleko z 3,7% tłuszczu⁽⁷⁾. Ta mała różnica 0,7% stanowi naprawdę duży problem.

Podobne siły kierują także rozwojem polskiego przemysłu mleczarskiego. Nie można przewidzieć, jakie działania zostaną podjęte w Polsce i oczywiście

(6) .Zmniejszenie to występuje - podobnie jak w 1993 roku - przy spadku liczby krów i jednoczesnym wzroście ich mleczności

(7) Na podst. rozmowy telefonicznej z dr Halem Harrisem, specjalistą ds. polityki gosp. mlekiem USA, Uniwersytetu Clemson, 24 lipca 1994

nie można dać gotowego rozwiązania. Niemniej jednak śledząc przemiany w USA można przedstawić zarys polityki w tej dziedzinie.

Polityka gospodarcza mleczarstwa w USA: alternatywy i ich konsekwencje⁽⁸⁾.

A. Kontynuacja obecnej polityki

Przewidywane konsekwencje:

- zmienne ceny, niepewny i ponad możliwości system pomocy itd.,
- mniej lecz większych mleczarni i przetwórców,
- spadek produkcji w regionach wyżyn środkowo-zachodniej i północno-wschodniej, a w następstwie tego zmniejszenie zatrudnienia, cen ziemi i ograniczenie agrobiznesu,
- konsumenci zyskują z powodu realnej obniżki ceny mleka,
- wzrost troski o środowisko, problemy gospodarki ściekami i wodą,
- obniżenie nadwyżek mleka,
- Obniżenie obciążeń podatnika (koszty programów rządowych).

B. Eliminacja programu pomocy finansowej dla mleczarstwa

Przewidywane konsekwencje:

- obniżenie cen,
- mniej, lecz większych mleczarni i zakładów wyrobów mlecznych,
- spadek produkcji na zachodzie i półn-zachodzie USA,
- nowe technologie mogą wywołać nowe trendy,
- zysk konsumenta,
- podatnicy nie dopłacają.

C. Programy samopomocy: fundowane i administrowane przez przemysł

Przewidywane konsekwencje:

- promocja nowych produktów, nowych badań,
- zakup i dystrybucja produktów,
- kontrola podaży,
- finansowanie przez farmerów,
- ceny mogą być stabilniejsze,
- konsumenci mogą płacić więcej,
- ??.

(8) Cropp i Stephensen, op. cit., str 5-10

D. Zwiększenie roli wspierania cen w kształtowaniu podaży

Przewidywane konsekwencje:

- kierowanie podażą może być dobrowolne lub mandatoryjne,
- możliwość działania „na krótką metę”,
- ceny wyższe i pewniejsze,
- problem limitów na wielkość produkcji - możliwość ich dzierżawy, sprzedaży?,
- struktura mleczarstwa trudna do przewidzenia,
- konsumenci płaciliby więcej,
- obniżenie obciążeń podatnika.

Zmieniająca się rola spółdzielni

Spółdzielnie amerykańskie zwiększyły zakres działania. Ich główny wysiłek przeniósł się z reprezentowania producentów w procesie kształtowania cen. Obecnie skompletowały cały system: zakup, przerób, zagospodarowanie podaży mleka surowego, problemy nadwyżek, organizacja sieci dystrybucji. Spółdzielnie kształtują ceny 82% produkowanego mleka; 80% całego mleka produkują członkowie. Odbiorcy akceptują tę kompleksową obsługę, gdyż umożliwia to obniżenie kosztów zakupu, zmniejsza problemy wynikające z fluktuacji dostaw i zmiennych warunków popytu⁽⁹⁾.

Potrzeba badań naukowych i doradztwa

Spółdzielnie, rząd, konsumenci i producenci, wszyscy potrzebują informacji o możliwościach zmian i ich konsekwencjach w warunkach polskich. Moja jedyna rada to ta, że należy zachęcić uczelnie do badań na temat różnych możliwych rozwiązań i ich konsekwencji.

Szkolenia z tej dziedziny (także w ODR-ach) powinny prowadzić specjaliści z ekonomiki i produkcji mleka w celu propagowania zarówno różnych rozwiązań alternatywnych, jak i możliwych dla Polski konsekwencji. Cytowany „Raport” wyraźnie wskazuje, że Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej może być w tym bardzo pomocny. Pierwszy krok powinien zawierać wykaz alternatywnych rozwiązań, jakie mają być analizowane.

Cieszę się, że mogę być tutaj, w Polsce i pracować w ODR w Częstochowie w ramach Polsko-Amerykańskiego Programu Doradztwa Rolniczego. Wierzę, że postęp w Polsce jest możliwy.

(tłumaczenie: dr hab. Czesław Nowak, Akademia Rolnicza w Krakowie)

(9) Manchester, et. al., cit., 9-10

ROMAN JURGA, WOJCIECH GÓRNIAK
*Centralne Laboratorium Technologii Przetwórstwa i Przechowywania Zboż
w Warszawie*

WSPÓŁPRACA NAUKI Z PRODUCENTAMI I PRZETWÓRCAMI ZBÓŻ

Podstawowymi zadaniami nauki rolniczej jest m.in. upowszechnianie oraz wdrażanie wyników badań własnych oraz organizacja szkoleń. Szczególną potrzebę zarówno w zakresie wdrażania, jak i szkolenia producentów zbóż - rolników oraz przetwórców (tj. zbożowców, paszowców, młynarzy a nawet piekarzy) należy widzieć w zakresie doskonalenia rynku zbożowego oraz jego dostosowania do systemów zachodnich (zwłaszcza UE).

W ostatnich latach z produkcji krajowej zbóż do obrotu rynkowego wchodzi ok. 4,7 mln ton (tj. ok. 18% zbiorów). Pokrycie krajowego zapotrzebowania na przetwory zbożowe w ostatnich latach łączy się z koniecznością przerobu na mąki, kasze i płatki ok 5,8 mln ton zbóż rocznie (w tym ok. 4,2 mln ton pszenicy oraz 1,3 mln ton żyta). Po zniesieniu rządowej kontroli cen i wszelkiego rodzaju subsydiów, pod wpływem różnic między popytem i podażą, a także różnic w cenach środków produkcji, nastąpiło daleko idące (sięgające 60% i więcej) zróżnicowanie międzyregionalne poziomu rynkowych cen zbóż oraz cen płaconych przez główne organizacje skupiające zboża. Zróżnicowanie cen nie zawsze jest jednak związane z jakością skupowanych zbóż, czego główną przyczyną jest brak w kraju zorganizowanego systemu odbioru jakościowego zbóż na wolnym rynku.

Wprowadzenie w 1994 r. przez ARR w skupie interwencyjnym niektórych wyróżników jakościowych do oceny wartości technologicznej ziarna i powiązania jej z ceną ziarna żyta i pszenicy również nie pozwala na wyraźną preferencję jakości za odpowiednio wyższą cenę i nie tworzy systemu oceny. Rolnik powinien w dłuższym okresie czasu wiedzieć, jakie odmiany wysokojakościowe (np. pszenicy) opłaci się uprawiać, gdyż nawet przy uzyskaniu niższych plonów z tych odmian rekompensata cenowa za jakość będzie opłacalna. Powinien również móc przekalkulować, czy uprawa i dostawa ziarna z odmian wysokoplennych - paszowych - mimo niższej ceny - może być w jego warunkach opłacalna. Dlatego też cennik skupu interwencyjnego, będący w dużym zakresie wzorcem dla wolnego rynku, powinien być tak zbudowany, aby istniały odpowiednie dopłaty i potrącenia za poszczególne wyróżniki jakościowe skupowanego ziarna zbóż.

Wdrożenie w Polsce stabilnego i ściśle określonego systemu odbioru jakościowego zbóż powiązanego ze stabilnym systemem cenowym jest warunkiem

podstawowym naszego wejścia do rolnictwa i rynku UE. O tym, jak daleko nam w tym zakresie do UE najlepiej świadczy omawiana (w ogólnych zarysach) organizacja rynku zbożowego w Niemczech. Odpowiednikiem ARR jest BALM - Niemiecki Urząd d/s Organizacji Rynku Rolnego, który prowadzi skup zbóż w ramach interwencji UE na terenach Niemiec (zbiory zbóż w Niemczech wynoszą ok. 37 mln ton, a skup w ramach interwencji wynosi ok. 12 mln ton). BALM nie posiada własnych magazynów zbożowych, lecz korzysta z odpłatnych usług prywatnych, bądź spółdzielczych magazynów i firm przewozowych. Ustalona przez BALM minimalna partia skupowanego zboża to 100 ton, dlatego większość ziarna skupowana jest od organizacji spółdzielczych lub firm, które mogą przygotować jednolitą jakościowo partię ziarna (rynek pierwotny). Skup rozpoczyna się od 1 listopada i może trwać do lipca na podstawie ofert pisemnych (na specjalnych formularzach), w której określono: wielkość oferowanej partii, rodzaj i jakość zboża, rodzaj transportu, miejsce gdzie znajduje się to ziarno oraz magazyn wynajmowany przez BALM, do którego proponowana jest dostawa. Przy dostawie do magazynu obecny jest przedstawiciel BALM, w obecności którego pobierana jest próbka ziarna. Laboratorium przy magazynie określa natychmiast wilgotność, zawartość zanieczyszczeń oraz gęstość ziarna (jeżeli ziarno nie spełnia wymagań w w/w zakresie wogóle nie jest przyjmowane). Dla pszenicy oraz żyta chlebowego (wg deklaracji dostawcy) pobrane próbki (przez próbobiorcę BALM) przesyła się do specjalnego laboratorium BALM, gdzie wykonywana jest w ciągu 30 dni ocena jakości technologicznej zgodnie z metodami czynnościowymi przyjętymi w UE (i określonymi w zarz. nr 1908/84).

Skup interwencyjny w Niemczech odgrywa rolę wzorca dla cen, wymagań jakościowych oraz oceny jakości ziarna skupowanego w ramach wolnego rynku. To krótkie i tylko ogólne omówienie zasad rynku zbożowego w Niemczech w porównaniu do rynku zbożowego w Polsce wskazuje, że nasze wejście do UE wymagać będzie zbudowania od podstaw systemu odbioru jakościowego w powiązaniu ze stymulacją cenową na rynku zbóż. Wymagać będzie również dostosowania producentów zbóż do określonych wymagań organizacyjnych, technicznych i jakościowych tego rynku. Podstawowym warunkiem powodzenia jest edukacja w rolnictwie i przetwórstwie zbóż. Należy zaznaczyć, że Centralne Laboratorium Technologii Przetwórstwa i Przechowywania Zbóż wykonało szeroką pracę, w której przedstawiono funkcjonowanie omawianego systemu w Polsce i w UE w zakresie ziarna pszenicy.

Końcowym etapem pracy było przedstawienie propozycji systemu odbioru jakościowego ziarna pszenicy w dopasowaniu do warunków rynku zbożowego w Polsce. Problemem tym zajmujemy się w dalszym ciągu. Dlatego też, Centralne Laboratorium Technologii Przetwórstwa i Przechowywania Zbóż w Warszawie uznało za swój podstawowy obowiązek stałe prowadzenie szkoleń w w/w

zakresie. Opracowaliśmy propozycję programu takich szkoleń, które powinny być prowadzone w systemie doradztwa rolniczego. Wspólne wykorzystanie bazy technicznej, laboratoryjnej i doświadczeń ODR i CLTPiPZbóż do przeprowadzenia takich szkoleń powinno zoptymalizować ich efektywność. Szkoleniem powinni być objęci: producenci zboża, młynarze, paszowcy, zbożowcy (handel zbożem), piekarze z terenu działania danego ODR. Praktycznie chcielibyśmy w ciągu 2 lat zorganizować takie 2-dniowe szkolenie w każdym z ODR. Dla wybranych ODR przewidujemy 1-dniowe szkolenie pokazowe, praktyczne na urządzeniach i aparaturze w siedzibie CLTPiPZbóż.

Odpowiedni wniosek o sfinansowanie tych szkoleń skierowaliśmy na początku br. do Ministerstwa Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej. Liczymy, że zarówno zainteresowane ODR-y jak i CLTPiPZbóż środki takie otrzyma, co pozwoli na uruchomienie systemu edukacji w zakresie organizacji i systemu odbioru jakościowego zbóż w Polsce.

ANDRZEJ HOLEWIŃSKI
*Instytut Sadownictwa i Kwiaciarstwa
w Skierniewicach*

KOOPERACJE PRODUCENTÓW OWOCÓW W KANADZIE

W związku z dużym zróżnicowaniem upraw ogrodnich w Kanadzie organizacje producentów nie obejmują całego kraju, a związane są z Prowincjami. Jednakże istnieje duże podobieństwo w generalnych założeniach i kierunkach działania tych organizacji w różnych rejonach kraju.

W prowincji Ontario, o największej produkcji sadowniczej w Kanadzie w rolnictwie działają 23 organizacje rolników. Działają one w oparciu o akty prawne wydane i nowelizowane przez rząd prowincji Ontario. Zadania tych organizacji obejmują:

1. stabilizację cen sprzedaży produktów rolnych w stosunku do kosztów produkcji,
2. zabezpieczenie ciągłej podaży produktów rolnych,
3. stymulowanie bardziej skutecznego systemu marketingowego.

Sześć poważnych organizacji negocjuje cenę z przedsiębiorstwami przetwórczymi, 10 organizacji ustala cenę po ocenie sytuacji marketingowej w konsultacji z kupcami, a 7 organizacji negocjuje i ustala ceny w oparciu o regulacje produkcji i notowań giełdowych zabezpieczających prawidłowy bilans pomiędzy popytem i podażą. W sadownictwie do pierwszej grupy należy Grape Growers Marketing Board (Proccesing), a do drugiej Tonder Fruit Producers Marketing Board (brzoskwinie, grusze, śliwy, wiśnie i czereśnie), Fresh Grape Growers Marketing Board i Apple Marketing Commision. Każda z wymienionych organizacji działa w oparciu o ustalony przez siebie akt prawny.

Grape Growers Marketing Board (Proccesing) skupia obecnie obowiązkowo wszystkich plantatorów uprawy winorośli dla przetwórstwa w liczbie 602 osoby. Do zadań organizacji należy:

1. Negocjowanie ceny i ustalanie terminów i warunków sprzedaży winogron do licencjonowanych przetwórczy w Ontario,
2. Zawieranie przez kupującego bezpośredniego kontaktu z producentem i przekazanie mu zapłaty czekiem z odpisem do organizacji jako składki,

3. Promocja sprzedaży win i soków winogronowych wyprodukowanych w Ontario.

Tender Fruit Producers' Marketing Boord skupia obowiązkowo wszystkich producentów grusz, brzoskwiń, wiśni, śliw i czereśni w liczbie około 1000 osób. Głównymi zadaniami organizacji są:

1. Ustalanie ceny, terminów i warunków sprzedaży owoców do przetwórci i na świeży rynek,
2. Zawieranie przez przetwórców kontraktów bezpośrednio z indywidualnymi producentami i płacenie im czekiem z odpisem na składkę do organizacji,
3. Promocja konsumpcji świeżych i przetworzonych owoców pestkowych.

Obydwie powyżej przedstawione organizacje mieszczą się we wspólnym budynku i mają wspólne biuro. Do organizacji muszą należeć wszyscy producenci, ponieważ rząd zgodził się na ich powstanie jeżeli będzie do nich należało więcej niż 50% producentów. Producenci w różnych rejonach Ontario wybierają na zebraniach swoich przedstawicieli tworzących 35 osobowy Komitet. Komitet wybiera spośród reprezentacji organizacji owoców pestkowych 9 dyrektorów, prezesa i wiceprezesa. Wybory odbywają się raz na rok. Każdy członek organizacji płaci składkę w wysokości 1,7% wartości sprzedanego produktu lub przychodu. Biuro organizacji obsługuje dwóch dyrektorów, dwóch asystentów dyrektora i pracownicy biurowi. Organizacje wybierają komitet promocyjny, który zajmuje się promocją produktów głównie za pośrednictwem telewizji, radia, broszur, prasy fachowej, gazet, ulotek, pokazów i demonstracji, festiwali. Na promocję przeznaczają się 25-30% składek. Obydwie organizacje bardzo ściśle współpracują z instruktorami i stacjami doświadczalnymi, częściowo finansując badania korzystne dla rozwoju produkcji owoców.

Fresh Grape Growers' Marketing Boord jest niedużą organizacją Ontario skupiającą producentów winogron do spożycia w stanie świeżym. Zadaniami tej organizacji są:

1. Ustalenie ceny, terminów i warunków sprzedaży owoców winogron na spożycie w stanie świeżym,
2. Prowadzenie sprzedaży przez wybranych pośredników,
3. Promocja spożycia świeżych winogron.

Apple Marketing Commision jest organizacją producentów jabłek na spożycie w stanie świeżym i przetworzonym. Do podstawowych zadań organizacji należy:

1. Ustalenie ceny dla hurtowych i detalicznych kupców,

2. Wyszukiwanie najlepszych kupców krajowych i zagranicznych,
3. Gromadzenie licencyjnych składek od producentów na podstawie powierzchni ich sadu,
4. Rozwiązywanie generalnych problemów związanych z wyposażeniem gospodarstw w maszyny, urządzenia chłodnicze i opakowania.

Organizacją kieruje komitet składający się wyłącznie z producentów. Kieruje nim prezes i dyrektor techniczny. Obrady generalne Komitetu odbywają się dwa razy w roku, w lecie i zimą. Na letnim posiedzeniu przez zbiorom jabłek dyskutuje się problemy doboru kupców, możliwości uzyskania dobrych cen na owoce, organizację sprzedaży i promocję produktów (opakowania, etykiety, plakaty, audycje telewizyjne i radiowe). Ponadto członkowie komitetu wysłuchują referatów o najnowszych wynikach badań, odwiedzają gospodarstwa stacji doświadczalnych i przodujących producentów, dyskutując nad możliwościami wprowadzenia innowacji do praktyki.

Innym typem organizacji producentów jest **Norfolk Fruit Growers Association**, która została powołana w 1906 r. Stanowi ona dobry przykład organizacji rejonowej producentów skupionej wokół dużej chłodni na owoce. W organizacji jest obecnie 36 aktywnych członków (producentów - udziałowców), którzy odstawiają swoje jabłka i gruszki do chłodni. Członkiem można zostać po 3 latach po odpowiedniej wpłacie i sprawdzeniu przez Zarząd jakości i nowoczesności produkcji.

Zarząd prowadzący organizację składa się z dyrektora, wicedyrektora, głównego menadżera i głównego kontrolera jakości, oraz stałego personelu biurowego, laboratoryjnego i przechowalniczego.

Ponadto skup jabłek i gruszek obejmuje około 1000 sadowników mających sady ponad 1500 ha, zlokalizowane do około 25 km od chłodni. W gospodarstwach tych dzięki pomocy producentów-udziałowców wprowadzane są nowoczesne metody produkcji (np. 95% drzew jest uprawianych na karłowatych podkładkach).

Budynki organizacji zajmują 1,5 ha, w których można równocześnie przechowywać 20.000 ton jabłek, w tym 2.400 w zwykłej przechowalni, 5.200 w chłodni i 13.200 w chłodni z kontrolowaną atmosferą. Chłodnia jest wyposażona w skomputeryzowaną linię do sortowania i pakowania jabłek o wydajności 12 ton na godzinę.

Wszyscy członkowie muszą dostarczyć owoce do laboratorium w celu przeprowadzenia próby ich dojrzałości. Przeprowadzona jest kontrola pozostałości i występowania chorób i szkodników. Po przywiezieniu jabłek na każde 12 skrzyniopalet, w dwóch sprawdzana jest próba 4 kg. Kontrola umożliwia

dokładne ustalenie jakości przywiezionych owoców, od której uzależniona jest cena jaką otrzyma producent. Wszystkie owoce są przyjmowane, ponieważ część idzie na własny przerób. Na każdej skrzyni znajduje się etykieta z nazwiskiem, datą zbioru, adresem gospodarstwa i numerem bloku w sadzie.

Owoce sprzedawane są w Kanadzie, USA, Anglii i innych krajach EWG. Część owoców, obejmująca około 20% produkcji sprzedawana jest na przetwórstwo, a część jest sprzedawana we własnym promocyjnym sklepie zlokalizowanym przy chłodni.

Członkowie organizacji odbywają spotkania informacyjne, wycieczki i znajdują się pod całodzienną opieką instruktora, a w miarę potrzeb pracownika naukowego i rządowej stacji doświadczalnej.

W Polsce odczuwa się obecnie ogromną potrzebę powstawania organizacji producentów. Inicjatywa musi należeć do producentów i nikt ich w tym nie zastąpi. Placówki naukowe, akademie rolnicze, organizacje społeczne mogą być tylko pomocne we wskazaniu najważniejszych założeń organizacyjnych związanych z powstaniem kooperacji producentów. Spośród omówionych organizacji producentów w Kanadzie z pewnością można czerpać wzory z wszystkich, ale za najbardziej przydatne dla naszych warunków należy uznać Apple Marketing Commission i Norfolk Fruit Growers Association. Zdaniem ekspertów kanadyjskich - odwiedzających główne rejony sadownicze w grójeckim, tarnobrzeskim, nowosądeckim i rzeszowskim - istnieje duża potencjalna możliwość powstania lokalnych organizacji producentów skupionych przy dużych chłodniach i pakowniach według wzorów kanadyjskich.

Z PRACY DORADCZEJ

ANNA PABICH

*Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie
Oddział w Poznaniu*

INFORMATOR O WYNIKACH BADAŃ NAUKOWYCH PRZEZNACZONYCH DO UPOWSZECHNIANIA - ANALIZA POTRZEB

Przepływ informacji między nauką a praktyką może przebiegać różnymi drogami. Jedną z nich jest opracowany w Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie drugi „Informator o wynikach badań naukowych przeznaczonych do upowszechniania - '94”.

Powstał on w oparciu o informacje dotyczące wyników badań zakończonych w 1993 r. a przeznaczonych do upowszechniania w praktyce rolniczej, nadesłane przez instytuty branżowe, jednostki badawczo-rozwojowe resortu rolnictwa, akademie rolnicze i inne.

Informator ten skierowany był do doradców wszystkich Ośrodków Doradztwa Rolniczego. W każdym egzemplarzu zamieszczono ankietę z wyszczególnionymi tematami badań z prośbą o wpisanie:

- zapotrzebowania na materiały informacyjno-szkoleniowe z podaniem rodzaju materiału i potrzebnej liczby egzemplarzy,
- potrzeb szkoleniowych dla doradców z danego tematu.

Przeprowadzona analiza potrzeb⁽¹⁾ była próbą znalezienia odpowiedzi na pytanie: na które, spośród zgłoszonych tematów upowszechnieniowych istnieje w Ośrodkach Doradztwa Rolniczego największe zapotrzebowanie na:

- instrukcje wdrożeniowe,
- ulotki,

(1) Informator o wynikach badań naukowych przeznaczonych do upowszechniania '94 - analiza potrzeb. CDiEwR Poznań

- materiały szkoleniowe,
- szkolenia kadry ODR?

Tematy do tegorocznego Informatora o wynikach badań przeznaczonych do upowszechniania zgłosiło 26 jednostek, w tym:

- 16 instytutów resortowych,
- 4 centralne ośrodki, laboratoria, zakłady badawcze,
- 6 uczelni rolniczych (Kraków, Lublin, Olsztyn, Poznań, Siedlce, Warszawa)

Ogółem zgromadzono 349 tematów, które zamieszczono w 5 niezależnych wydawnictwach zawierających:

– produkcja roślinna	133 tematy
– produkcja zwierzęca	73 tematy
– ogrodnictwo	72 tematy
– ekonomika rolnictwa i socjologia wsi	49 tematów
– przetwórstwo rolno-spożywcze	22 tematy
ogółem	349 tematów

Liczba nadesłanych tematów z poszczególnych jednostek badawczych jest dość zróżnicowana i wynosi od 1 do 48.

Najwięcej do Informatora nadesłały:

– Instytut Sadownictwa i Kwiaciarstwa	48 tematów,
– Instytut Zootechniki	36 tematów,
– Akademia Rolniczo-Techniczna Olsztyn	34 tematy.

W porównaniu z ubiegłorocznym informatorem nastąpił wzrost liczby zamieszczonych tematów ze 144 do 349 oraz podwojenie liczby instytucji nadsyłających.

Na ankietę zamieszczoną w Informatorze dotyczącą zapotrzebowania na materiały informacyjne i szkolenia, odpowiedzi udzieliło 31 ODR.

Analiza materiału ankietowego wskazuje na największe zainteresowanie, spośród proponowanych form upowszechniania - ulotką.

ZAPOTRZEBOWANIE ODR NA MATERIAŁY INFORMACYJNE I SZKOLENIA.

Dział produkcji	instrukcja wdroż.	ulotka	materiał szkoleniowy	szkolenie
	liczba egzemplarzy			liczba osób
prod. roślinna	3470	53813	1598	228
prod. zwierzęca	2610	27356	1527	417
ogrodnictwo	756	7705	1174	287
ekonomika rolnictwa i socjologia wsi	405	6076	832	918
przetwórstwo rolno-spożywcze	370	2059	414	142
ogółem	7611	97009	5545	1992

Specyfika instrukcji wdrożeniowej i materiałów szkoleniowych przeznaczonych raczej tylko dla doradców wpływa na mniejsze zainteresowanie tymi formami.

Zróżnicowanie ilościowe zapotrzebowanie między poszczególnymi działaniami wynika między innymi również z różnej liczby tematów zamieszczonych w poszczególnych działach.

INSTRUKCJA WDROŻENIOWA

Zainteresowanie instrukcjami wdrożeniowymi jest ponad 10-krotnie mniejsze niż ulotkami, co wydaje się rzeczą zrozumiałą, gdyż służą głównie pracy doradcom w odróżnieniu od ulotki przeznaczonej dla szerszego odbiorcy.

Spośród 15 tematów instrukcji wdrożeniowych, o największym zainteresowaniu:

- 11 dotyczy postępu w technologiach produkcji zwierzęcej, a dokładniej problematyki żywieniowej,
- 2 ekonomiki (rachunkowość rolna, metody kalkulacji),
- 2 produkcji roślinnej, a ściślej zielarskiej.

W dalszej kolejności znajdują się zagadnienia nowych odmian i ochrony roślin.

Tematyka postępu w technologiach produkcji zwierzęcej dotyczy:

- produkcji kiszzonek z mieszanek zbożowo-strączkowych (4 tematy)
- wpływu dodatków żywieniowych na wydajność zwierząt, (3 tematy),
- krzyżowania towarowego świń, (2 tematy).

Poza tematami technologicznymi wyróżnić należy tematykę zagadnień ekonomicznych dotyczących:

- metodyki kalkulacji kosztów produkcji roślinnej i zwierzęcej,
- systemu rachunkowości rolnej zaproponowanego przez IERiGŻ.

ULOTKA

Tematy ulotek o największym zainteresowaniu zaproponowały:

- Instytut Zootechniki - Balice	9 tematów,
- ART Olsztyn	8 tematów,
- Instytut Ziemiaka - Bonin	8 tematów,
- IHAR - Radzików	7 tematów,
- IOR - Poznań	4 tematy
- IUNG - Puławy	4 tematy.

Spośród pierwszych 50 tematów:

- 35 dotyczy produkcji roślinnej,
- 15 dotyczy produkcji zwierzęcej.

Tematy te w zasadzie związane są z technologią produkcji. Trzy z nich:

- minimalizacja kosztów produkcji przez technologię,
- czynniki opłacalności produkcji zwierzęcej,

– zasady zwiększania opłacalności produkcji ziemniaków, opracowane w Instytucie Zootechniki i Instytucie Ziemniaka poruszają zagadnienia ekonomiki.

Często zdarza się, że zagadnienia o największym zainteresowaniu proponowane są przez wiele jednostek w podobnym sformułowaniu. Biorąc pod uwagę 349 tematów, najczęściej powtarzają się zagadnienia:

- łącznego stosowania agrochemikaliów (ART Olsztyn, IOR),
- krzyżowania towarowego (ART Olsztyn, Instytut Zootechniki),
- produkcji ziemniaka i zbóż.

W produkcji roślinnej są to tematy związane z:

- ochroną roślin - 12 tematów zaproponowanych przez: IOR, Instytut Ziemniaka, AR Poznań, ART Olsztyn, dotyczą one:
 - łącznego stosowania agrochemikaliów (5 tematów),
 - aktualizacji programów ochrony roślin
- produkcją zbóż - 11 tematów - IHAR, IUNG, AR Poznań, w tym:
 - jęczmień, mieszanki jęczmienia - 5 tematów
 - pszenica ozima - 3 tematy
- produkcją ziemniaków - 10 tematów - Instytut Ziemniaka, IUNG, ART Olsztyn, AR Kraków, dotyczą one:
 - produkcji integrowanej,
 - wprowadzania nowych odmian,
 - przechowywalnictwa.

W produkcji zwierzęcej tematy o największym zainteresowaniu dotyczą w kolejności:

- krzyżowania towarowego (trzody chlewnej, bydła, owiec) 4 tematy
- żywienia zwierząt - 9 tematów - (dawki pokarmowe, sporządzanie pasz, dodatki pokarmowe),
- opasu młodego bydła - 3 tematy.

Wśród 50 tematów o największym zainteresowaniu ulotką brak tematów z pozostałych działów produkcji: ogrodnictwa, ekonomiki i socjologii wsi oraz przetwórstwa rolno-spożywczego.

MATERIAŁY SZKOLENIOWE

Materiały szkoleniowe z myślą o doradcy jako głównym odbiorcy, znajdują pod względem liczby egzemplarzy podobne zainteresowanie jak instrukcja wdrożenia.

Tylko powyżej 100 zamawianych egzemplarzy zgłoszono na 13 spośród 349 tematów.

Pod względem tematycznym można stwierdzić różnice w porównaniu do ulotki i instrukcji wdrożeniowej. Większe zainteresowanie znajdują tematy dotyczące:

- produkcji owiec (5 tematów)
- technologii produkcji warzywniczej,
- produkcji sadowniczej i kwiaciarskiej,
- przetwórstwa rolno-spożywczego.

Uwagę należy zwrócić na spore zainteresowanie w formie materiałów szkoleniowych tematami ekologicznymi:

- zagospodarowanie odchodów zwierzęcych (IBMER),
- produkcja ziemniaków przy ograniczonym zastosowaniu środków chemicznych (Instytut Ziemniaka).

SZKOLENIA

Spośród proponowanych form upowszechniania nowości, szkolenia mają najmniejsze zainteresowanie. Wynika to być może ze zbyt wąskich propozycji tematycznych, które pojedynczo nie stanowią 2-3 dniowego szkolenia oraz kosztów związanych z delegowaniem pracownika.

Ogółem chęć uczestniczenia w szkoleniach zgłosiło ponad 1990 osób na 5075⁽²⁾ zatrudnionych w ODR doradców.

Spośród 349 tematów upowszechnieniowych tylko na 27 zgłosiło się więcej niż 20 osób.

W tematyce szkoleniowej nie znalazły zainteresowania zagadnienia związane z upowszechnianiem nowych odmian, bo te prawdopodobnie docierają do odbiorcy poprzez ulotki.

Największe zapotrzebowanie dotyczy zagadnień ekonomiki i socjologii wsi. Wśród nich dominują propozycje Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa (8 na 27 tematów) skupiające się wokół:

- szans i zagrożeń w świetle stowarzyszenia z EWG,
- założeń polityki rolnej,
- procesów dostosowawczych do zmieniającej się sytuacji,
- aktywizacji obszarów wiejskich.

Tematyka Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej (3 tematy) dotyczy wyników ekonomicznych i prognoz rynków podstawowych artykułów rolno-spożywczych.

(2) IStan z lutego 1994 r. wg Jednostki Koordynacyjnej.

Wśród tematów szkoleniowych o większym zainteresowaniu znajdują się również propozycje Instytutu Sadownictwa i Kwiaciarstwa (4 tematy) związane z:

- ochroną roślin,
- pszczelnictwem.

Spośród tematów przetwórstwa rolno-spożywczego dominują zagadnienia:

- przedsiębiorczości - zakładanie małych ubojni i masarni, zaproponowane przez Instytut Maszyn Spożywczych,
- problematyki jakości zbóż Centralnego Laboratorium Technologii Przetwórstwa i Przechowywania Zbóż, oraz Zakładu Badawczego Przemysłu Piekarskiego.

Powyższa analiza nie ma może w pełni charakteru dokumentacyjnego, bowiem zawiera syntezę potrzeb zgłoszonych przez 31 ODR. Można jednak na jej podstawie wnioskować o kierunkach (obszarach) zróżnicowanego zainteresowania ODR współpracą z nauką w zakresie formy i treści proponowanej tematyki upowszechnieniowej. Może być ona również przydatna w planowaniu kierunków i form współpracy nauki i Ośrodków Doradztwa Rolniczego.

EUGENIUSZ KAROL CHYŁEK
*Departament Nauki Oświaty i Techniki
Ministerstwo Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
w Warszawie*

POLSKO-AMERYKAŃSKI PROGRAM DORADZTWA - DOTYCHCZASOWA DZIAŁALNOŚĆ I OSIĄGNIĘCIA

Polsko-Amerykański Program Doradztwa Rolniczego realizowany na podstawie porozumienia zawartego między polskim MRiGŻ oraz amerykańskim MR rozpoczął swą działalność w 1991 r. Głównym celem powołania Programu była praca na rzecz „podnoszenia poziomu życia polskich rolników i konsumentów poprzez promocję silnego ekonomicznie i efektywnego, prywatnego sektora rolnictwa”. Droga do osiągnięcia tego celu jest systematyczny rozwój doradztwa rolniczego.

Pracami Programu współpracującego z zespołem doradztwa Departamentu Nauki Oświaty i Techniki kieruje dr John Ragland. Grupa doradców amerykańskich obsługujących program poza bezpośrednią współpracą z departamentalnym zespołem doradztwa współpracuje z Krajową Radą Doradztwa Rolniczego oraz Społecznymi Radami Doradztwa Rolniczego pracującymi przy ODR. Ponadto grupa ta współpracuje z zespołami wojewódzkimi inicjując i współrealizując przedsięwzięcia o zasięgu makroregionalnym lub krajowym. Bezspornie, do największych osiągnięć Programu należy zaliczyć inicjatywę bezpośredniej współpracy doradców amerykańskich z pracownikami ODR. Działalność 2-osobowych zespołów doradców amerykańskich, przez okres 6-ciu miesięcy, w środowisku działania poszczególnych ODR-ów, przyczynia się do bardzo dużej aktywizacji środowiska. Wspólnymi siłami, bardzo często przy dużym zaangażowaniu (także poza normatywnym czasem pracy), zorganizowano wiele szkoleń z zakresu ekonomiki i marketingu, kalkulacji i rachunkowości w gospodarstwie rolniczym, metodyki doradztwa, współpracy z młodzieżą na wsi, zarządzania gospodarstwem rolnym, rozwijania umiejętności podejmowania decyzji, rozwoju turystyki wiejskiej, planowania i sporządzania „biznes-planów”, wykorzystania komputerów w pracy doradczej, uwzględniania zasad ekologii w prowadzeniu gospodarstwa rolnego, tworzenia i zarządzania małymi przedsiębiorstwami rolnymi, współpracy ze Społeczną Radą Doradztwa. Dotychczas 2-osobowe zespoły przebywały w 31 województwach. Wybór właśnie tych województw nie był przypadkowy. Poprzedzony był on każdorazowo dokładną analizą potrzeb, którą dokonywano również w porozumieniu z odpowiednim Urzędem Wojewódzkim oraz zainteresowanym ODR. Ostateczne decyzje podejmo-

wane były na szczeblu podsekretarza stanu w MRiGŻ, przy uwzględnieniu możliwości najbardziej efektywnego sposobu przeniesienia doświadczeń pracy doradczej stosowanej przez amerykańskich doradców.

Ważnym elementem pracy doradców amerykańskich jest wykorzystanie niekonwencjonalnych metodyk we współpracy zarówno z doradcami, jak i rolnikami, dzięki którym uzyskano bardzo dobre efekty w procesach szkoleniowo-edukacyjnych oraz upowszechnieniowych. Te formy działań Programu i pracujących w nim doradców przyczyniły się do transformacji nastawienia rolników wobec doradztwa, którzy postrzegają dzisiaj doradztwo jako ważny i trwały element życia wsi, pracy w rolnictwie i gospodarce żywnościowej.

W okresie tych kilku lat pracy Polsko-Amerykańskiego Programu Doradztwa nastąpiła - przy współpracy Departamentu Nauki Oświaty i Techniki MRiGŻ - aktywizacja środowisk naukowych i edukacyjnych skupionych w jednostkach naukowo-rozwojowych, uczelniach rolniczych, a także szkołach rolniczych na rzecz doradztwa rolniczego, a za jego pośrednictwem oraz przy jego współudziale także na rzecz ostatecznego odbiorcy. Odbiorcą tym jest rolnik oczekujący na nowoczesne i efektywne metody produkcji i organizacji w gospodarstwie rolnym, które w warunkach gospodarki rynkowej poddawane jest ciągłej weryfikacji, takiej jak każde inne przedsiębiorstwo na rynku producenta.

Przeszkoleni pracownicy ODR - przy współudziale doradców amerykańskich, specjalizujący się w zagadnieniach ekonomicznych - wykonali około 25 tys. biznes planów dla rolników i firm, z których około 30% banki przyjęły do obsługi finansowej udzielając kredytów na ich restrukturyzację i modernizację. Ważnym elementem pracy doradców przygotowujących biznes-plany było to, co aktualnie staje się coraz bardziej powszechne, że biznes plany wykonane są dla przedsięwzięć z tzw. otoczenia rolnictwa, a więc zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego, przechowalni produktów rolnych czy firm zaopatrujących rolnictwo lub świadczących usługi na rzecz rolnictwa.

Polsko-Amerykański Program Doradztwa przyczynił się w znaczący sposób do aktywizacji środowiska wiejskiego, zwłaszcza jego młodzieży. Ponad połowa ODR doceniając wagę właściwego przygotowania młodzieży do życia w środowisku wiejskim wprowadziła nowe formy pracy z przyszłym pokoleniem rolników i animatorów życia na wsi, zakładając lub współorganizując tzw. kluby 4-H. W efekcie kontaktu doradztwa ze środowiskiem młodzieży wiejskiej ze środków przeznaczonych na realizację Programu zabezpieczono wyposażenie sal komputerowych dla 14 szkół rolniczych, znacznie przyczyniając się do podniesienia poziomu edukacyjnego. Dzięki tej inicjatywie, a także wspomaganie działalności Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie w zakresie wykorzystania kompu-

terów w pracy na rzecz rolnictwa, proces integracji ze Wspólnotą Europejską - jaki nas czeka - będzie łatwiejszy dla tej, tak ważnej gałęzi naszej gospodarki.

Działalność Programu przyczyniła się również do powstania sześciu Centrów Planowania Działalności Gospodarczej, w których realizowane są szkolenia zarówno dla rolników, jak i dla doradców rolnych oraz nauczycieli średnich szkół rolniczych, pracowników banków obsługujących rolników i przedsiębiorców rolnych, a także przedstawicieli przedsiębiorstw działających w otoczeniu rolnictwa.

Dzięki środkom finansowym przeznaczonym na realizację Programu, w formie dofinansowania, prowadzone były również prace szkoleniowo-edukacyjne i upowszechniceniowe w obszarze rolnictwa i środowiska wiejskiego. Ważnym elementem tej formy wspierania doradztwa rolniczego było to, że dofinansowanie realizowanych tematów zsynchronizowane było z kierunkami zadań z zakresu doradztwa ustalonymi do realizacji przez MRiGŻ.

Pomoc, jaka została udzielona przez przedstawicieli strony amerykańskiej polskiemu doradztwu pozwoliła na dokonanie przedsięwzięcia, które wydawało się w tak krótkim czasie niemożliwe do realizacji. Przemiana systemu doradztwa w Polsce spowodowała trwałe i korzystne zmiany nie tylko w samym rolnictwie, ale także w jego najbliższym otoczeniu, a zwłaszcza w mentalności odbiorcy, dla którego cały system doradztwa pracuje.

Niezależnie od korzyści jakie uzyskali dzięki obecności Polsko-Amerykańskiego Programu Doradztwa polscy rolnicy, doradcy i ludzie związani z środowiskiem wiejskim - faktem niezaprzeczalnym jest również i to, że nie mniej istotne i ważne korzyści uzyskali doradcy amerykańscy. Przyjeżdżając do Polski mieli okazję zapoznać się w sposób bezpośredni z procesem transformacji gospodarki i polityki naszego państwa, a przede wszystkim pracując w ODR mieli okazję być obserwatorami budowy nowego systemu doradztwa, uczestnicząc jednocześnie w jego tworzeniu. Ta wiedza i praktyka uzyskana w Polsce pozwoliła im nie tylko na poszerzenie umiejętności, ale także podwyższenie kwalifikacji, jakie wymagane są od ekspertów współpracujących z agendami rządowymi i organizacjami międzynarodowymi wspierającymi przemiany demokratyczne w państwach Europy centralnej i wschodniej.

Istotną - nie tylko moim zdaniem - korzyścią, dla wszystkich uczestników Programu są więzi przyjacielskie jakie niejednokrotnie zostały zawiązane między poszczególnymi osobami, a także rodzinami. Ten osobisty dla wielu uczestników realizowanego Programu wątek pozostanie trwałym dodatkowym elementem jego obecności w Polsce. Obecność i realizacja Polsko-Amerykańskiego Programu Doradztwa przewidywana jest do końca 1995 roku; planuje się jednak podjęcie starań by Program ten został przedłużony, co przyczyni się do jeszcze lepszego i pełniejszego rozwoju systemu doradztwa w Polsce dla dobra rolnictwa i wsi polskiej.

ROMUALD IIJAIN
Ośrodek Doradztwa Rolniczego
w Marszewie

ORGANIZACJA I PROWADZENIE KLUBÓW ROLNIKA (KR) W WOJEWÓDZTWIE KALISKIM

Cel organizacji Klubów:

1. Kształcenie i dokształcanie zawodowe,
2. Prowadzenie działalności gospodarczej,
3. Prowadzenie działalności społeczno-użytkowej,
4. Prowadzenie działalności kulturalnej.

Zasady organizacji Klubów

Kluby organizowane są w większych lub w kilku sąsiadujących wsiach. Skupiają młodych rolników prowadzących gospodarstwa rolne samodzielnie, lub wspólnie z rodzicami.

Klub zrzesza minimum 10 osób (10-40). Potwierdzeniem - dokumentem założenia Klubu jest lista uczestników (imię i nazwisko, data i miejsce urodzenia, wykształcenie ogólne i zawodowe, areał gospodarstwa, prowadzenie samodzielnie lub z rodzicami, podpis uczestnika). Klub rejestruje ODR. Kluby są formą wieloletnią i mogą ulec rozwiązaniu na życzenie uczestników, lub po wykonaniu określonego programu.

Zadania ODR przy organizacji i prowadzeniu Klubów

ODR udziela bezpośredniej pomocy w organizacji i działalności merytorycznej przy udziale wyznaczonego opiekuna i innych pracowników poprzez:

1. Prowadzenie szkoleń pogadankowych i samokształcenia grupowego,
2. Udzielanie pomocy w szkoleniu praktycznym i działalności gospodarczej przy zakupie materiału siewnego, sadzeniakowego i hodowlanego, organizacji lustracji, pokazów, demonstracji wdrożeń nowych technologii, doradztwa komputerowego oraz ekonomiki produkcji zwierzęcej i roślinnej,
3. Pomoc w zarządzaniu gospodarstwem i w marketingu w wytypowanych Klubach lub gospodarstwach,

4. Doradztwo w obowiązujących przepisach prawnych dotyczących funkcjonowania gospodarstwa,
5. Wykonywanie analiz chemicznych pasz i gleb,
6. Prowadzenie analiz komputerowych dotyczących technologii produkcji roślinnej, zwierzęcej oraz ekonomiki gospodarstwa,
7. Inną pomoc ustaloną pomiędzy ODR i Klubem.

Zadania opiekuna Klubu:

1. Zapoznanie uczestników z celami działalności Klubu,
2. Ustalenie założeń programowych i opracowanie planu pracy,
3. Wszechstronna pomoc i inicjowanie pracy Klubu i udzielanie wskazówek w wykonywaniu zadań produkcyjnych, szkoleniowych, społecznych i kulturalnych,
4. Współorganizacja i prowadzenie zajęć szkoleniowych w Klubie,
5. Organizacja doradztwa ekonomicznego dla gospodarstw - uczestników KR ,
6. Kontrola prowadzenia dokumentacji i rozliczeń finansowych Klubu. Opiekun Klubu, z reguły agronom lub specjalista ODR, powołany jest przez Dyрекcję ODR. Działalność szkoleniową prowadzi w ramach obowiązujących czynności w czasie nienormowanym,
7. Opiekun może otrzymać nagrody pieniężne za dobrą pracę zespołu i osobiste zaangażowanie na wniosek Kierownika Rejonu i specjalistów ODR.

Zadania uczestników Klubu:

1. Czynny udział w pracach Klubu,
2. Czytanie literatury fachowej i wydawnictw ODR,
3. Wdrażanie nowości do swoich gospodarstw w oparciu o zalecenia, optymalny wybór rozwiązań i ekonomiczne kalkulacje,
4. Udział w organizowanych kursach,
5. Dbanie o modernizację gospodarstw, estetykę obejść i własnej wsi,
6. Pomoc słabszym, chorym współuczestnikom i mieszkańcom wsi.

Struktura organizacyjna Klubu

W zależności od ilości uczestników w Klubie na zebraniu organizowanym wybierani są:

1. Przewodnik Klubu i jego zastępca (kierują pracą Klubu),
2. Skarbnik (rozliczanie finansowe),
3. Sekretarz (dziennik zajęć i kronika Klubu),
4. Sekcja kierująca i organizująca szkolenia (1-3 osób),
5. Sekcja gospodarcza (zaopatrzenie w środki produkcji ich rozprowadzenie i rozliczenie),
6. Sekcja społeczna - i rozliczeń (kierowanie pracami społecznie użytecznymi),
7. Sekcja kulturalna (organizacja imprez kulturalno - wypoczynkowych).

Stworzenie takiej struktury pozwala na włączenie i odpowiedzialność większej ilości osób za organizację, przebieg i rozliczenie zadań. W mniejszych Klubach powoływać można tylko przewodnika, jego zastępcę, sekretarza i skarbnika, a zadaniami w razie potrzeb dodatkowo zobowiązać uczestników. Opiekuna Klubu powołuje ODR w porozumieniu z zespołem.

Założenia programowe i plan pracy Klubu i jego organizacja.

Kluby corocznie w miesiącu grudniu ustalają założenia programowe i szczegółowy plan pracy na następny rok kalendarzowy. W założeniach programowych ustalić należy głównie kierunki działalności Klubu. Założenia programowe w zależności od potrzeb i możliwości obejmować powinny:

1. Działalność oświatową teoretyczną i praktyczną,
2. Działalność gospodarczą lub gospodarczo - usługową dla potrzeb członków Klubu pobliskich Klubów i rolników, (zaopatrzenie w środki produkcji, usługi, racjonalne gospodarowanie, współdziałanie między gospodarstwami itd.),
3. Organizacja działalności kulturalno - rozrywkowej we wsi,
4. prace społecznie użyteczne na rzecz środowiska i gospodarstw wymagających pomocy.

Na podstawie przyjętego programu Klubu opracowują szczegółowe plany działania na każdy następny rok.

W rocznym planie ustalić należy następujące dane: zadanie, lokalizacja (miejsce u kogo, gdzie) wielkość zadania (ilość, powierzchnia), środki do wykonania, orientacyjny termin, odpowiedzialnych za wykonanie.

Przykładowy plan pracy (załącznik) obejmuje podstawowe kierunki założeń programowych tj. działalność szkoleniową, działalność gospodarczą, społecznie użyteczną i kulturalną. Stanowi on jedynie przykład do jego opracowania. Każdy Klub posiada różne potrzeby i możliwości wykonania przyjętych zadań. Plan pracy musi być realnym do wykonania. Za tym ilość zadań w każdym Klubie będzie różna, a ich treść dostosowana do realnych możliwości związanych z bazą dostępnych środków rzeczowych i finansowych. Ogólnie przyjąć należy, że szkolenia teoretyczne organizujemy głównie w okresie jesienno-zimowym. Szkolenia praktyczne odbywają się w okresie od wiosny do jesieni. Działalność kulturalną organizujemy w okresach kiedy rolnicy są odciążeni od szczytowych prac w rolnictwie, a działalność społecznie użyteczną wykonujemy przez cały rok w zależności od potrzeb.

Ocena pracy Klubów.

Każdy Klub dokonuje corocznie własnej samooceny na zebraniach w miesiącu grudniu i w czasie prowadzonych lustracji. Ocena gospodarności, dokładności i sumienności dokonywana powinna być w czasie przeglądu pól (biorą udział wszyscy uczestnicy) w okresie III dekady miesiąca czerwca i I dekady miesiąca lipca każdego roku. Lustracje mogą dotyczyć również demonstracji zootechnicznych.

Organizacja konkursu na najlepszy Klub wymaga przeprowadzenia lustracji zewnętrznej przez powołany zespół przy ODR. Przewiduje się możliwość organizacji oceny pracy w Klubach w rejonach działalności ODR (w siedzibie najlepszego Klubu) wg określonej punktacji.

Wyniki rozstrzygnięcia konkursu przesłane zostaną do wszystkich Klubów. Najlepsze trzy KR w województwie zostaną wyróżnione nagrodami i listami pochwalnymi.

Zasady finansowania działalności Klubów

Działalność Klubów opiera się głównie o własne wypracowane środki finansowe. Klub może być finansowany przez instytucje patronackie lub sponsorujące wykonanie zadań.

Działalność szkoleniowa prowadzona będzie przez specjalistów ODR. Opiekunowie za dobrą działalność będą nagradzani przez ODR w ramach posiadanych środków.

Uwagi końcowe

Za działalność Klubów odpowiedzialny jest opiekun Klubu wyznaczony przez ODR. Obowiązkiem wszystkich pracowników Gminnych i Rejonowych Punktów Doradztwa jest udzielanie wszechstronnej pomocy i współpracy z Klubami. Pomoc taką będą udzielali wojewódzcy specjaliści ODR.

Zakłada się, że w najbliższym roku w każdej gminie będzie istniał minimum 1 Klub. Celowym jednak jest organizacja 20-40 osobowych Klubów co pomoże w zbiorowym doradztwie zawodowym i ekonomicznym i szybszym przepływie nowości rolniczych do gospodarstw. Dotychczasowa nazwa Zespołu Młodego Rolnika na wniosek pracowników ODR i w konsultacji z wybranymi ZMR ulega zmianie na Klub Rolnika.

DZIENNIK PRACY KLUBU ROLNIKA

(na okres 3 lat)

ODR MARSZEW

REJESTR UCZESTNIKÓW

Lp.	Nazwisko i imię	Data urodzenia	Wykształcenie ogólne-zawodowe	Gospodarstwo areał	Miejsce zamieszkania	Podpis uczestnika
1						
2						
3						
4						
5						
6						

OBECNOŚĆ NA ZAJĘCIACH

Rok data
(dzień, miesiąc)

Rok data
(dzień, miesiąc)

[illegible]A full page of blank graph paper with a uniform grid of squares. The grid consists of 10 columns and 15 rows, creating a total of 150 small squares. The lines are thin and black, set against a white background. There is no text or other markings on the page.

PROGRAM ZAJĘĆ SZKOLENIOWYCH I JEGO REALIZACJA W ROKU

Lp.	Data	Temat zajęć	Ilość godz. planowanych	Wykładowca	Ilość godz. wykonanych	Podpis wykładowcy
1						
2						
3						
4						
5						

**PROGRAM I REALIZACJA PRAC SPOŁECZNIE UŻYTECZNYCH W r.
(prace na rzecz wsi, pomoc osobom starszym itd)**

Lp.	Rodzaj pracy	Ilość godz. ha itp.	U kogo	Odpowiedzialny	Wykonawca	Uwagi podpis
1						
2						
3						
4						
5						
6						

PROGRAM PRACY KULTURALNO-SPORTOWEJ W r.

Lp.	Rodzaj imprezy	Gdzie i data	Odpowiedzialny	Wykonawca	Uwagi podpis
1					
2					
3					
4					
5					
6					

ZGŁOSZENIE ORGANIZACJI KLUBU ROLNIKA

1. Miejscowość
(adres i kod, gmina)
2. Opiekun klubu
(nazwisko i imię adres, kod, gmina)
3. Przewodnik Klubu
(nazwisko i imię adres, kod, gmina)
4. Sekretarz Klubu
(nazwisko i imię adres)
5. Miejsce szkolenia (lokal)
6. Ilość uczestników w tym kobiet
7. Wiek uczestników do 20 lat, 20-30 lat, 30-40 lat
powyżej 40 lat
8. Podjęto działalność (podać datę rozpoczęcia)
9. Podać podjęte kierunki działalności (podkreślić)
a) szkoleniowa b) praktyczna c) społeczna d) kulturalno-oświatowa
10. Zespół realizuje program na tytuł kwalifikacyjny (tak nie)
11. Kierunek doradztwa kompleksowego
.....
i ilość członków Klubu biorących udział w realizacji tematu
12. Zespół przystępuje do konkursu na najlepszy Klub i opiekuna (tak, nie)
.....

.....
Podpis przewodnika.....
Podpis opiekuna

BARBARA SZABLEWSKA
Ośrodek Doradztwa Rolniczego
w Lesznie

DZIAŁALNOŚĆ OŚRODKA DORADZTWA ROLNICZEGO W LESZNIE W PROPAGOWANIU IDEI KLUBÓW 4H W WOJEWÓDZTWIE LESZCZYŃSKIM W LATACH 1992-94

I. Praca w Klubach 4 H

W województwie leszczyńskim działa obecnie 16 Klubów 4 H, które skupiają 223 członków. Są to Kluby projektowe prowadzone przez liderów organizacyjnych - specjalistów Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Lesznie, którzy pełnią swoje funkcje - jako ochotnicy - społecznie. Kluby 4H skupiają dzieci w wieku od 8 do 15 lat i liczą od 5 do 28 członków.

Każdy Klub działa w oparciu o opracowany przez członków program roczny obejmujący:

1. *Plan spotkań i wydarzeń na cały rok.*

2. *Propagowanie idei Klubu 4H*

- uczenie zasad demokracji i współżycia w grupie,
- kształtowanie osobowości członków i rozwój zdolności przywódczych,
- angażowanie członków w życie lokalnych społeczności,
- zdobywanie sojuszników dla idei Klubów 4H,
- rozwijanie umiejętności członków (nauka języka, wykonywania prac związanych z realizacją projektów).

3. *Realizację projektu edukacyjnego*

Projekt daje możliwość praktycznego doświadczenia (np. w dziedzinie uprawy roślin, chowie zwierząt, robótek ręcznych, prac plastycznych, zdrowego odżywiania, poznania obcego języka). Projekt uczy i odpowiada na pytanie: „dlaczego”, jak również „jak”.

Ad. 1

Plan spotkań i wydarzeń na cały rok.

Wspólnie zaplanowany harmonogram spotkań i wydarzeń pozwala członkom i liderom na efektywniejszą pracę w Klubach.

Ad.2

Propagowanie idei Klubu 4H.

Działalność Klubów 4H w 1992-1994 roku obejmowała całą skalę zagadnień związanych z propagowaniem idei 4H:

- uczenie zasad demokracji i rozwój zdolności przywódczych
 - wybory władz Klubu z uwzględnieniem parlamentarnej procedury,
 - realizację zadań, praw i obowiązków urzędników Klubu (prezydent, wice-prezydent, sekretarz, skarbnik),
 - podejmowanie decyzji z uwzględnieniem celów grupowych i indywidualnych.
- kultywowanie tradycji ludowej
 - topienie Marzanny,
 - zabawa Andrzejkowa,
 - Jasełka,
- poznawanie historii najbliższej okolicy i krzewienie idei pamięci narodowej, spotkania z „ciekawymi” ludźmi
 - zwiedzanie obiektów historycznych: muzea, pomniki
- nawiązywanie kontaktów ze środowiskiem
 - Dzień Babci,
 - Dzień Matki,
- poznawanie praw i obowiązków obywatelskich
 - spotkanie z przedstawicielami samorządu lokalnego,
 - zapoznanie się z funkcjonowaniem i pracą Urzędów Miasta i Gminy,
- angażowanie w życie lokalnej społeczności
 - praca na rzecz wsi i miasta,
- rozwijanie sprawności fizycznej i umysłowej
 - wycieczki piesze i rowerowe,
 - gry i zawody sportowe,
 - konkursy,
- poznawanie zasad współżycia w grupie i kształtowanie osobowości członków 4H
 - ogniska,
 - imprezy gwiazdkowe,
 - imprezy okolicznościowe dla niepełnosprawnych,
- zdobywanie nowych sojuszników wśród rodziców dzieci Klubów 4H i lokalnych organizacji społeczno-zawodowych w gminie.

Ad. 3

Projekty edukacyjne w Klubach 4H

W roku działalności 1993/1994 Kluby 4H w województwie realizują projekty edukacyjne o następującej tematyce:

Lp.	Temat projektu edukacyjnego	Ilość Klubów realizujących projekt
1.	Warzywa w ogrodzie	7
2.	Kwiaty w ogrodzie	1
3.	Poznajemy zwierzęta naszych pól i lasów	2
4.	Przyroda w malarstwie	1
5.	Ryby w akwarium	1
6.	Fotografia	2
7.	Robótki ręczne - haft ręczny	1
8.	Tajemnice żywności	1

Projekty edukacyjne prezentujące wybrane zagadnienia dotyczące biologii i życia zwierząt, uprawy roślin ozdobnych i warzyw, plastyki i fotografii, zasad zdrowego odżywiania, pozwalają członkom Klubów 4H na zdobycie wiedzy i praktycznych umiejętności na interesujące tematy, pełniąc istotną rolę w procesie rozwoju personalnego młodego człowieka.

Projekty realizowane są pod kierunkiem liderów projektowych, którymi są: specjaliści Ośrodka Doradztwa Rolniczego pełniący w Klubach jednocześnie funkcję liderów organizacyjnych, dorośli i rodzice. Działalność ich wspierana jest przez starszą młodzież - liderów młodzieżowych.

Podsumowaniem tegorocznej pracy w Klubach 4H będzie wystawa prezentująca cały dorobek dzieci spod znaku czterolistnej koniczyny z województwa leszczyńskiego.

Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Lesznie wydał 4 projekty edukacyjne, opracowane przez liderów - organizatorów, które uzyskały wysoką ocenę osób realizujących projekty, dzieci jak również Amerykanów, oraz materiały instruktażowe dla urzędników Klubu 4H opracowane przez Barbarę Farner z Polsko-Amerykańskiego Programu Doradztwa Rolniczego.

Ośrodek przekazał nieodpłatnie 11 Ośrodkom Doradztwa Rolniczego: Mikołów, Przysiek, Siedlce, Radom, Iwonice, Bonin, Boguchwała, Wrocław, Zarzecze, Sandomierz, Bielice 381 projektów edukacyjnych oraz 67 kompletów materiałów instruktażowych. Istnieje dalsze zapotrzebowanie na wymienione materiały.

Dla kadry liderów w minionym okresie, Ośrodek zorganizował 5 szkoleń, oraz 1 szkolenie dla przyszłych liderów projektowych, które pozwoliły na zrozumienie istoty idei Klubów 4H, jej popularyzację oraz poznanie tajników organizacji. Szkolenie prowadzili Amerykanie z Polsko-Amerykańskiego Programu Doradztwa Rolniczego.

Ośrodek umożliwił również liderom Klubów 4H zgłębienie tajników psychologii, pedagogiki, zagadnień prawnych niezbędnych przy organizacji różnych form wypoczynku dla dzieci, podczas kursu dającego uprawnienia do zatrudnienia w charakterze wychowawcy placówek wypoczynku dzieci i młodzieży. Ponadto organizowane są spotkania liderów celem dokształcania się poprzez wymianę doświadczeń, oraz spotkania z przedstawicielami Ośrodków Doradztwa Rolniczego z kraju zainteresowanych tą formą pracy z młodzieżą.

II. Obóz rekreacyjno-szkoleniowy dla członków Klubów 4H.

Kierując się potrzebą stałej integracji uczestników pochodzących z różnych Klubów 4H, Ośrodek Doradztwa Rolniczego zorganizował w br. po raz trzeci w swoim „Ośrodku Szkoleniowym” w Bojanowie obóz rekreacyjno-szkoleniowy dla dzieci wywodzących się ze środowisk wiejskich - członków Klubów 4H. W obozie uczestniczyć będzie około 120 młodych ludzi (siedem tygodniowych turnusów), dla których przygotowano szereg zajęć w formie zabaw, ćwiczeń i konkursów - związanych z ideą 4H - uwzględniających między innymi:

- poznawanie zasad współżycia w grupie,
- kształtowanie osobowości młodych ludzi w oparciu o zasady demokracji,
- umiejętność podejmowania decyzji.

Program obozu uwzględnia również zapoznanie uczestników z prawami dziecka w świetle „Konwencji Praw Dziecka” oraz przewiduje ogłoszenie konkursu „Moja rodzina i ja” w związku z obchodzonym w br. Rokiem Rodziny.

Ponadto przewidziano szereg atrakcji między innymi wycieczki do:

- Zootechnicznego Zakładu Doświadczalnego w Pawłowicach: sekcja jeździecka - jazda konno i powózkami oraz zwiedzanie pałacu,
- Aeroklubu Leszczyńskiego w Strzyżewicach,
- Leszna - zwiedzanie miasta.

Z uwagi na wpływ organizowanych obozów na rozwój i popularyzację idei Klubów 4H oraz towarzyszące im duże zainteresowanie dzieci i rodziców, Ośrodek Doradztwa Rolniczego planuje kontynuację tej formy działalności Klubów 4H w następnych latach, wpisując ją na stałe do kalendarza wydarzeń Klubów 4H w województwie.

III. Międzynarodowa wymiana w ramach Klubów 4H.

1. Z inicjatywy redakcji czasopisma „Polski Farmer”, która koordynowała akcję wyjazdu dzieci z Klubów 4H do Danii, z województwa leszczyńskiego, wyjechały 2 członkinie Klubu 4H z gminy Osieczna. Wraz z 40 członkami Klubów 4H z całej Polski, dziewczynki przebywały w dniach od 27 czerwca do 6 lipca 1993 roku w miejscowości Bregentved, skąd

przyszło zaproszenie. Młodzież została zaproszona przez duńskich kolegów na wystawę prezentującą dorobek Klubów 4H. Pobyt w Danii był wspaniałym momentem do nauki i rozrywki. Na rangę i znaczenie imprezy wskazywała również obecność na wystawie królowej Małgorzaty, co stanowiło niemałą atrakcję dla młodzieży polskiej.

2. W wyniku współpracy z Polsko-Amerykańskim Programem Doradztwa Rolniczego na zaproszenie Uniwersytetu Stanowego w Lansing (Stan Michigan) w dniach od 13 lipca do 12 sierpnia 1993 roku przebywała w Stanie Michigan 10 osobowa grupa młodzieży i osób zaangażowanych w ideę 4H.

Celem wyjazdu było:

- ustalenie zasad i form wymiany grup polskich i amerykańskich
- zapoznanie się z działalnością Klubów 4H w Stanach oraz wymiana doświadczeń w tym zakresie
- poznanie rolnictwa amerykańskiego, jego specyfiki i sektora obsługi
- nawiązanie kontaktów z administracją lokalną i stanową.

Uczestnicy polskiej grupy przebywali wśród rodzin farmerskich, gdzie mieli możliwość poznania codziennego życia na farmie i nawiązania kontaktów z rówieśnikami z Klubów 4H. Wyjazd zapoczątkował wymianę członków Klubów 4H między Polską a Stanami Zjednoczonymi.

Na zaproszenie Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Lesznie w br. w ramach rewizyty przebywała przez miesiąc w naszym województwie 11 osobowa grupa młodzieży i liderów Klubów 4H ze Stanu Michigan oraz 5-cio osobowa grupa ze Stanu Pensylwania. Zgodnie z przyjętym założeniem wymiany grup polskich i amerykańskich ODR w Lesznie przygotował atrakcyjny program pobytu dla uczestników wymiany.

Podsumowanie

Trzy lata propagowania idei i ponad dwuletnia działalność Klubów 4H przyniosły już wymierne efekty w postaci aktywizowania środowiska wiejskiego.

Obecnie dzieci z Klubów 4H oczekują każdego następnego spotkania, aby móc cieszyć się z poznawania nowych zagadnień, swoich możliwości, uczestniczyć w dyskusjach danej zbiorowości o określonych zainteresowaniach. Uczestnictwo w programie zapewnia im poczucie pewności siebie i wiary we własne siły.

Również rodzice, obserwując efekty pracy w Klubach, wykazują coraz większe zaangażowanie, włączając się w prace organizacyjne i pomoc finansową.

Kilku rodziców prowadzi już projekty o tematyce bliskiej ich zainteresowaniom, a mamy nadzieję, że dalsi będą się stopniowo przekonywać do tej działalności.

Z pewnością pomogą im w podjęciu decyzji liderzy organizacyjni z ramienia Ośrodka Doradztwa Rolniczego, którzy podczas dwuletniej działalności zdobyli spore doświadczenie, a jednocześnie przekonanie o celowości zadań i satysfakcję w pracy z dziećmi.

Podjęte przez Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Lesznie zadanie propagowania idei 4H wśród dzieci ze środowisk wiejskich było możliwe dzięki przychylnemu ustosunkowaniu się do tych zagadnień wojewody leszczyńskiego, który pomagał nam w tworzeniu klimatu oraz w nawiązywaniu kontaktów z różnymi jednostkami szczebla wojewódzkiego i gminnego. Dzięki temu liderzy Klubów 4H wspólnie z dziećmi zdołali pozyskać do współpracy szereg organizacji społecznych i zawodowych oraz administracji lokalnej w zakresie pomocy materialnej jak i merytorycznej.

Również Ośrodek Doradztwa Rolniczego pozyskał sojuszników Klubów 4H wśród instytucji i organizacji na szczeblu międzynarodowym, krajowym i wojewódzkim. W szerokim upowszechnieniu wysoko ocenianych projektów edukacyjnych, jakim jest niewątpliwie idea Klubów 4H przysłała nam z pomocą Krajowa Edukacyjna Fundacja 4H. Spodziewamy się, że współpraca z naszymi sojusznikami wpłynie na zwiększenie liczby Klubów 4H w województwie leszczyńskim.

Dotychczasowa działalność w zakresie propagowania idei Klubów 4H spotkała się z żywym zainteresowaniem innych ODR w kraju. Zapraszamy do nas, do korzystania z naszego dorobku w zakresie opracowanych już projektów edukacyjnych i wydanych materiałów instruktażowych.

MARLENA BĄK
członek Klubu 4H
gmina Pępowo
lat 14

MOJE DOŚWIADCZENIA Z POBYTU W STANACH ZJEDNOCZONYCH ZWIĄZANE Z DZIAŁALNOŚCIĄ KLUBÓW 4H

14 lipca 1993 roku wyjechałam wraz z koleżankami i kolegami z Klubów 4H z województwa leszczyńskiego do Stanów Zjednoczonych. Zostaliśmy zaproszeni przez Uniwersytet Stanowy w Lansing w Stanie Michigan. Zasadniczym celem naszego wyjazdu było zapoznanie się z działalnością i organizacją Klubów 4H w USA, skąd przybyła do nas idea tej organizacji. Moje doświadczenia z tym związane dotyczą Klubów 4H działających w miasteczku Grant i w jego najbliższych okolicach.

Członkowie Klubów 4H w Stanach Zjednoczonych traktują swój udział bardzo poważnie i z dużym zaangażowaniem i wielką ochotą. Wielu z nich rozpoczyna pracę w Klubach już w wieku 6 a nawet 5 lat.

Spotkania w zależności od tematu projektu odbywają się w domach liderów lub członków Klubu. Częstym miejscem spotkań zwłaszcza małych hodowców zwierząt są tereny będące własnością Klubów 4H tj. tereny Targów Klubów 4H.

Większość dzieci w czasie roku realizuje kilka projektów edukacyjnych. Bardzo popularna jest hodowla zwierząt zarówno małych (wielu członków hoduje króliki, drób) jak i dużych (kozy, owce, świnie, cielaki a nawet konie). Popularna jest również uprawa warzyw, kwiatów, szycie, gotowanie, pieczenie ciasteczek, fotografika, kolekcjonerstwo, majsterkowanie. Wszystkie projekty realizowane są z wielką dokładnością, starannością i cierpliwością.

Liderami projektów są często rodzice i dorośli, którzy tak jak ich dzieci byli również członkami Klubów 4H.

Każdy członek Klubu prowadzi swój rejestr, w którym skrupulatnie zapisuje wszystkie działania związane z 4H: pełnione funkcje, zrealizowane projekty, nagrody, wyróżnienia.

Aby zdobyć własne środki finansowe wiele klubów organizuje sprzedaż własnoręcznie wykonanych kartek świątecznych albo samodzielnie upieczonych ciasteczek. Również organizowanie każdego roku Targi Klubów 4H dostarczają Klubom 4H i ich członkom wielu funduszy.

Targi Klubów 4H trwające prawie tydzień to wystawa wszystkich wykonanych prac projektowych przez członków Klubów 4H z całego okręgu w ciągu całego roku. Członkowie Klubów 4H nie tylko prezentują dorobek swojej rocznej pracy w Klubach, ale przede wszystkim poddają go ocenie. Każda praca jest oceniana w swej klasie w zależności od wieku członków. Ocena jest bardzo wnikliwa, rzeczowa i obiektywna. Sędziowie oceniają nie tylko wygląd zewnętrzny prezentowanych prac lub zwierząt, ale również wiedzę na ich temat. W przypadku pokazów zwierząt ocenie podlega również zachowanie się zwierząt i sposób ich prezentacji oraz zgranie i współpraca pomiędzy prezydentem i zwierzęciem. Szczególnie pokazy zwierząt pełne były emocji oraz dużego zaangażowania nie tylko dzieci i młodzieży, ale również ich rodziców, którzy asystowali małym hodowcom w przygotowaniu zwierząt do prezentacji i w czasie ich pokazu.

Byłam pod wrażeniem wspaniałej atmosfery panującej na Targach oraz doskonałej ich organizacji opartej na współpracy dzieci, młodzieży i rodziców. Targi były również dobrą okazją, aby przekonać się w jaki sposób dzieci i młodzież klubowa angażuje się w różne wydarzenia towarzyszące Targom. Duże wrażenie na mnie zrobiły punkty sprzedaży hamburgerów, napojów, sałatek prowadzone przez członków Klubów, którym pomagali rodzice.

Targi Klubów 4H bardzo licznie odwiedzane przez dzieci, młodzież, rodziców i dorosłych a także liczba reprezentowanych prac projektowych przekonały mnie o tym, że idea Klubów 4H cieszy się dużą popularnością wśród moich rówieśników w Stanach Zjednoczonych.

Moje doświadczenia zdobyte podczas pobytu w USA staram się wykorzystywać w działalności mojego Klubu 4H, dzięki czemu mój Klub działa prężniej.

INFORMACJE

JIM RAY

*Polsko-Amerykański Program Informacji Rynkowej i Standaryzacji
Ministerstwo Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
w Warszawie*

SYSTEM INFORMACJI RYNKOWEJ W STANACH ZJEDNOCZONYCH

Program informacji rynkowej w USA funkcjonuje już od 1900 roku. Obecnie, dosłownie wszystkie produkty rolnicze objęte są tym systemem. Prawie wszędzie, gdzie odbywa się handel produktami rolnymi, pracownicy służb informacyjnych są obecni, dostarczając informacji o sytuacji na rynku. Adresatami tych informacji są wszyscy, którzy pracują w rolnictwie, bądź w jego otoczeniu.

Sprawozdawcy rynkowi muszą być bardzo dobrze wyszkoleni w ramach danego segmentu rynku. Dodatkowo muszą oni być w stanie podawać informacje według obowiązujących oficjalnych standardów i klas jakościowych. Tylko w taki sposób bowiem informacje o cenach, podaży i popycie mogą być porównywalne w czasie i przestrzeni w różnych regionach kraju. Producenci rolni oraz inni związani ze sprzedażą produktów rolnych muszą nieustannie dokonywać porównań dla sprawdzenia opłacalności sprzedaży. Dla zachowania jednolitości i zwartości zbieranych informacji rynkowych nieodzownym jest prowadzenie niekończących się szkoleń pracowników służb informacyjnych.

Sprawozdawcy rynkowi gromadzą informacje różnymi dostępnymi metodami. Wykorzystują połączenia telefoniczne, czy też bezpośrednio zbierają informacje na rynku. Jest to informacja zarówno jakościowa, jak i ilościowa w odniesieniu do produktów sprzedanych, ceny sprzedaży, popytu, aktywności na rynku jak i trendów. W ten sposób zebrane dane stanowią podstawę dla szybkiej, dokładnej i obiektywnej informacji, którą objęte są praktycznie wszystkie produkty rolne.

Informacja rynkowa zbierana jest w ciągu każdego dnia handlowego. Sprawozdawcy pozyskują informację od obu stron, kupującego i sprzedającego w następujących grupach towarowych: produkty mleczarskie; drób i jaja, warzywa i owoce, żywiec, produkty mięsne, zboża, pasze, wełna i tytoń.

System telekomunikacji satelitarnej jest wykorzystywany do przesyłania od 700 do 900 serwisów informacyjnych każdego dnia. Informacja nadana z jednego zakątka kraju może zostać odebrana w miejscowości odległej o setki tysięcy kilometrów w ciągu paru minut od jej wysłania. Biuletyny informacyjne docierają także do innych krajów.

Informacja rynkowa jest upowszechniana za pomocą środków masowego przekazu, gazet codziennych, zamieszczana jest na słupach ogłoszeniowych. Dostępna jest także za pośrednictwem poczty czy w drodze wykupienia subskrypcji.

W USA rząd federalny jak i rządy stanowe ściśle współpracują w dziedzinie koordynacji funkcjonowania służb informacyjnych. Ministerstwo Rolnictwa Stanów Zjednoczonych (USDA) sprawuje centralne kierownictwo i koordynuje działania niezbędne do utrzymania jednolitości systemu w obrębie całego kraju.

JERZY RASIŃSKI
Centralna Biblioteka Rolnicza
w Warszawie

WYNIKI KONKURSU PT: „NAJLEPSZA GAZETA ROLNICZA”

Trzecia edycja Konkursu pt. „Najlepsza Gazeta Rolnicza” została rozstrzygnięta w dniu 19 maja 1994 roku na posiedzeniu zespołu oceniającego w składzie:

Jerzy Rasiński - dyrektor Centralnej Biblioteki Rolniczej,
Irena Drupka - główny specjalista w Departamencie Nauki, Oświaty i Techniki w Ministerstwie Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej,
Edward Lewandowski - redaktor naczelny pisma „Młody rolnik - Polski Farmer”,
Jan Socha - redaktor naczelny miesięcznika „Pszczelarz Polski”,
Henryk Stypułkowski - inżynier - rolnik, właściciel gospodarstwa rolnego w woj. łomżyńskim,
Maria Tocka - dziennikarz łomżyńskiego tygodnika „Kontakty” oraz
Prof. Andrzej Piotr Wiatrak - dyrektor Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie.

Organizatorem Konkursu był Ośrodek Doradztwa Rolniczego Szepietowo. Do konkursu przystąpiły 34 ośrodki doradztwa z całego kraju przysyłając swoje czasopisma w wymaganej przez zasady Konkursu ilości numerów do oceny z tym, że ośrodek z Kościelca przysłał tylko jeden numer czasopisma i stąd nie mógł być sklasyfikowany i oceniony. Ośrodek z Sielinka zaś przysłał dwa tytuły czasopism. Jeden tytuł „Poradnik Gospodarski” redagowany od lat przez profesjonalny zespół pracowników, zasłużony dla poznańskich rolników. Zgodnie z zasadami konkursu nie mógł podlegać ocenie i nie wziął udziału w Konkursie. Natomiast drugi tytuł „Nasze Wiadomości Rolnicze” wydawany przez zespół rejonowy ODR Sielinko we Wrześni stanowi pierwsze tego rodzaju czasopismo w kraju wydawane przez ODR, na tym szczeblu działalności doradczej. Pismo to zostało bardzo przychylnie przyjęte przez zespół oceniający, jako wyjątkowo interesujący magazyn rolniczy. Być może jest to początek takich rejonowych gazet rolniczych w kraju, o zasięgu rejonu działania specjalistów ODR.

Mając za sobą dwie kadencje przewodniczenia w konkursie, a wiąże się to ściśle z lekturą nadsyłanych na konkurs czasopism wydawanych przez ODR, chciałbym z wielką radością stwierdzić, że w okresie jednego roku od lutego

1993 r. do marca 1994 r. w działalności wydawniczej i edytorskiej periodyków rolniczych ODR w całym kraju nastąpił ogromny postęp. Na podstawie tych 34 tytułów przesłanych do oceny mogę śmiało napisać, że pojawiła się nam w kraju bardzo ciekawa, na dobrym poziomie treściowym, tematycznym i edytorskim terenowa, fachowa prasa rolnicza. Jest to zjawisko, o ile wiem, niespotykane obecnie w żadnym europejskim kraju, a także w USA, gdzie takie czasopisma są już mniej liczne i raczej znajdują się w tzw. fazie schyłkowej. W krajach Azji, Afryki i w Australii taka prasa jest rzadko spotykanym zjawiskiem.

W omawianym okresie nastąpiło ogromne wyrównanie się, na odpowiednio wysokim poziomie, tych naszych polskich, ODR czasopism rolniczych. Oczywiście lepsze jest czymś doskonalszym od dobrego. Dlatego zespół oceniający miał nad czym debatować, zwłaszcza, że do tradycyjnej czołówki (jeżeli trzy lata można uznać za tradycję) dołączyły czasopisma i zespoły całkiem nowe, jak np.: zespół „Informacyjnego Biuletynu Rolniczego” z Zarzeczewa czy „Ino” z Płocka, „Kurier Rolniczy” z Łosiowa i „Wiadomości Rolniczych” z Szczepietowa.

Ostatecznie zespół oceniający postanowił przyznać w III Edycji Konkursu na „Najlepszą Gazetę Rolniczą za rok 1993” następujące miejsca i nagrody:

Pierwszą nagrodę dla Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Zarzeczewie za „Informacyjny Biuletyn Rolniczy”.

Dwie drugie równorzędne nagrody dla : Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Nawojowej za „Sądecki Informator Rolniczy” i dla Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Płocku za „Ino - Informacje, Nowości, Oferty”.

Ponadto postanowiono przyznać **wyróżnienia** dla ODR Bonin za „Informator”, ODR Łosiów za „Kurier Rolniczy”, ODR Tarnów za „Rolniczy Serwis Informacyjny”, ODR Lubniewice za „Rolnika Gorzowskiego” i ODR Końskowola za „Aktualności Rolnicze - Rynek”.

Decyzja ta została podjęta zgodnie i na zasadzie pełnego wzajemnego zrozumienia się członków zespołu oceniającego.

STOWARZYSZENIE EKONOMISTÓW ROLNICTWA I AGROBIZNESU

ul. Wojska Polskiego 28, 60-688 Poznań
tel. 061-487122 fax 061-487146
PKO BP I O/Poznań 63513-8686-132

INFORMACJA O STOWARZYSZENIU

Z ogromną przyjemnością zawiadamiam Państwa, że w Sądzie Wojewódzkim w Poznaniu zostało zarejestrowane Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu.

Do dnia 01.08. 1994 r. do Stowarzyszenia przystąpiło 175 osób z całego kraju, reprezentujących środowiska związane z rolnictwem, przemysłem rolno-spożywczym, szkolnictwem, nauką, oraz administracją i doradztwem. Skład Stowarzyszenia według grup zawodowych przedstawia się następująco:

Zestawienie wg zatrudnienia

– Pracownicy ODR-ów	29 osób
– Pracownicy uczelni	32 osoby
– Pracownicy urzędów wojewódzkich i gminnych	6 osób
– Pracownicy szkół średnich i zawodowych	46 osób
– Pracownicy przedsiębiorstw przemysłu rolno-spożywczego	8 osób
– Pracownicy instytutów	32 osoby
– Pracownicy izb rolnych	4 osoby
– Pracownicy mleczarni	13 osób
– Pracownicy fundacji i funduszy	5 osób
<u>Razem</u>	175 osób.

Uruchomienie działalności Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu (w skrócie SERiA) było możliwe dzięki życzliwemu zaangażowaniu wielu osób i instytucji. Szczególnie duży wkład w jego tworzenie wniósł prof. dr hab. Ryszard Ganowicz - Rektor Akademii Rolniczej.

W chwili obecnej trwają prace organizacyjne I Kongresu Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu. Kongres odbędzie się w dniach 2-3 grudnia 1994 r. w Poznaniu pod hasłem: Ekonomiści rolnictwa i agrobiznesu wobec wyzwań współczesnego rolnictwa.

Zainteresowanych udziałem w Kongresie proszę o kontakt.

*Sekretarz generalny
(Michał Sznajder)*

PROGRAM
I Kongresu Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa
i Agrobiznesu w dniach 2-3 grudnia 1994 r.

Urząd Wojewódzki w Poznaniu,
 Al. Niepodległości 16/18

DZIEŃ 1 2 grudnia 1994 r.	14. ⁰⁰ - 16. ⁰⁰	Rejestracja uczestników.
	16. ⁰⁰ - 18. ³⁰	Sesja inauguracyjna I Kongresu Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu. 1. <i>Filozofia rolnictwa polskiego w procesie budowy nowego ładu gospodarczego</i> - referat Prezesa prof. dr hab. Tadeusza Hunka 2. <i>Sprawozdanie i program działalności SERiA</i> - Sekretarz Generalny prof. dr hab. Michał Sznajder. 3. Wystąpienia zaproszonych gości.
	18. ³⁰	Kolacja. Wystąpienia zagranicznych przedstawicieli Stowarzyszeń Ekonomistów Rolnictwa.
DZIEŃ 2 3 grudnia 1994 r.	9. ³⁰ - 11. ⁰⁰	Pierwsza sesja panelowa. Temat: <i>Kształcenie ekonomistów rolnictwa i agrobiznesu.</i> Referat wprowadzający - prof. dr Mirosław Łąguna Koreferaty: <i>Kształcenie ekonomistów rolnictwa i agrobiznesu w optyce:</i> - <i>nauczycieli średnich szkół rolniczych,</i> - <i>doradztwa rolniczego,</i> - <i>nauczycieli akademickich,</i> - <i>agrobiznesu.</i> Dyskusja ogólna - podsumowanie moderatora.
	10. ³⁰ - 11. ⁰⁰	Przerwa

11.⁰⁰ - 12.³⁰

Druga sesja panelowa

Temat: *Doradztwo rolniczo-ekonomiczne wobec wymagań współczesnego rolnictwa.*

Referat wprowadzający

- dr Mirosław Drygas

Koreferaty:

Doradztwo rolniczo-ekonomiczne wobec wymagań współczesnego rolnictwa w optyce:

- nauczycieli średnich szkół rolniczych,
- doradztwa rolniczego,
- nauczycieli akademickich,
- agrobiznesu.

Dyskusja ogólna - podsumowanie moderatora.

12.³⁰ - 12.⁴⁵

Przerwa

12.⁴⁵ - 14.⁴⁵

Trzecia sesja panelowa.

Temat: *Nauki ekonomiczno-rolnicze*

- poszukiwanie panaceum, „podpieranie” polityki, obiektywizacja procesów rozwojowych

Referat wprowadzający

- dr Andrzej Kwieciński

Koreferaty:

Nauki ekonomiczno-rolnicze - poszukiwanie panaceum, „podpieranie” polityki, obiektywizacja procesów rozwojowych w optyce:

- nauczycieli średnich szkół rolniczych,
- doradztwa rolniczego,
- nauczycieli akademickich,
- agrobiznesu.

Dyskusja ogólna

- podsumowanie moderatora.

14.¹⁵ - 14.³⁰

Zamknięcie obrad. Zakończenie I Kongresu SERiA.

14.³⁰ - 15.³⁰

Obiad.

DANUTA PRUSS-GŁOWACKA
*Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie
Oddział w Poznaniu*

DORADZTWO ROLNICZE NA MIĘDZYNARODOWYCH TARGACH ROLNO - PRZEMYSŁOWYCH POLAGRA '94

Na X Jubileuszowych Międzynarodowych Targach Rolno-Przemysłowych - Polagra '94 „Doradztwo Rolnicze” po raz trzeci przedstawia swoją bogatą ofertę.

We wspólnej ekspozycji, odbywającej się pod patronatem Ministerstwa Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej biorą udział wszystkie Ośrodki Doradztwa Rolniczego (49) oraz Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie.

Starannie dobraną ofertą „DORADZTWO ROLNICZE” prezentuje szeroką problematykę wielu dziedzin rolnictwa poprzez podstawową działalność produkcyjną w gospodarstwie, technologii produkcji roślinnej, zwierzęcej, ogrodnictwa, ekonomikę i organizację gospodarstw, rynek rolny, różnorodne dziedziny funkcjonowania gospodarstwa rolnego, rodziny wiejskiej po socjologię wsi, ekologię i ochronę środowiska i rozwój przedsiębiorczości w środowisku wiejskim. Podejmuje także problematykę rolnictwa w krajach Unii Europejskiej, wskazując równocześnie na potrzeby w zakresie działań dostosowanych w naszym rolnictwie w zakresie przygotowań do wejścia Polski do EWG.

Razem zgromadzono - ponad 600 tytułów tematycznych materiałów szkoleniowych i informacyjnych, ulotek, broszur z wielu dziedzin rolnictwa, 45 periodyczne wydawnictwa Ośrodków Doradztwa Rolniczego i Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie, komputerowe programy użytkowe, 46 filmów video poświęconych problematyce rolniczej, materiały dydaktyczno-szkoleniowe (przeźrocza, folio i fazogramy).

Ekspozycję „DORADZTWA ROLNICZEGO” przygotowano dla rolników, pracujących w otoczeniu rolnictwa przedsiębiorców, służb doradztwa rolniczego, nauczycieli i uczniów szkół rolniczych. Pragniemy zwrócić uwagę szczególnie na materiały dotyczące najistotniejszych problemów naszego rolnictwa i doradztwa rolniczego. Należą do nich opracowania dotyczące postępu w technologiach produkcji wysokiej jakości zapewniających konkurencyjność na rynku - nowe odmiany roślin uprawnych, produkcja integrowana, prace hodowlane między inny-

mi w zakresie towarowego krzyżowania trzody chlewnej, uzyskiwania mleka wysokiej jakości, profilaktyki w zapobieganiu chorobom zwierząt itp.

Efektom powstającego systemu informacji między nauką, oświatą i doradztwem są opracowane w CDiEwR i zgromadzone na wystawie informatory o wynikach badań z obszaru rolnictwa i potrzebach praktyki w tym zakresie. Odrębny dział ekspozycji, o dużej wadze, stanowi problematyka ekologii i ochrony środowiska.

Polecamy Państwu szereg opracowań metodycznych dotyczących rozwijania przedsiębiorczości środowisk wiejskich, alternatywnych źródeł dochodu, uwarunkowań ekonomicznych funkcjonowania gospodarstw - kalkulacje produkcji, sporządzanie biznes planów; polityki kredytowej, ubezpieczeń, podatków, prawa rolnego.

Wyrazem wspierania przez doradztwo rolnicze rozwoju rynku rolno - żywnościowego są wydane przez Ośrodki Doradztwa Rolniczego regionalne informatory przetwórstwa rolno - spożywczego i agrobiznesu.

Doradcom i nauczycielom szkół rolniczych proponujemy prace z zakresu metodyki doradztwa, programy komputerowe, zestawy filmów video i wiele innych materiałów dydaktyczno - szkoleniowych do wykorzystania w ich pracy.

Ciekawy i bardzo istotny dział stanowią periodyki wydawane w Ośrodkach Doradztwa Rolniczego i w Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie (45 tytułów) zawierające wiele najaktualniejszych informacji z wielu dziedzin rolnictwa, ekonomiki i rynków regionalnych.

Stoisko wzbogacono wystawą owoców i warzyw z produkcji integrowanej, a także pokazem przetworów ze ślimaków.

Dla zwiedzających nasze stoisko przygotowano informator, który ułatwi zapoznanie się z ofertą DORADZTWA ROLNICZEGO, a po Targach służyć będzie także pomocą w bezpośrednich kontaktach z Ośrodkami Doradztwa Rolniczego.

Podobnie jak w latach ubiegłych obsługujący stoisko specjaliści udzielą dodatkowych informacji z różnych dziedzin rolnictwa.

Zapraszamy do zwiedzenia naszego stoiska na piętrze, w pawilonie nr 10.

Organizatorzy

Konferencje, seminaria i sympozja naukowo-badawcze na MTRP Polagra '94, Centrum Konferencyjne (paw. 28)

Program (stan na dzień 7.09.1994 r.):

29.09.1994	godz. 15. ³⁰	Seminarium MRiGŻ - FAPA „Handel zagraniczny artykułami spożywczymi i rolnymi”
30.09.1994	godz. 10. ⁰⁰	Seminarium z cyklu „Związki nauki z praktyką” „Stan aktualny i perspektywy rozwoju wybranych dziedzin przetwórstwa żywności” (mleczarstwo)
	godz. 10. ⁰⁰ - 14. ⁰⁰	Seminarium firmy CONEX sp. zo.o., Warszawa „Urządzenia mleczarskie firmy Schwarte”
	godz. 10. ³⁰ - 12. ³⁰	Konferencja firmy OUTOKUMPU OY, Oddział w Warszawie „Zastosowanie stali kwasoodpornej w przemyśle”
	godz. 13. ³⁰ - 17. ⁰⁰	Sympozjum firmy HYDRO POLAND Sp. z o.o., Szczecin „Nowoczesne metody nawożenia roślin produkcji HYDRO”
	godz. 14. ⁰⁰	Seminarium z cyklu „Związki nauki z praktyką” „Stan aktualny i perspektywy rozwoju wybranych dziedzin przetwórstwa żywności” (koncentraty spożywcze)
	godz. 15. ⁰⁰ - 17. ⁰⁰	APV „Suszarnie rozpyłowe i wyparki” „Urządzenia do produkcji lodów”
1.10.1994	godz. 10. ⁰⁰	Seminarium z cyklu „Związki nauki z praktyką” „Stan aktualny i perspektywy rozwoju wybranych dziedzin przetwórstwa żywności” (przetwórstwo owocowo-warzywne, soki)
	godz. 10. ⁰⁰ - 14. ⁰⁰	Seminarium firmy ELEKTRONIKA S.A., Gdynia „Promocja urządzeń firmy Maneurop - prezentacja nowych rozwiązań”

	godz. 14. ⁰⁰	„Związki nauki z praktyką” „Stan aktualny i perspektywy rozwoju wybranych dziedzin przetwórstwa żywności” (drobiarstwo)
	godz. 15. ⁰⁰ - 17. ⁰⁰	Symposium Stowarzyszenie Naukowo-Techniczne Inżynierów i Techników Przemysłu Spożywczego, Warszawa „Etykietowanie, bezpieczne pakowanie, oszczędne technologie pakowania; Business Plan w stylu zachodnim”
	godz. 15. ⁰⁰ - 17. ⁰⁰	APV „Urządzenia serowarskie” „Filtracja membranowa”
2.10.1994	godz. 10. ⁰⁰ - 13. ⁰⁰	Seminarium firmy NETCOM - Computer and Analytical Equipment, Warszawa „Przedstawienie systemów oceny i kontroli surowców i przetworów mlecznych za pomocą instrumentów analitycznych konsorcjum Tru-Test Ltd. z Nowej Zelandii”
	godz. 11. ⁰⁰ - 14. ⁰⁰	Zakłady Chemiczne POLICE „Efektywność nawożenia wieloskładnikowego”
	godz. 15. ⁰⁰ - 17. ⁰⁰	Symposium Stowarzyszenie Naukowo-Techniczne Inżynierów i Techników Przemysłu Spożywczego, Warszawa „Etykietowanie, bezpieczne pakowanie, oszczędne technologie pakowania; Business Plan w stylu zachodnim”
3.10.1994	godz. 10. ⁰⁰	Seminarium z cyklu „Związki nauki z praktyką” „Stan aktualny i perspektywy rozwoju wybranych dziedzin przetwórstwa żywności” (piwowarstwo)
	godz. 10. ⁰⁰ - 13. ⁰⁰	P.P.H. COOL, Warszawa „Nowe kierunki w chłodnictwie”
	godz. 11. ⁰⁰ - 13. ⁰⁰	VERI-SERVICE Sp. z o.o., Warszawa „Włoskie technologie i maszyny rozlewnictwa alkoholowego i bezalkoholowego”

<i>godz. 14.⁰⁰</i>	Seminarium z cyklu <i>„Związki nauki z praktyką” „Stan aktualny i perspektywy rozwoju wybranych dziedzin przetwórstwa żywności” (piekarstwo)</i>
<i>godz. 15.⁰⁰ - 17.⁰⁰</i>	Seminarium Centralne Laboratorium Przemysłu Ziemniaczanego, Poznań <i>„Spożywcze skrobie modyfikowane”</i>
<i>godz. 15.⁰⁰ - 17.⁰⁰</i>	APV <i>„Pompy i zawory - najnowsze rozwiązania” „Kompresory i kompletne wyposażenie dla chłodnictwa”</i>

Blok spotkań - cykl „Związki nauki z praktyką” - przygotowują Oddział Wielkopolski Polskiego Towarzystwa Technologów Żywności i Wydział Technologii Żywności Akademii Rolniczej w Poznaniu, BIT-MTP oraz I Wielkopolska Korporacja Techniczna.

NOWOŚCI WYDAWNICZE

Doradztwo Rolnicze. B. Wawrzyniak, Metody pracy doradczej w rolnictwie. Włocławskie Towarzystwo Naukowe, Włocławek 1993, t. II, ss.204.

Praca - oparta na literaturze przedmiotu - dostarcza informacji o istocie doradztwa rolniczego, metodach jego pracy i przekazywania wiedzy do praktyki rolniczej. Zagadnienia te przedstawione są z punktu widzenia nauk społecznych i to w ujęciu historycznego rozwoju. Ujęcie takie wynika z faktu, że metody pracy doradczej ulegają ciągłym zmianom w zależności od sposobu gospodarowania, sytuacji gospodarczej i rynkowej, osiągnięć nauki itp. Stąd też autor - omawiając zagadnienia doradztwa rolniczego - wychodzi od teorii upowszechniania postępu, by poprzez procesy interpersonalne w doradztwie dojść stopniowo do struktury doradztwa rolniczego, obejmującej właściwe metody doradcze (jak np. problemowa i marketingowa metoda doradcza). Ponadto przedstawia kasyfikację potrzeb doradczych i procesu ich kształtowania, rolę informacji rolniczej w doradztwie rolniczym, zagadnienia organizacji pracy służby doradczej, narzędzia i instrumenty pracy doradczej oraz formy i środki doradztwa rolniczego. Omawiana praca ma charakter przeglądowy, porządkujący zagadnienia związane z metodyką doradztwa i przybliżający jego istotę. Napisana jest dość prosto i przejrzysto, co ułatwia zapoznanie się z jej treścią.

Spółdzielczość rolnicza w gospodarce rynkowej (doświadczenia i przyszłość). Praca zbiorowa pod red. E. Pudełkiewicza i Z.T. Wierzbickiego. SIB, Warszawa 1993, ss.232.

W pracy - opartej na referatach międzynarodowej konferencji - przedstawiono następujące zagadnienia: doświadczenia i problemy zachodnioeuropejskiej spółdzielczości rolniczej w warunkach wolnego rynku, rolę związków i konsorcjów spółdzielczych w gospodarce rynkowej, spółdzielnie w strukturach i funkcjonowaniu współczesnego rynku rolnego w krajach postkomunistycznych, spółdzielcze usługi kredytowe i bankowe dla rolnictwa i spółdzielczości wiejskich oraz alternatywne formy spółdzielcze w realizacji idei wielofunkcyjnego rozwoju wsi. Prezentowane materiały wskazują z jednej strony na wyjątkową złożoność procesów transformacji spółdzielczości w ogóle, a zwłaszcza spółdzielczości wiejskiej w krajach postkomunistycznych, z drugiej zaś - że spółdzielczość wiejska ma do spełnienia wiele zadań w społecznościach lokalnych

(ciągle rosnących) - np. w zakresie wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich i nie da się jej zastąpić innymi podmiotami. W związku z tym istnieje potrzeba rozwijania i doskonalenia spółdzielczości, edukacji ludności, (prawodawstwo), dostosowania instrumentów ekonomicznych do rozwoju obszarów wiejskich itp. Lektura tej pracy umożliwia poznanie uwarunkowań funkcjonowania spółdzielczości wiejskiej i kierunków jej rozwoju.

Bankowość. D. Kozińska, Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie, Brwinów 1993, ss. 96.

W omawianej pracy przedstawiono podstawowe problemy funkcjonowania banków i prowadzonej przez nich działalności. Praca składa się z sześciu następujących części: system bankowy w Polsce, polityka pozyskiwania klientów, organizacja i prowadzenie działalności kasowo-rozliczeniowej, działalność kredytowa banku, operacja papierami wartościowymi i funkcja doradcza banku oraz charakterystyka rachunkowości banków. Treść pracy została opracowana na podstawie programu nauczania przedmiotu „Bankowość” dla zawodu technik ekonomista, specjalność rachunkowość i rynek rolny i w związku z tym poszczególne jej rozdziały odpowiadają częściom programu nauczania. Chociaż adresowana jest do uczniów i nauczycieli szkół średnich, to może być wykorzystana przez szersze grono odbiorców (pracownicy ODR, rolnicy itp.). Lekturę jej ułatwia prostota wykładu i omawianie istotnych spraw, które są niezbędne dla przeprowadzenia rachunku ekonomicznego, planu urządzeń gospodarstwa itp. Ponadto zamieszczono w niej aktualnie obowiązujące przepisy ustawy „Prawo Bankowe”, a także dane dotyczące działalności wybranych banków.

Wprowadzenie do doradztwa rolniczego. W. Kujawiński, Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie, Poznań 1994, ss. 100

Kompedium wiedzy z zakresu doradztwa rolniczego rozumianego jako świadoma, intelektualna, zorganizowana pomoc instytucji doradczej pozwalająca umożliwić i przystosować swego klienta rolnika, lub członka jego rodziny (znajdującego się, bądź mogącego się znaleźć w określonej sytuacji problemowej) do działań sprzyjających skutecznemu zapobieganiu jego niepowodzeniom i rozwiązywaniu jego problemów. Praca adresowana do doradców rolniczych państwowych służb doradczych oraz studentów akademii rolniczych specjalizujących się w zakresie doradztwa rolniczego.

Metodyka warsztatów ćwiczeniowo - instruktażowych w rolnictwie. Studium adaptacyjne. Z. J. Przychodzeń, Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie, Poznań 1994.

Opis najważniejszych elementów procesu doskonalenia zawodowego rolników, takich jak: cele, etapy realizacyjne, metody i zasady, odbywającego się w ramach warsztatów ćwiczeniowo - instruktażowych. Praca przeznaczona głównie dla doradców rolniczych i nauczycieli szkół rolniczych. Mogą z niej również korzystać studenci akademii rolniczych, specjalizujący się w zakresie doradztwa rolniczego, dydaktyki doskonalenia zawodowego w rolnictwie, innowatyki rolniczej, komunikowania społecznego i masowego, etykiety menedżerskiej itp.

